

บทที่ 4

การเปลี่ยนแปลงพื้นที่และการจัดระเบียบพื้นที่เพื่อการพัฒนา

ภายใต้การเปลี่ยนแปลงชุมชนจากกระบวนการพัฒนาบ้านแม่เหิยะใน ต่างก็มีเหตุปัจจัยตัวแปร และเงื่อนไขต่างๆ มากมาย ทั้งเงื่อนไขทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง อิทธิพลและการขยายตัวของเมือง ฯลฯ จุดเริ่มของการพัฒนาชุมชนในที่นี้จะเน้นไปถึงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่และโครงสร้างทางกายภาพที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางจิตใจและพื้นที่ทางสังคมไปด้วยกัน โดยการมองการพัฒนาในฐานะที่เป็นวาทกรรมที่ต้องมีพื้นที่ในการปฏิบัติเพื่อการครอบครองและจัดระเบียบพื้นที่ โดยใช้กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ 2 ประเภท คือ วาทกรรมการพัฒนาและการวิเคราะห์วาทกรรมของ Foucault (1970) และกรอบการวิเคราะห์การสะสมทุนแบบไลย์ดของ Harvey (2003) โดยการอธิบายผ่านประวัติศาสตร์การพัฒนาที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางพื้นที่ในช่วงสำคัญสองช่วง คือ การพัฒนาในยุคแรกจนถึงช่วงที่เกิดการตัดถนนอันเนื่องมาจากโครงการสัมปทานเหมืองแร่หิน และการพัฒนาพื้นที่ในยุคหลังของโครงการพัฒนาขนาดใหญ่อันมีเป้าหมายเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยว รวมถึงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อใช้เป็นฐานทรัพยากรในการท่องเที่ยว

เนื้อหาในบทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอเนื้อหา 3 ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่ง พัฒนาการทางพื้นที่และประวัติความเป็นมาของโครงการพัฒนาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ส่วนที่สอง กล่าวถึงบริบทความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงความหมายของพื้นที่เพื่อการพัฒนาและการท่องเที่ยวของโครงการเชิงใหม่ในท่าซาฟารีต่อชุมชนแม่เหิยะใน และวาทกรรมของการผลิตสร้างพื้นที่เพื่อการพัฒนาของรัฐในโครงการเหล่านี้ และส่วนที่สาม ปฏิบัติการทางพื้นที่ของผู้ปฏิบัติการหรือตัวแสดงกลุ่มต่างๆ เป็นการอธิบายกระบวนการที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของผู้ปฏิบัติการกลุ่มต่างๆ อันหลากหลายและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพื้นที่ในหลายประการ ซึ่งจะได้นำกล่าวถึงดังต่อไปนี้

4.1 พัฒนาการทางพื้นที่และประวัติความเป็นมาของโครงการพัฒนาในพื้นที่

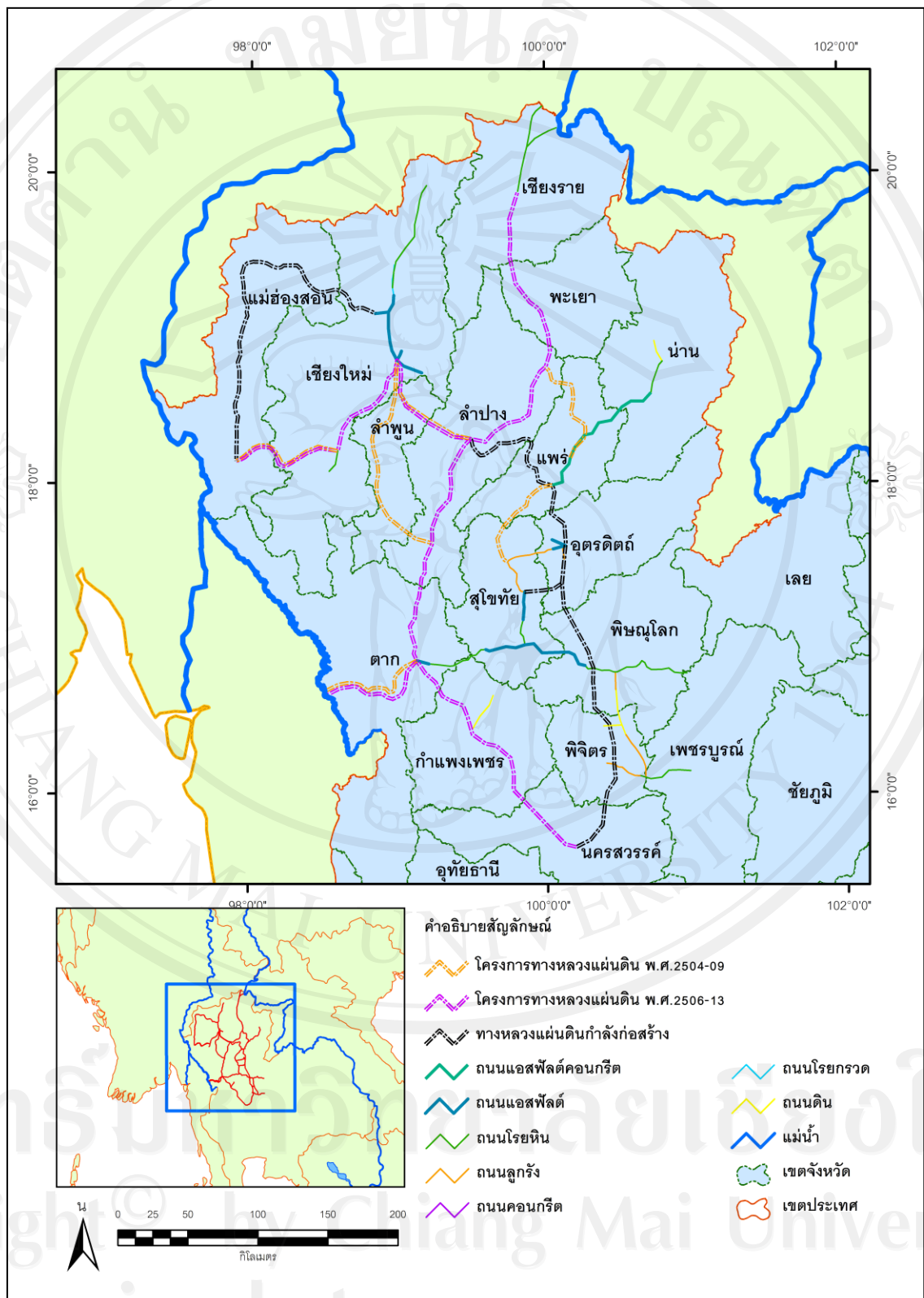
สำหรับในส่วนที่หนึ่งนี้จะกล่าวถึงการพัฒนาพื้นที่และโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่เกิดขึ้นในพื้นที่และบริเวณรอบนอกพื้นที่ซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชน แต่ใช้การแบ่งการช่วงเวลาตามโครงการพัฒนาที่เข้ามา ซึ่งอาจจะมีช่วงที่ทับซ้อนกันดังต่อไปนี้

4.1.1 การย้ายที่อันเนื่องมาจากโครงการพัฒนาที่ดิน: สงคราม สนามบิน และการพัฒนาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่หนึ่ง (พ.ศ. 2485-2509)

พื้นที่บริเวณหมู่บ้านและชุมชนใกล้เคียงในยุคก่อนปี พ.ศ. 2500 นี้ ส่วนใหญ่ยังคงมีสภาพเป็นป่าไม้ธรรมชาติและมีสัตว์ป่ามากมาย จึงมักมีพวคนายพรานและชาวบ้านเข้ามาเก็บหาของป่าล่าสัตว์อยู่เป็นประจำ ต่อมาก็เริ่มมีการสร้างกระท่อมเป็นที่พักชั่วคราว และเริ่มจับจองที่ดินทำการเกษตร ต่อมาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ. 2485 ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ กองทัพญี่ปุ่นได้ใช้สนามบินเชิงใหม่เป็นฐานส่งบำรุงกำลัง โดยมีสองกองบิน กองบินละ 3 ฝูง (หนึ่งฝูงมีเครื่องบิน 25 ลำ) การเป็นพื้นที่ทางยุทธศาสตร์ดังกล่าวทำให้สนามบินเชิงใหม่ถูกกองทัพสัมพันธมิตรส่งเครื่องบินมาโจมตีถึงสองครั้ง คือ วันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2485 และวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2486 ทำให้กองทหารญี่ปุ่นได้ยึดเอาวัดโป่งน้อยเป็นที่ตั้งกองบัญชาการสำหรับการป้องกันสนามบิน ผลจากสงครามครั้งนั้นได้ทำให้ชาวบ้านที่อาศัยในบริเวณตำบลสุเทพและตำบลแม่เหิยะ เข้าไปหลบภัยสงครามในบริเวณพื้นที่ป่าเชิงดอยมากขึ้น¹ (กองบิน 41, 2554)

ในปี พ.ศ. 2504 รัฐบาลได้จัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 1 ซึ่งมีความต้องการที่จะพัฒนาประเทศในด้านเศรษฐกิจ การเกษตร อุตสาหกรรม พลังงาน การคมนาคมขนส่ง การศึกษาและสาธารณสุข เป็นต้น ในด้านการคมนาคมขนส่ง มีการสร้างเส้นทางในภาคเหนือ เช่น เส้นทางสายเชียงใหม่-ฮอด และสายลำปาง-เชียงใหม่ เช่นเดียวกับการจัดตั้งมหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาค อันได้แก่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยมีการจัดการเรียนการสอนขึ้นในปี พ.ศ. 2507 (สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554) ต่อมาในปี พ.ศ. 2509 ได้มีการก่อตั้งสถานีวิจัยและฝึกอบรมการเกษตรแม่เหิยะ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งแต่เดิมอยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติพิเศษป่าดอยสุเทพ ต่อมาเมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2509 กรมป่าไม้อนุญาตให้มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เข้าใช้พื้นที่โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเรียนการสอนและการวิจัยทางการเกษตร โดยในปัจจุบันมีพื้นที่ประมาณ 1,293 ไร่ (ศูนย์วิจัย สาธิตและฝึกอบรมการเกษตรแม่เหิยะ, 2554)

¹ ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง สนามบินเชิงใหม่ถูกใช้งานในการกิจป้องกันภัยทางอากาศจากทางภาคเหนือของประเทศ และเพื่อสนับสนุนกำลังภาคพื้นของกองทัพ ซึ่งตั้งกองบัญชาการที่จังหวัดลำปาง มีการจัดตั้งกองบินน้อยผสมที่ 90 ขึ้นที่สนามบินเชิงใหม่ มีนาวาอากาศตรีเฉลิม พิระบูล เป็นผู้บังคับการกองบินน้อยผสมที่ 90 คนแรก นำฝูงบินมาตั้งสนามบินเชิงใหม่เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2485 ต่อมากองทัพญี่ปุ่นได้ใช้เป็นฐานส่งบำรุงกำลังและโดนกองทัพสัมพันธมิตรเข้าโจมตีในเวลาต่อมา

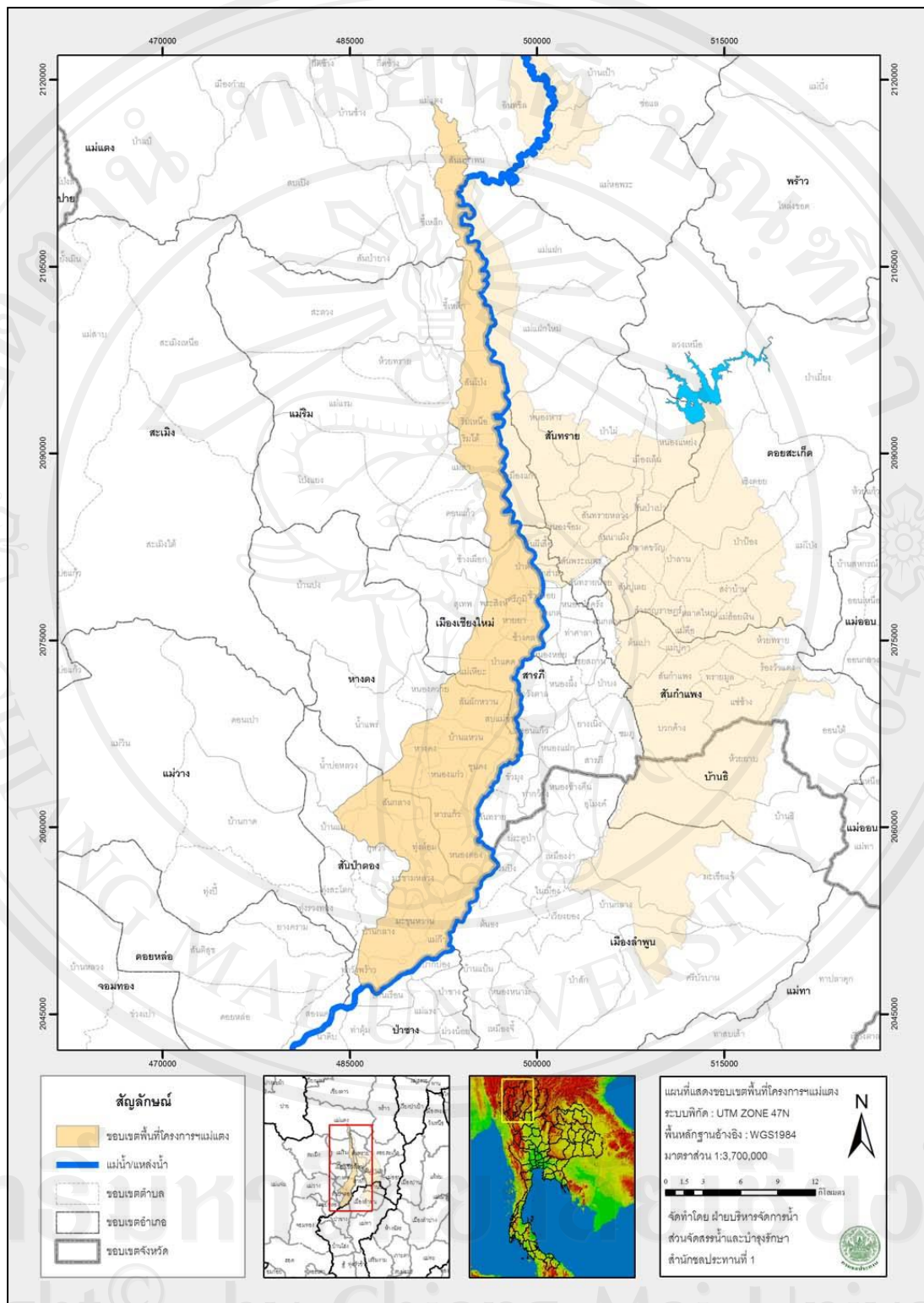

ภาพ 4.1 แผนที่แสดงโครงการก่อสร้างทางหลวงแผ่นดิน ปีพ.ศ. 2504-2513
ที่มา: คัดแปลงจากสำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2554)

4.1.2 โครงการชลประทานแม่แตงและการขยายสนามบินพาณิชย์: การพัฒนาระบบชลประทานเพื่อการเกษตรและการขยายตัวของเมืองฟากตะวันตก (พ.ศ. 2498-2516)

ความต้องการใช้น้ำเพื่อการเกษตรในพื้นที่รอบตัวเมืองเชียงใหม่ ได้แก่ อำเภอแม่แตง อำเภอแมริม อำเภอเมือง อำเภอหางดง และอำเภอสันป่าตอง กรมชลประทานจึงวางแผนการก่อสร้างชลประทานแผนใหม่ในภาคเหนือ โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตงจึงได้รับการพิจารณาเพื่อก่อสร้างโครงการในปี พ.ศ. 2469 แต่เนื่องจากรัฐบาลในยุคนั้นมีงบประมาณไม่เพียงพอจึงไม่สามารถดำเนินโครงการได้ ต่อมาในปี พ.ศ. 2498 พื้นที่นาในเขตอำเภอเมืองและอำเภอหางดงประสบภาวะขาดแคลนน้ำ โดยเฉพาะพื้นที่อำเภอหางดงได้รับความเสียหายเกือบทุกปี ดังนั้น กรมชลประทานจึงเริ่มพิจารณาโครงการชลประทานแม่แตงขึ้นมาใหม่อีกครั้ง โดยเริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2498 มีการสำรวจพื้นที่จัดซื้อที่ดินเพื่อการก่อสร้างบริเวณหัวงานทำการสร้างบ้านพัก และระเบิดหินวางแนวฝายคันดิน จนมาถึงปี พ.ศ. 2500 จึงปิดงานไว้ชั่วคราว เนื่องจากไม่มีงบประมาณดำเนินการ ต่อมาในปี พ.ศ. 2506 กรมชลประทานได้รับเงินกู้จากองค์การเงินกู้ระหว่างประเทศ เอ.ไอ.ดี เป็นจำนวน 26 ล้านบาท งานก่อสร้างจึงได้เริ่มขึ้นใหม่และดำเนินการเสร็จสมบูรณ์ในปี พ.ศ. 2516 โดยใช้งบประมาณในการก่อสร้าง รวมทั้งสิ้น 308,053,800 บาท อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน โครงการชลประทานแม่แตงต้องทำการส่งน้ำให้กับการประปาส่วนภูมิภาคเชียงใหม่ถึงปีละประมาณ 4.32 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี ทั้งนี้ รวมถึงจัดส่งน้ำให้แก่หน่วยงานราชการต่างๆ อีกหลายแห่ง² (โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง, 2554) และการก่อสร้างสนามบินพาณิชย์เชียงใหม่ที่เกิดขึ้นหลังมีการระงับใช้สนามบินของกองบิน 41 หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เสร็จสิ้นลงไปไม่นาน จนในปี พ.ศ. 2498 การระงับนี้ก็ยุติลง ต่อมาในปี พ.ศ. 2500 อิทธิพลของสงครามเย็นทำให้มีการปรับปรุงสนามบินซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกา โดยปรับปรุงเป็นสนามบินคอนกรีตเสริมเหล็กในระหว่างปี พ.ศ. 2515-2520

² สำหรับประโยชน์ด้านการเกษตร โครงการชลประทานช่วยส่งน้ำให้พื้นที่เพาะปลูกข้าวนาปีประมาณ 148,102 ไร่ พื้นที่เพาะปลูกพืชฤดูแล้งประมาณ 30,000 ไร่ พื้นที่เพาะปลูกไม้ผล ประมาณ 14,431 ไร่ พื้นที่บ่อปลาประมาณ 371 ไร่ โดยมีการส่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค ให้แก่หน่วยงานราชการต่างๆ เช่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กองบิน 41 และราษฎรที่อยู่ในเขตพื้นที่โครงการฯ ส่วนประโยชน์เพื่อการประปา และส่งน้ำให้กับการประปาส่วนภูมิภาคเชียงใหม่ประมาณ 4.32 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี ส่วนประโยชน์เพื่อสนับสนุนกิจกรรมของโครงการต่อเนื่องมาจากพระราชดำริ คือ ส่งน้ำสนับสนุนสวนหลวง ร.9 และศูนย์สมุนไพรกองบิน 41 ประโยชน์ด้านการส่งเสริมการอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมแต่เดิม โดยสามารถส่งน้ำเข้าคูเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อใช้ในการเล่นสงกรานต์ในช่วงเทศกาลประเพณีปีใหม่เมืองราวกลางเดือนเมษายน

ภาพที่ 4.2 พื้นที่โครงการชลประทานแม่แตง

ที่มา: สำนักชลประทานที่ 1 (2554)

กระบวนการพัฒนาที่ปรากฏขึ้นหลัง พ.ศ. 2500 เริ่มจากการจัดตั้งสถานีวิจัยเกษตรแม่เหิยะ การก่อสร้างขยายสนามบินพาณิชย์เชียงใหม่ การสร้างคลองชลประทานของโครงการชลประทานแม่แตง รวมถึงการสร้างถนนเลียบคันคลองนั้น ได้ทำให้ชาวบ้านที่ตั้งบ้านเรือนรอบๆ สนามบินเชียงใหม่ ได้แก่ บ้านห้วยทราย หมู่ที่ 4, บ้านรำเปิง หมู่ที่ 5, บ้านโป่งน้อย หมู่ที่ 6, บ้านช่างทอง หมู่ที่ 7 ตำบลสุเทพ ส่วนตำบลแม่เหิยะ คือ บ้านท่าข้าม หมู่ที่ 4 รวมทั้งสิ้นประมาณ 60 ครอบครัวต้องถูกเวนคืนที่ดิน โดยทางรัฐได้จ่ายค่าชดเชยให้กับผู้ที่มีเอกสารสิทธิถือครองที่ดินที่ทางราชการออกให้ ได้แก่ โฉนดที่ดิน และ นส. 3 ก. เท่านั้น ส่วนผู้ที่ไม่มีใบเอกสารสิทธิถือครองที่ดินจึงถูกเวนคืนโดยมิได้ค่าตอบแทนใดๆ ทั้งสิ้น ชาวบ้านที่สูญเสียที่ดินทำกินและไม่ได้รับเงินค่าชดเชยเหล่านี้ จึงต้องบุกเบิกเข้าไปในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย เพิ่มขึ้นหลังจากที่มีชาวบ้านในพื้นที่ใกล้เคียงได้เข้าไปซื้อสิทธิการถือครองที่ดินในพื้นที่บ้านแม่เหิยะในซึ่งตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ ชาวบ้านแม่เหิยะในบางส่วนจึงขายสิทธิการถือครองที่ดินให้คนภายนอก เมื่อมีรายได้จากการแบ่งขายที่ดินบางส่วนจึงนำเงินไปซ่อมแซมที่อยู่อาศัย หรือเก็บเอาไว้เป็นทุนสำหรับการทำสวนผลไม้ ต่อมาเมื่อมีผู้อพยพเข้าไปในพื้นที่มากขึ้น บ้านแม่เหิยะในจึงกลายเป็นชุมชนใหม่แยกออกมาจากชุมชนเดิมซึ่งก็คือบ้านป่าจี้ หมู่ที่ 3 ตำบลแม่เหิยะ อำเภอเมืองเชียงใหม่ตนเอง (ธีรวงศ์ กงทอง, 2543)

ลักษณะของการอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานในชุมชนแม่เหิยะในหลัง พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ทำให้เห็นของชาวบ้านที่ถูกผลักดันให้ออกไปจากพื้นที่แห่งการพัฒนาของรัฐ อันเนื่องมาจากการที่รัฐส่วนกลางต้องการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ไปสู่ความทันสมัย โดยเฉพาะการขยายสนามบิน การสร้างคลองชลประทานและถนนเลียบคันคลอง ซึ่งล้วนแต่รองรับการขยายตัวของเมืองเชียงใหม่ทั้งสิ้น การที่ชาวบ้านเข้าไปบุกเบิกพื้นที่ในป่าซึ่งยังไม่มีผู้ใดครอบครอง จึงมีลักษณะสำคัญสองประการ คือ ประการแรก เป็นการปลดปล่อยตัวเองจากอำนาจของเมือง เช่น การเก็บภาษี และการเวนคืนที่ดิน ประการที่สอง เข้าป่าเนื่องจากความจำเป็นด้านการดำรงชีพ อันมีสาเหตุมาจากการขาดแคลนที่ดิน ชาวบ้านจึงต้องหักล้างถางพงสร้างชุมชนเอง ซึ่งก็ทำไปเพียงแค่อพยพชีพเท่านั้น ดังที่ปรากฏในงานศึกษาชุมชนทางภาคเหนือของอานันท์ กาญจนพันธุ์ และมิ่งสรรพ ขาวสอาด (2538) อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงพื้นที่ชุมชนดังกล่าวได้ถูกจัดกรอบเป็นพื้นที่อนุรักษ์ คือ ป่าสงวนแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย มาตั้งแต่ พ.ศ. 2507 แล้วซึ่งหมายความว่าพื้นที่ของชุมชนเป็นพื้นที่ในการควบคุมของรัฐเช่นเดียวกัน แต่เนื่องจากในยุคนั้นยังไม่มีหน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องเข้ามาควบคุมกิจกรรมของคนในป่ามากนัก พื้นที่ที่ยังคงเป็นชายขอบแห่งอำนาจรัฐจึงส่งผลให้การอพยพเข้าไปในป่าเกิดขึ้นมาโดยตลอด แม้จะมีการประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติในปี พ.ศ. 2524 แต่การอพยพเข้าไปในชุมชนแม่เหิยะในยังคงมีอยู่ต่อไป

4.1.3 ถนนสายแรก: โครงการสัมปทานเหมืองแร่หิน จุดกำเนิดของการเปลี่ยนแปลงพื้นที่อันเนื่องมาจากการพัฒนา (พ.ศ. 2510-2530)

บ่ายแก่ๆ วันหนึ่งในช่วงปีใหม่เมืองราวกลางเดือนเมษายน พ.ศ. 2554 แม้ว่าอากาศบริเวณมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ตั้งแต่ฝั่งสวนสัก สวนดอกจนถึงแม่เหิยะจะอบอ้าวเนื่องด้วยเป็นช่วงกลางฤดูร้อน แม้กระทั่งบริเวณสถานีวิจัยและฝึกอบรมเกษตรแม่เหิยะ คณะเกษตรศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ก็ยิ่งร้อนพอกๆ กัน หากแต่เมื่อขับรถเข้าไปในหมู่บ้านแม่เหิยะใน เราสามารถสัมผัสอากาศเย็นสดชื่น ได้ตั้งแต่ทางเข้าหมู่บ้านก่อนถึงด่านป่าไม้ที่บางครั้งชาวบ้านเรียกว่า ทป. 14 แม้ว่าเราจะขับรถเข้าไปในหมู่บ้านที่บางส่วนเป็นทุ่งนาและสวนผลไม้แล้ว อากาศก็ยังเย็นสบายเหมือนอยู่ในป่าบนดอย ถึงแม้ที่นี่จะห่างจากกำแพงเมืองเชียงใหม่ไม่ถึง 10 กิโลเมตรก็ตาม

“...เมื่อก่อนชาวบ้านจากบ้านปาง บ้านทุ่งโป่ง เวลาจะเข้าเมืองเชียงใหม่เขาก็ใช้เส้นทางนี้แหละ ถึงช่วงเทศกาลนมัสการพระธาตุคอกคำ ประมาณเดือน 9 เหนือ (ราวเดือนกรกฎาคม-ผู้วิจัย) ชาวบ้านจากบ้านปางใช้เส้นทางนี้เดินขึ้นไปบูชาพระธาตุคอกคำ ทางเดินขึ้นพระธาตุสมัยก่อนไม่ได้ใช้เส้นทางที่เราขับรถขึ้นเหมือนอย่างเดี๋ยวนี้ ทางขึ้นเก่ามีแถวๆ หลังปากถ้ำริมลำห้วยแม่เหิยะ พอสร้างถนนขึ้นดอยคำเส้นทางเก่าก็เลิกใช้ไป...”³

ลุงจำชาติรีบบอกเล่าประวัติความเป็นมาของการสร้างถนนในหมู่บ้าน โดยเฉพาะเส้นทางที่มาจากบ้านสันลมจอย ผ่านมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ฝั่งดอยคำ เข้ามาในหมู่บ้าน เส้นทางนี้ตัดผ่านเส้นทางเก่าของชาวบ้าน โดยเลียบริมลำห้วยแม่เหิยะแล้วข้ามลำห้วยขึ้นบนเนินเขาฝั่งทิศใต้ (ฝั่งดอยคำ) ก่อนทะลุออกไปยังบ้านปางเหนือ อำเภอหางดง มีระยะทางรวมทั้งสิ้นประมาณ 3 กิโลเมตร เป็นเส้นทางที่ชาวบ้านใช้สัญจรไปมา โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝน เนื่องจากเส้นทางเข้าตัวเมืองเชียงใหม่ทางด้านบ้านปางอีกเส้นทางนั้นต้องข้ามลำห้วยแม่ตาช้างซึ่งในขณะนั้นยังไม่มีสะพานข้าม มีน้ำไหลเชี่ยวในฤดูฝน เดินทางผ่านได้อย่างยากลำบาก ขณะที่หากเข้ามาทางบ้านแม่เหิยะในมีเพียงลำห้วยเล็กๆ ไม่กี่สาย การเดินทางเข้าเมืองเชียงใหม่โดยใช้เส้นทางนี้จึงสะดวกกว่ามาก อย่างไรก็ตาม หลังจากที่มีการสร้างสะพานข้ามลำห้วยแม่ตาช้างเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2520 แล้ว ชาวบ้านจึงหันไปใช้เส้นทางบ้านปาง-สันทรายน้อยแทน เนื่องจากเป็นถนนใหม่กว่า เดินทางสะดวกกว่า แม้ว่าจะมีระยะทางไกลกว่าก็ตาม

³ สัมภาษณ์ลุงจำชาติ วันที่ 11 เมษายน พ.ศ.2554

แต่การเปลี่ยนแปลงทางพื้นที่อันเนื่องมาจากการพัฒนาขึ้นเริ่มต้นนั้น เริ่มมาจากการที่พื้นที่บ้านแม่เหิยะในเป็นทางผ่านไปสู่บ้านปง ซึ่งก่อนหน้านี้ชาวบ้านในแถบตำบลบ้านปงส่วนหนึ่งมีอาชีพขุดหินเผาหินทำเป็นปูนขาย อาชีพดังกล่าวนี้มีมานานตั้งแต่เริ่มมีการสร้างเส้นทางขึ้นคอยสุเทพเมื่อปี พ.ศ. 2477 โดยการนำของครูบาศรีวิชัย ซึ่งหินที่นำไปถมทางขึ้นคอยสุเทพนั้นนำไปจากบริเวณชุมชนในตำบลบ้านปงนี้เอง

ภาพ 4.3 เหมืองหินเก่าบริเวณบ้านทุ่งโป่ง ตำบลบ้านปง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ (ซ้าย) และสะพานข้ามลำห้วยแม่เหิยะบริเวณสบปิงในชุมชนแม่เหิยะใน (ขวา)

“...ที่พ่อเคยเล่าหือฟังตอนเป็นหละอ่อน ตั้งแต่สมัยครูบาศรีวิชัย เป็นไปสร้างวัดพระธาตุคอยสุเทพ คนเฒ่าคนแก่เป็นก่อเผาหินที่บ้านนี้แล้วก็หาบขึ้นคอย แต่ทางขึ้นมีข้างหลังคอย สักครั้งวันก็ถึงแล้ว เมื่อก่อนไม่ใช่มีบ้านมั่ง เป็นมีทางลัดของเป็น คนเฒ่าคนแก่เป็นฮู้ตางของเป็น บ่าเกานี้เป็นป่าสงวนยังเข้าไปขุดหินได้ แต่หลังจากประกาศอุทยานแล้วเป็นก็ขอสถานที่คืน ชาวบ้านเลยไปขุดหินกับเหมืองของพนาสีทรี บริษัทเพ็งเล็กไปเมื่อสักสิบกว่าปีที่แล้ว แต่ชาวบ้านก็ยังไปขุดเอาเศษหินมาเผาเป็นปูนได้มาจนบัดเดี๋ยวนี้อ...”⁴

ต่อมาในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2510-2520 ได้มีการสัมปทานเหมืองหินบริเวณบ้านปง อำเภอหางดง โดยบริษัท พนาสิทรี จำกัด⁵ และมีโรงโม่หินที่บริเวณมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ฝั่งแม่เหิยะ โดยใช้เส้นทางเส้นเดียวกัน แต่ตัดข้ามลำห้วยแม่เหิยะบริเวณสบปิง (ใกล้สามแยกศาลาชุมชนใน

⁴ สัมภาษณ์พ่อหลวงดวงคำ อินเสาร์ บ้านปงเหนือ หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านปง อำเภอหางดง

⁵ ปัจจุบันคือ บริษัท สหพนาสีทรี จำกัด ดำเนินการเกี่ยวกับธุรกิจก่อสร้างในพื้นที่ จังหวัดเชียงใหม่และภาคเหนือ โดยมีตระกูล จันทรวีโรจน์เป็นเจ้าของ

ปัจจุบัน) เลียบไปตามไหล่ดอยทางทิศใต้ของหมู่บ้าน ไปจนถึงดอยคอมแล้วทะลุออกไปยังโรงเรียนบ้านปางเหนือ

“...ประมาณ พ.ศ. 2518-2519 มีโรงโม่หินมาตั้งที่แม่เหียะ ผมก็ไปรับจ้างขับริดขนหินจากทุ่งโป่งเอาไปลงที่โรงโม่ แต่ระเบิดหินมีมาก่อนหน้านั้นแล้ว ทำสกลิปปีแล้วก็เลิก แต่ชาวบ้านมีการขุดหินมาก่อนบริษัทพนาสิทธิสปี ปี เอารลือเตื่อน้ำยาวๆ ขนหิน ใช้รถแม็กโครตักหินใส่กระบะรถ ขนแต่ละครั้งได้ 3-4 ก้อน หนทางก็ไม่ค่อยดี...”

การที่เส้นทางเดิมถูกใช้ไปในการขนหินทำให้ต้องมีการปรับปรุงเส้นทางที่รถขับริดสามารถเดินทางได้สะดวกขึ้น มีการนำรถเข้ามาไถปรับสภาพให้กว้างพอที่จะให้รถบรรทุกหินสามารถเดินทางผ่านไปได้ แต่ความที่เป็นพื้นที่ป่าแน่นทึบไปด้วยต้นไม้ใบหญ้า แม้กระทั่งคนขับรถเกรดเห็นอะไรวิ่งผ่านหน้าก็คิดว่าเป็นสัตว์ไปหมด ดังที่ชาวบ้านบอกว่า

“...แต่ก่อนเห็นอีหนูตัวน้อยๆ เป็นเกรดหนทางเข้ามานี้ คนขับรถไถหันหน้าหมุนๆ ก็นึกว่าหมา วิ่งเข้าป่าโข้ เอาเข้าๆ เห็นหัวคนก็ร้องว่า โอ๊ะคนหรือนี่! นึกว่าหมา! แต่หนาความจริงถามหั่นบ่เจื้อ มั่นบุ่นหญ้าไป หญ้าขัดมันตำหนือ วิ่งเข้าหญ้ารณมันเกรดเข้าไปก็วิ่งหนีรณ มั่นบ่ใจเป้ง (โล่ง) อย่างอี...”

กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพอันเนื่องมาจากการพัฒนาแรกเริ่มที่ปรากฏขึ้นในพื้นที่ชุมชนแม่เหียะใน จึงเกิดขึ้นมาจากการตัดเส้นทางขนหินของบริษัทพนาสิทธิซึ่งทำการระเบิดหินในช่วงหลังปี พ.ศ. 2510 เป็นต้นมานั้น เป็นจุดแรกเริ่มในการเปิดพื้นที่ให้ชุมชนสามารถเดินทางไปมากับชุมชนรอบนอกได้ง่ายขึ้น แต่การเดินทางในฤดูฝนก็ยังคงมีความลำบากอยู่พอสมควร นอกจากนี้ การขนหินผ่านเส้นทางนี้อาจเป็นสาเหตุหนึ่งของการขยายพื้นที่ของชุมชน จากเดิมที่จำกัดอยู่เฉพาะบริเวณที่ราบเรียบริมห้วยแม่เหียะมาเป็นการตั้งบ้านเรือนใกล้กับถนน แม้ว่าจะเป็นพื้นที่สูงกว่าบริเวณชุมชนแห่งเดิม การครอบครองพื้นที่บริเวณเชิงเขาของชาวบ้านจึงน่าจะเกิดขึ้นตั้งแต่มีการขนหินผ่านเส้นทางแห่งนี้ด้วย

⁶ สัมภาษณ์ลุงโรจน์ อดีตคนขับรถขนหินของบริษัทพนาสิทธิ ชาวบ้านป่าจี้ วันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ. 2554

⁷ สัมภาษณ์น้ำสง วันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ. 2554

จะเห็นได้ว่า กระบวนการพัฒนาในช่วงแรกนี้เริ่มมาจากอิทธิพลของสงครามโลกครั้งที่ 2 ต่อเนื่องมาถึงการสร้างคลองชลประทานและการขยายสนามบินเชียงใหม่ เป็นแรงผลักดันให้ชาวบ้านในพื้นที่ตำบลสุเทพและตำบลแม่เหิยะต้องอพยพเข้าไปอาศัยตามบริเวณป่าเชิงดอยสุเทพ ชุมชนแม่เหิยะในจึงเริ่มมีผู้คนเข้าไปอาศัยเพิ่มขึ้นจนกลายเป็นชุมชนแห่งใหม่ ต่อมา มีการตัดเส้นทางชนหินอันเป็นการสร้างการเชื่อมต่อระหว่างชุมชนแม่เหิยะในกับชุมชนภายนอกสะดวกขึ้น จึงมีผู้คนภายนอกเริ่มเข้าไปจับจองพื้นที่ในชุมชนมากขึ้น อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจเหมืองถ่านหินของบริษัทเอกชนได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งในกรรมสิทธิ์บนที่ดินระหว่างชาวบ้านกับบริษัทแห่งนั้นขึ้น ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความขัดแย้งในกรณีนี้จวบจนปัจจุบัน สามารถสรุปกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญได้หลายประการ คือ 1) มีการขยายพื้นที่ที่อยู่อาศัยของชุมชนขึ้นไปบนที่ลาดเชิงเขามากขึ้น 2) มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่จากพื้นที่ป่าเสื่อมสภาพเป็นที่ทำการเกษตร (สวนผลไม้) เพิ่มขึ้น 3) มีการเข้ามาจับจองพื้นที่จากคนภายนอกมากขึ้น 4) ความขัดแย้งในการอ้างสิทธิการครอบครองพื้นที่เริ่มปรากฏขึ้นในช่วงนี้ด้วย

4.2 โครงการพัฒนาขนาดใหญ่และองค์กรควบคุมพื้นที่แบบใหม่: เชียงใหม่ในท่าชาฟารี เชียงใหม่เวิร์ลด์ และองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.)

“...วันนี้ ผมกำลังจะเปลี่ยนเชียงใหม่เป็นเมืองแห่งโอกาส เพื่อให้นักธุรกิจทุกคนที่มาลงทุนที่นี่ต่างประสบผลสำเร็จ ผมจึงได้ลงมือทำโครงสร้างพื้นฐานหลายจุด และพยายามสร้างแม่เหล็กขึ้นหลายจุดด้วย...”⁸

กระแสการพัฒนาที่ถาโถมเข้ามายังพื้นที่ชุมชนแม่เหิยะในยุคต่อมา เริ่มขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2545 จากการเข้ามาของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งมีนโยบายที่จะพัฒนาให้เมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวในภาคเหนือตอนบน โดยมีชุดโครงการขนาดใหญ่ที่เรียกว่า “เชียงใหม่เวิร์ลด์” อันเป็นแผนพัฒนาเมืองเชียงใหม่ไปสู่ความเป็นเมืองท่องเที่ยวทางธรรมชาติและศูนย์กลางวัฒนธรรม โดยใช้พื้นที่ตลอดแนวเชิงดอย ครอบคลุมพื้นที่ในเขตอำเภอหางดง ห้างสนามบินนานาชาติ ตัวเมืองตามแนวคลองชลประทาน ผ่านมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทางขึ้นดอยสุเทพ อนุสรณ์สถานครูบาศรีวิชัย เลยออกไปยังสนามกีฬา 700 ปี จนถึงอำเภอแม่ริม รวมพื้นที่ไม่น้อยกว่า 23,000 ไร่ ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย โดยมี

⁸ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรกล่าวในปาฐกถาพิเศษเรื่อง Chiang Mai Night Safari & Chiang Mai World วันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ.2548

โครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี ได้ขยายแหล่งกิจกรรมที่จะเชื่อมโยงกันให้เป็น “เชียงใหม่เวิลด์” ซึ่งประกอบไปด้วย 12 โครงการหลักดังต่อไปนี้

- 1) โครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี
- 2) โครงการอุทยานช้าง ดิคกับไนท์ซาฟารี
- 3) โครงการพืชสวนโลก
- 4) โครงการสปาระดับโลก
- 5) โครงการอควาเรียม ภายในสวนสัตว์เชียงใหม่
- 6) โครงการพัฒนาลานครุบาศรีวิชัย บริเวณเชิงดอยสุเทพเป็นคอมเพล็กซ์รับสถานีรถไฟ
- 7) โครงการชิมปาร์ค หรือสวนสนุกและเครื่องเล่นระดับโลก
- 8) โครงการพัฒนาระบบขนส่งมวลชนแบบโมโนเรลหรือรถไฟฟ้ารางเดี่ยว เชื่อมระหว่างเชิงดอยสุเทพเข้าสู่เมืองเชียงใหม่
- 9) โครงการก่อสร้างศูนย์ประชุมและแสดงสินค้านานาชาติ
- 10) โครงการศูนย์กลางไม้ตัดต่อไม้ประดับพืชเกษตร
- 11) โครงการห้องพัสดุไฮดรอสอร์ท-ร้านอาหารภายในสวนสัตว์
- 12) โครงการกระเช้าลอยฟ้า เชื่อมต่อแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ รอบดอยสุเทพ 8 สถานี ได้แก่ ไนท์ซาฟารี-อุทยานช้าง-น้ำตกห้วยแก้ว-สวนสัตว์เชียงใหม่-ชิมปาร์ค-สปาระดับโลก-พืชสวนโลก-ลานครุบาฯ โดยจะเป็นเคเบิลคาร์ที่วิ่งสวนกันได้

เนื่องจากโครงการขนาดใหญ่แทบทุกโครงการมีรายละเอียดมากเกินขอบเขตในการศึกษาครั้งนี้ ดังนั้นในที่นี้จะพิจารณาเฉพาะโครงการที่เกิดผลกระทบต่อนพื้นที่ชุมชนแม่เหิระใน ซึ่งมีทั้งโครงการที่ดำเนินเสร็จสิ้นไปแล้ว ได้แก่ โครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี โครงการพืชสวนโลก และโครงการที่ระงับไปในปัจจุบัน ได้แก่ โครงการกระเช้าลอยฟ้า (Cable Car) โครงการอุทยานช้าง รวมถึงโครงการที่อยู่ระหว่างการดำเนินการ ได้แก่ โครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยแม่เหิระน้อย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.2.1 โครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี

โครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี มีที่มาจากแนวคิดของอดีตนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งอยากพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวขึ้นในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ จากประสบการณ์ส่วนตัวที่เคยไปเที่ยวไนท์ซาฟารีในประเทศสิงคโปร์ซึ่งประสบความสำเร็จและมีชื่อเสียงระดับโลก ซึ่งคาดหวังว่าจะมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากทั่วโลกหลั่งไหลเข้ามาสู่จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดใกล้เคียง จึง

ควรมีความหลากหลายของการท่องเที่ยวเพื่อให้มีทางเลือกให้นักท่องเที่ยวมากขึ้น นอกเหนือจาก ประเพณี วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นที่เชิดหน้าชูตาของจังหวัดเชียงใหม่อยู่แล้ว การที่จะ พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวสวนสัตว์กลางคืนขึ้นในจังหวัดเชียงใหม่มีความเป็นไปได้สูง เพราะมีความ พร้อมทั้งในแง่ของสภาพพื้นที่และทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อการพัฒนา และได้รับการตอบ รับจากนายปลอดประสพ สุรัสวดี ขณะยังดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม โดยนายปลอดประสพได้นำอดีตนายกฯ ทักษิณ ชินวัตร มาเยี่ยมชมพื้นที่บริเวณสวน พฤษภาสถาพรวัฒนคดีภาคเหนือ ตำบลแม่เหิยะ ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าที่อยู่ใกล้เมืองเชียงใหม่มาก โดยห่าง จากบริเวณกำแพงเมืองเชียงใหม่ประมาณ 10 กิโลเมตร ห่างจากศูนย์ราชการ (ศาลากลางจังหวัด เชียงใหม่) ประมาณ 15 กิโลเมตร และห่างจากสนามบินนานาชาติเชียงใหม่ประมาณ 5 กิโลเมตร ทั้งยังเป็นสถานที่ที่มีความสวยงามตามธรรมชาติของป่าเบญจพรรณซึ่งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ ดอยสุเทพ-ปุยอีกด้วย

สำนักนายกรัฐมนตรีจึงได้มีคำสั่งที่ 390/2545 ลงวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2545 แต่งตั้ง คณะกรรมการเพื่อศึกษาวางแผนและดำเนินการเกี่ยวกับการจัดตั้งสวนสัตว์กลางคืน จังหวัด เชียงใหม่และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว (สสค.) ขึ้น⁹ ทำหน้าที่ในการศึกษา วางแผน และดำเนินการจัดตั้งสวนสัตว์กลางคืนจังหวัดเชียงใหม่ ต่อมาคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อ วันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ. 2546 อนุมัติงบประมาณโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี วงเงิน 1,155.90 ล้านบาท ให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์ พืช เป็นหน่วยงานเบิกจ่ายงบประมาณ ซึ่งได้ดำเนินการก่อสร้างโดยกรมทหารช่าง¹⁰ ในระบบ Fast Track¹¹

ต่อมาวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2547 สำนักนายกรัฐมนตรีได้มีคำสั่งที่ 224/2547 จัดตั้ง สำนักงานบริหารโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี โดยมีนายปลอดประสพ สุรัสวดี เป็นผู้อำนวยการ และให้เชียงใหม่ไนท์ซาฟารีเป็นหน่วยงานภายใต้ต้องการบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการ

⁹ คณะกรรมการ สสค. ประกอบด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ผู้ว่าการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ผู้อำนวยการองค์การสวน สัตว์ ผู้แทนสำนักงบประมาณ ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นายกษมาคมธรรมากรกิจท่องเที่ยวเชียงใหม่ ผู้แทนสำนักงบประมาณ ผู้แทนส่วนอนุรักษ์สัตว์ป่ากรมป่าไม้ และหัวหน้าสำนักงานจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีนายปลอดประสพ สุรัสวดี เป็นประธาน

¹⁰ จากการตรวจสอบเอกสารพบว่ากองพันทหารช่างเครื่องมือพิเศษ กองพลการทหารช่าง ค่ายบุรฉัตร ราชบุรี เป็นหน่วยงานที่ได้รับ มอบแบบแปลนของโครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยแม่เหิยะน้อย ในปี พ.ศ. 2548 ดังนั้น การดำเนินการก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ของโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีในขณะนั้นจึงอยู่ในความรับผิดชอบของทหารหน่วยนี้ด้วย

¹¹ หมายถึง กระบวนการในการพัฒนา โดยรวมเอาทั้งการศึกษาความเป็นไปได้กับการพัฒนาโครงการเข้าไปในช่วงเดียวกัน ทำให้ การดำเนินโครงการพัฒนาเป็นไปได้สะดวกเร็วขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็จำกัดสิทธิของประชาชนหรือองค์กรอื่นๆ ในการ ตรวจสอบกระบวนการพัฒนาเหล่านั้น

ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ อพท. รวมทั้งการเบิกจ่ายงบประมาณ ในการนี้ คณะกรรมการบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ได้มีมติเห็นชอบประกาศ เขตพื้นที่พิเศษเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548 และได้ประกาศในหนังสือ ราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2548

4.2.2 พื้นที่ก่อสร้างโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี

ที่ตั้งของโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี ตั้งอยู่ระหว่างเขตตำบลแม่เหียะ ตำบลสุเทพ และตำบลหนองควาย จังหวัดเชียงใหม่ มีพื้นที่ราว 819 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย และสวนพฤกษศาสตร์วรรณคดีภาคเหนือ ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 122 ตอนพิเศษ 21 วันที่ 11 มีนาคม 2548 โดยมีขอบเขตดังนี้

ทิศเหนือ

จากจุดที่ 1 ซึ่งเป็นเส้นแบ่งเขตตำบลบ้านปางกับเขตตำบลหนองควาย อำเภอหางดง บรรจบกับเส้นแบ่งเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่กับอำเภอหางดง และแนวถนนสาธารณะไม่ปรากฏชื่อ ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ตามแนวถนนสาธารณะไม่ปรากฏชื่อ และแนวเขตสำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขต 1 ด้านใต้ถึงจุดที่ 2 ซึ่งเป็นแนวเขตสำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขต 1 ด้านใต้ บรรจบกับถนนสาธารณะไม่ปรากฏชื่อและแนวเขตศูนย์วิจัยเกษตรหลวงเชียงใหม่ ด้านเหนือ

จากจุดที่ 2 ไปตามแนวเขตศูนย์วิจัยเกษตรหลวงเชียงใหม่ ด้านตะวันตก ด้านใต้ และด้านตะวันออก ถึงจุดที่ 3 ซึ่งเป็นแนวเขตศูนย์วิจัยเกษตรหลวงเชียงใหม่ ด้านตะวันออก บรรจบกับถนนสาธารณะไม่ปรากฏชื่อ

จากจุดที่ 3 ไปทางทิศตะวันออกตามแนวถนนสาธารณะไม่ปรากฏชื่อ ถึงจุดที่ 4 ซึ่งเป็นแนวถนนสาธารณะไม่ปรากฏชื่อ บรรจบกับถนนสาธารณะไม่ปรากฏชื่อ

ทิศตะวันออก

จากจุดที่ 4 ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ตามแนวถนนสาธารณะไม่ปรากฏชื่อ ถึงจุดที่ 5 ซึ่งเป็นแนวเขตศูนย์ขยายพันธุ์พืชเชียงใหม่ ด้านเหนือ

จากจุดที่ 5 ไปตามแนวเขตศูนย์ขยายพันธุ์พืชเชียงใหม่ ด้านเหนือ ด้านตะวันตก และด้านใต้ ถึงจุดที่ 6 ซึ่งเป็นแนวเขตศูนย์ขยายพันธุ์พืชเชียงใหม่ ด้านใต้ บรรจบกับถนนสาธารณะไม่ปรากฏชื่อด้านใต้

จากจุดที่ 6 ไปทางทิศใต้ตามแนวถนนสาธารณะไม่ปรากฏชื่อ ถึงจุดที่ 7 ซึ่งเป็นแนวเขตศูนย์บริหารศัตรูพืชเชียงใหม่ ด้านเหนือ

จากจุดที่ 7 ไปตามแนวเขตศูนย์บริหารศรัทธาพิชเชิงใหม่ ด้านเหนือ ด้านตะวันตก และด้านใต้ถึงจุดที่ 8 ซึ่งเป็นแนวเขตศูนย์บริหารศรัทธาพิชเชิงใหม่ ด้านใต้ บรรจบกับถนนสาธารณะไม่ปรากฏชื่อ

จากจุดที่ 8 ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ตามแนวถนนสาธารณะไม่ปรากฏชื่อ ถึงจุดที่ 9 ซึ่งเป็นจุดตัดถนนสาธารณะไม่ปรากฏชื่อกับถนนสาธารณะไม่ปรากฏชื่อ

จากจุดที่ 9 ไปทางทิศตะวันตก ตามแนวถนนสาธารณะไม่ปรากฏชื่อ ถึงจุดที่ 10 ซึ่งเป็นแนวเขตวัดคอยเปา ด้านตะวันออก

จากจุดที่ 10 ไปตามแนวเขตวัดคอยเปา ด้านตะวันออก และด้านเหนือ ถึงจุดที่ 11 ซึ่งเป็นแนวเขตวัดคอยเปา ด้านเหนือ บรรจบกับแนวถนนสาธารณะไม่ปรากฏชื่อ

ทิศตะวันตก

จากจุดที่ 11 ไปทางทิศเหนือตามแนวถนนสาธารณะไม่ปรากฏชื่อ ถึงจุดที่ 12 ซึ่งเป็นแนวเขตสำนักงานสวนพฤกษศาสตร์วรรณคดีภาคเหนือ ด้านตะวันออก บรรจบกับแนวถนนสาธารณะไม่ปรากฏชื่อ

จากจุดที่ 12 ไปตามแนวเขตสำนักงานสวนพฤกษศาสตร์วรรณคดีภาคเหนือ ด้านตะวันออก ด้านเหนือ และด้านตะวันตก ถึงจุดที่ 13 ซึ่งเป็นแนวเขตสำนักงานสวนพฤกษศาสตร์วรรณคดีภาคเหนือด้านตะวันตก บรรจบกับถนนสาธารณะไม่ปรากฏชื่อ

จากจุดที่ 13 ไปทางทิศตะวันตกตามแนวถนนสาธารณะไม่ปรากฏชื่อ ถึงจุดที่ 14 ซึ่งเป็นจุดบรรจบถนนสาธารณะไม่ปรากฏชื่อกับถนนสาธารณะไม่ปรากฏชื่อ และเส้นแบ่งเขตตำบลบ้านปางกับเขตตำบลหนองควาย อำเภอหางดง

จากจุดที่ 14 ไปทางทิศเหนือตามแนวเส้นแบ่งเขตตำบลบ้านปางกับเขตตำบลหนองควาย อำเภอหางดงและแนวถนนสาธารณะไม่ปรากฏชื่อ จนบรรจบกับจุดที่ 1

4.2.3 ผลกระทบที่เกิดจากโครงการก่อสร้างเชิงใหม่ในท่าชาฟารี

จากการศึกษาของ ก้องไพโรจน์ สุชาติ (2550) พบว่าในช่วงการก่อสร้างโครงการเชิงใหม่ในท่าชาฟารี ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนรอบข้างในหลายประการ ได้แก่

1) ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม เกิดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ การสูญเสียพื้นที่ป่าไม้ที่ใช้เป็นแหล่งอาหารและพักผ่อนหย่อนใจ ด้านทรัพยากรน้ำ ทำให้ชุมชนเริ่มขาดแคลนน้ำเร็วขึ้นจากปกติเดือนเมษายนมาเป็นมีนาคม ด้านทรัพยากรดิน ทำให้เกิดการชะล้างพังทลายของหน้าดินเพิ่มขึ้น ด้านมลภาวะ เกิดมลภาวะทางเสียง ฝุ่นละออง อากาศเสียเนื่องจากการจราจรที่คับคั่ง

2) ผลกระทบด้านสังคม การเข้าไปเก็บหาของป่าต้องยุติลง เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคม เกิดความแตกแยกของคนในชุมชน

3) ผลกระทบทางเศรษฐกิจ ชาวบ้านต้องสูญเสียที่ดินในการทำกินและการเก็บหาของป่า อาชีพดั้งเดิมถูกทำลายขณะที่อาชีพใหม่ที่มาพร้อมกับโครงการก็ไม่ได้ทำให้ความเป็นอยู่ของชาวบ้านดีขึ้นมากนัก

4) ผลกระทบด้านความเชื่อ การก่อสร้างโครงการฯ ได้ไปเปลี่ยนแปลงพื้นที่หลายแห่งที่ชาวบ้านเคารพ โดยชาวบ้านเชื่อว่าหากทำ “จิต” จะทำให้เกิดอาเพศ (ก้องไพร ดันสุชาติ, 2550)

4.2.4 โครงการพิชสวนโลกหรือโครงการอุทยานหลวงราชพฤกษ์

ความเป็นมาของโครงการพิชสวนโลกหรือโครงการอุทยานหลวงราชพฤกษ์ เนื่องจากในปี พ.ศ. 2549 เป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี และทรงเจริญพระชนมายุ 80 พรรษา ในวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2550 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2546 เห็นชอบให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จัดงานมหกรรมพิชสวนโลก พ.ศ. 2549 ณ ศูนย์วิจัยเกษตรหลวงเชียงใหม่ ตำบลแม่เหิยะ อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ มีพื้นที่รวม 468 ไร่ 3 งาน 10 ตารางวา โดยจัดขึ้นระหว่างวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2549 ถึงวันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2550 รวม 92 วัน ภายใต้ชื่อ “มหกรรมพิชสวนโลกเฉลิมพระเกียรติฯ ราชพฤกษ์ 2549”

หลังจากงานมหกรรมพิชสวนโลกเฉลิมพระเกียรติฯ ราชพฤกษ์ 2549 ได้รับการตอบรับทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเป็นอย่างดี คณะรัฐมนตรีจึงมีมติ เมื่อวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2551 ให้สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) เข้ามาบริหารจัดการและใช้ประโยชน์พื้นที่สวนเฉลิมพระเกียรติฯ ราชพฤกษ์ 2549 เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการบริหารจัดการและปฏิบัติงานด้านต่างๆ มีภารกิจหลักในการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้พิชสวนและเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางการเกษตรและวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงใหม่และประเทศไทย โดยได้รับการถ่ายโอนกิจการทรัพย์สิน สิทธิ และงบประมาณของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์มาเป็นของสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) เมื่อวันที่ 15 กันยายน พ.ศ. 2552 และมีการส่งมอบสวนเฉลิมพระเกียรติฯ ราชพฤกษ์ 2549 ในวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2552

สำหรับการตั้งชื่ออุทยานหลวงราชพฤกษ์นั้น หม่อมเจ้าภิศเดช รัชนี องค์ประธานมูลนิธิโครงการหลวง ได้มีลายพระหัตถ์ที่ ล. 01/358 ลงวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2552 ขอพระราชทานชื่อสวนซึ่งเป็นสถานที่จัดงานมหกรรมพิชสวนโลกเฉลิมพระเกียรติฯ ราชพฤกษ์ 2549 ณ ศูนย์วิจัยเกษตรหลวงเชียงใหม่ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ว่า “สวนหลวงราชพฤกษ์” ต่อมาท่านผู้หญิงบุตรี วีระไวทยะ รองราชเลขาธิการ ปฏิบัติราชการแทนราชเลขาธิการ ได้นำความกราบ

บังคับทูลพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานชื่อสวนดังกล่าวว่า “อุทยานหลวงราชพฤกษ์” เมื่อวันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2553 และได้รับพระราชทานชื่อภาษาอังกฤษว่า “Royal Park Rajapruek” ตามหนังสือสำนักพระราชเลขานุการที่ รล. 003.4/55045 ลงวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2553 (อุทยานหลวงราชพฤกษ์, 2554)

4.2.5 โครงการกระเช้าลอยฟ้า (Cable Car): การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ (Looping System)

โครงการกระเช้าลอยฟ้าเพื่อเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม 6 แห่งบริเวณเชิงดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นเป้าหมายขององค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) ที่ต้องการสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันทางการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงใหม่ จึงจำเป็นที่จะต้องสร้างสิ่งดึงดูดใจ ทางด้านการท่องเที่ยว และเป็นการเปิดมุมมองในการท่องเที่ยวซึ่งเป็นรูปแบบใหม่ที่ไม่เคยปรากฏในประเทศไทยมาก่อน รวมถึงเป็นการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน อันจะเป็นประโยชน์ต่อจังหวัดเชียงใหม่และพื้นที่ใกล้เคียง โดยได้แบ่งการดำเนินการออกเป็น 3 ระยะ ดังต่อไปนี้

ตาราง 4.1 ระยะทางระหว่างสถานีกระเช้าลอยฟ้า

สถานี	ความยาว (เมตร)	สถานี	ความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง (เมตร)
S1-S2	763.05	S1	356.0
S2-S3	721.32	S2	349.0
S3-S4	2,051.79	S3	385.0
S4-S5	1,113.65	S4	395.0

ระยะที่ 1 เป็นวงรอบ 5 เหลี่ยมด้านไม่เท่ากัน มีระยะทางรวม 6.53 กิโลเมตร สถานีต้นทางอยู่ที่งานราชพฤกษ์ มหกรรมพืชสวนโลก กระเช้าลอยฟ้าจะเคลื่อนที่ทวนเข็มนาฬิกาทางทิศตะวันตกเฉียงใต้มายังเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี อุทยานช้าง และกลับมาที่สถานีต้นทาง ดังภาพ 4.5

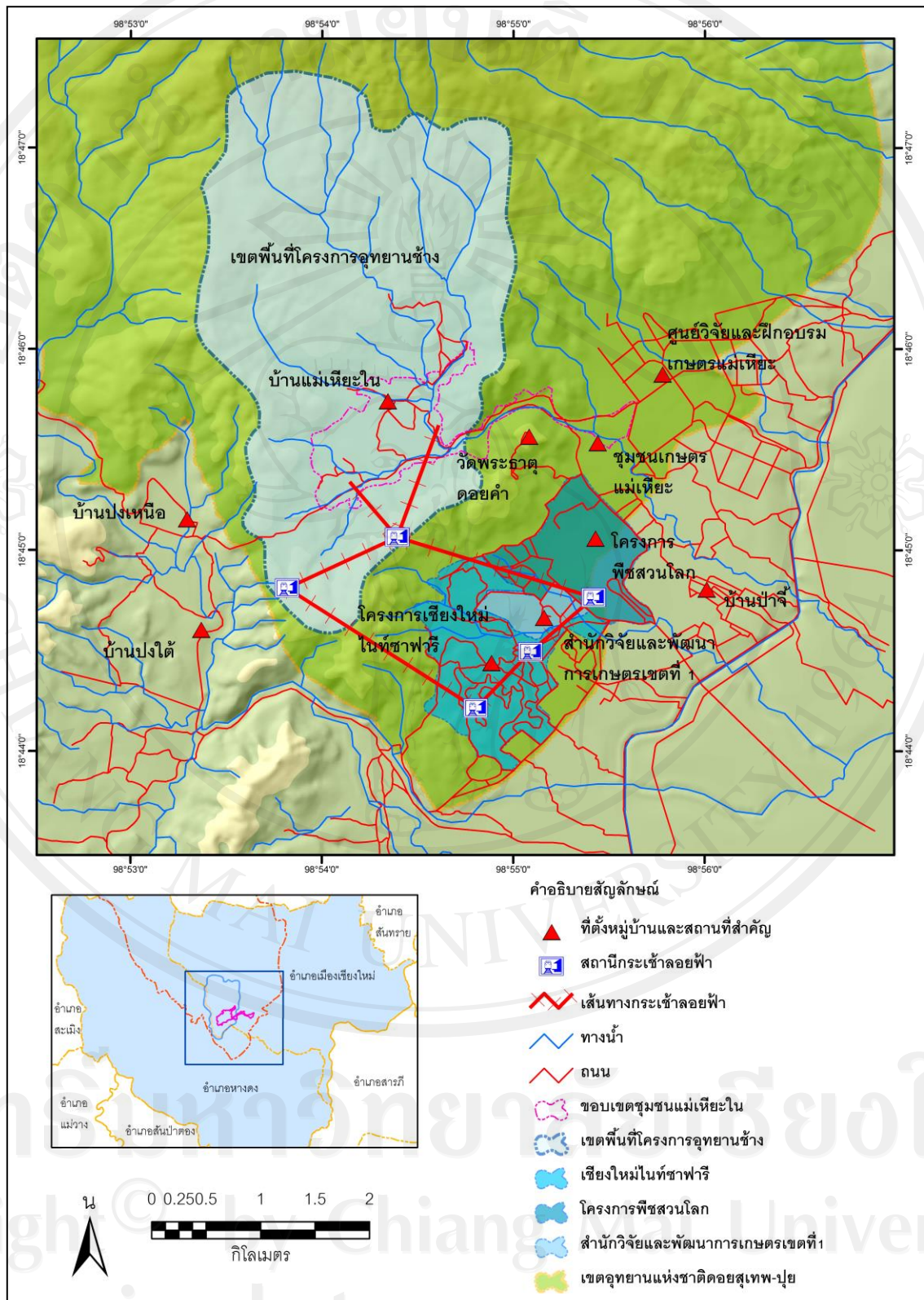
สถานีที่ 1 ราชพฤกษ์มหกรรมพืชสวนโลก (s1)

สถานีที่ 2 เชียงใหม่ไนท์ซาฟารี (s2)

สถานีที่ 3 หมู่บ้านควนช้าง (s3)

สถานีที่ 4 อุทยานช้าง (s4)

สถานีที่ 5 ดอยแม่เหียะ สถานีเชื่อมโครงการขั้นที่ 2 (s5)

ระยะที่ 2 เป็นแนวตรงจากสถานีต่อเชื่อมโครงการที่ 1 บนเนินเขาแม่เหียะ ไตรระดับขึ้นไปยังสถานีใกล้กับหอดูดาวสิรินธรซึ่งเป็นเส้นทางไปและกลับทิศทางสวนกัน (โครงการในอนาคต)

ระยะที่ 3 เป็นเส้นทางจากหอดูดาวสิรินธรขึ้นไปยังบริเวณลานจอดรถวัดพระธาตุคอกสุเทพ (โครงการในอนาคต)

สถานีกระเช้าลอยฟ้ามีทั้งสิ้น 5 สถานี โดยมีรายละเอียดของแต่ละสถานีดังต่อไปนี้

1. สถานีพืชสวนโลก (Royal Ratchapruek Horticultural Exhibition) อยู่บริเวณลานจอดรถของโครงการสวนราชพฤกษ์ เป็นบริเวณที่เข้าถึงได้สะดวกจากรถสาธารณะและรถยนต์ส่วนบุคคล มีความสูงประมาณ 356 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง

2. สถานีเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี (Chiang Mai Night Safari) อยู่บริเวณลานจอดรถของโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี เนื่องจากเป็นบริเวณที่เข้าถึงจากรถสาธารณะและรถยนต์ส่วนบุคคลได้สะดวก มีความสูงประมาณ 349 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลางเป็นสถานีหลักที่มีขนาดใหญ่ที่สุด ประกอบไปด้วยส่วนต้อนรับ ส่วนพักผ่อน ส่วนขึ้นลง ส่วนเก็บ และส่วนสำนักงานดูแล

3. สถานีหมู่บ้านควาญช้าง (Mahout Village) อยู่บริเวณยอดเขาที่มีความสูงประมาณ 382 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง มีสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์ บริเวณยอดเขาสามารถมองเห็นทัศนียภาพได้โดยรอบ เป็นสถานที่เชื่อมต่อจากสถานีเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี โดยตัวอาคารจะวางไว้ที่บริเวณยอดเขา สามารถมองเห็นหมู่บ้านควาญช้างและกิจกรรมต่างๆภายในเมืองได้อย่างครอบคลุม

4. สถานีอุทยานช้าง (Elephant Park) อยู่บริเวณอุทยานช้าง ใกล้กับส่วนแสดงสัตว์มีความสูงประมาณ 499 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง เป็นสถานีเคลื่อนผ่าน เชื่อมต่อจากสถานีหมู่บ้านควาญช้างผ่านไปยังสถานีคอกแม่เหียะ

5. สถานีคอกแม่เหียะ (Mae Hia Valley) เป็นสถานีเปลี่ยนเส้นทางไปยังสถานีหอดูดาวสิรินธร หรือเดินทางต่อไปยังสถานีพืชสวนโลก และเป็นจุดที่อยู่สูงที่สุดใน Loop ระยะที่ 1 ที่มีความสูงประมาณ 479 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง สามารถมองเห็นโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี โครงการพืชสวนโลก และตัวเมืองเชียงใหม่บางส่วน จึงเป็นทำเลที่เหมาะสมสำหรับทำเป็นจุดชมวิวและร้านอาหาร (ภาคิน อักเจียงใหม่, 2550ค)

4.2.6 โครงการอุทยานช้าง

โครงการอุทยานช้างเป็นโครงการในส่วนขยายของโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี เป็นโครงการที่เกิดขึ้นตามแนวคิดของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรที่เกิดขึ้นขณะตรวจเยี่ยมชมการก่อสร้างโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2547 ต่อมาจึงอยู่ภายใต้การรับผิดชอบของ

นายปลอดประสพ สุรัสวดี อำนวยการสำนักงานโครงการเชียงใหม่ในท้าวฟ้าและประธานองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) ซึ่งตามแผนการดำเนินงานเริ่มแรกระบุว่าโครงการอุทยานช้างมีช้างในโครงการ 200 เชือก โดยใช้พื้นที่ของอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุยประมาณ 6,000 ไร่ หรือคิดเป็น 10.56 ตารางกิโลเมตร คลอบคลุมพื้นที่ 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลหนองควาย ตำบลบ้านปาง อำเภอดอยสะเก็ด และตำบลแม่เหิยะ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

โครงการอุทยานช้างนับเป็นโครงการที่ผู้วิจัยพบรายละเอียดที่เกี่ยวข้องน้อยที่สุด แต่กลับเป็นโครงการที่เกิดปัญหากับชุมชนและภาคประชาสังคมในยุคนั้นมากที่สุดโครงการหนึ่ง เนื่องจากขอบเขตการใช้พื้นที่นั้นกว้างขวางมากถึง 6,000 ไร่ ซึ่งต้องใช้พื้นที่ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุยแทบทั้งสิ้น ขณะที่ชุมชนแม่เหิยะในซึ่งตามแผนแล้วอยู่ภายในพื้นที่ทับซ้อนของโครงการอุทยานช้างทั้งหมด ปัญหาที่พบในช่วงนั้น คือ ความวิตกกังวลของชาวบ้านที่เกรงว่าจะถูกโยกย้ายให้ไปอยู่อาศัยที่อื่น แต่หลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการอพยพโยกย้ายของโครงการฯ นั้น ผู้วิจัยไม่สามารถสืบค้นพยานหลักฐานที่เป็นเอกสารได้ มีแต่เพียงคำบอกเล่าของชาวบ้านเท่านั้น อย่างไรก็ตาม หลังจากเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองแล้วโครงการอุทยานช้างและโครงการที่เกี่ยวข้องหลายโครงการได้ยุติการดำเนินการไป

4.2.7 องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.): ผู้ปฏิบัติการใหม่ในการควบคุมและครอบครองพื้นที่

ภายใต้แผนพัฒนาโครงการเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดองค์กรในการจัดการพื้นที่แบบใหม่ขึ้นหนึ่งองค์กร คือ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ อพท.¹² ขึ้นในปี พ.ศ. 2546 เนื่องจากรัฐบาลในขณะนั้นมีนโยบายที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มรายได้และกระจายรายได้ไปสู่ชุมชนท้องถิ่น โดยจัดให้มีการบริหารและพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวอย่างบูรณาการ มีองค์กรกลางทำหน้าที่กำหนดนโยบายและแผนยุทธศาสตร์และประสานงานกับท้องถิ่นหรือพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในเชิงคุณภาพ รวมทั้งสามารถระดมบุคลากร งบประมาณ และเครื่องมือเครื่องใช้มาใช้ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีเอกภาพ และสามารถแก้ไขปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว ตลอดจนส่งเสริมให้มีการนำความรู้ด้านการบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนขึ้นเป็นองค์การมหาชนตามกฎหมายว่าด้วยองค์การมหาชนเพื่อปฏิบัติหน้าที่และจัดทำภารกิจดังกล่าว โดยการออกเป็นพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) ประกาศ

¹² มีชื่อเป็นภาษาอังกฤษว่า Designated Areas for Sustainable Tourism Administration (Public Organization)

ในหนังสือราชกิจจานุเบกษา เล่ม 120 ตอนที่ 49 ก วันที่ 2 มิถุนายน 2546 โดยมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

- 1) ประสานงานการบริหารจัดการการท่องเที่ยวระหว่างส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือหน่วยงานอื่นของรัฐที่มีอำนาจหน้าที่ หรือได้รับมอบหมายให้บริหารจัดการการท่องเที่ยวไม่ว่าในระดับชาติ ระดับภูมิภาค หรือระดับท้องถิ่น
- 2) ประสานงานการใช้อำนาจหน้าที่ของส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานอื่นของรัฐที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ชุมชน ผังเมือง สิ่งแวดล้อมการท่องเที่ยว หรือการรักษาความสงบเรียบร้อย เพื่อบูรณาการการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- 3) ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการพัฒนา และรักษาสีงแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- 4) ส่งเสริมการใช้ศักยภาพของหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนในการพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว
- 5) ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นของตน
- 6) ส่งเสริมและสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชนท้องถิ่นจัดให้มีการบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น
- 7) ส่งเสริมการจัดทำข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
- 8) ส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่ที่มีศักยภาพในด้านการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการจ้างงานและยกระดับคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่แห่งท้องถิ่นให้ดีขึ้น

หลักเกณฑ์ในการประกาศเป็นพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้น จะต้องเข้าหลักเกณฑ์ข้อใดข้อหนึ่งใน 3 ข้อ ดังต่อไปนี้

- 1) เป็นพื้นที่ที่มีความโดดเด่นและทรงคุณค่าทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 2) เป็นพื้นที่ที่มีความล้ำค่าทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม
- 3) เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่

ทั้งนี้ พื้นที่ท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสมในการประกาศเป็นพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะต้องผ่านเกณฑ์การพิจารณาการให้คะแนนในเบื้องต้นร้อยละ 75 ตามหลักเกณฑ์ที่ทางอพท. ได้กำหนดขึ้นตามคู่มือการจัดเตรียมข้อมูลเพื่อการพิจารณาการประกาศพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยมีขั้นตอนการประกาศพื้นที่พิเศษดังต่อไปนี้

- 1) คัดเลือกพื้นที่พิเศษ โดยวิเคราะห์ความเหมาะสมเบื้องต้น แล้วเสนอระดับนโยบายพิจารณา
- 2) สำรวจสภาพพื้นที่ ด้านภูมิประเทศ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

3) ประชุมหารือร่วมกับจังหวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดขอบเขตพื้นที่พิเศษ

4) เสนอคณะกรรมการ คณะกรรมการบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (กพท.) พิจารณาเพื่อนำเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาให้ความเห็นชอบการประกาศเขตพื้นที่พิเศษ

5) จัดทำแผนแม่บทการบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษ เสนอคณะกรรมการ กพท. พิจารณาเพื่อนำเสนอคณะรัฐมนตรี พิจารณาให้ความเห็นชอบ

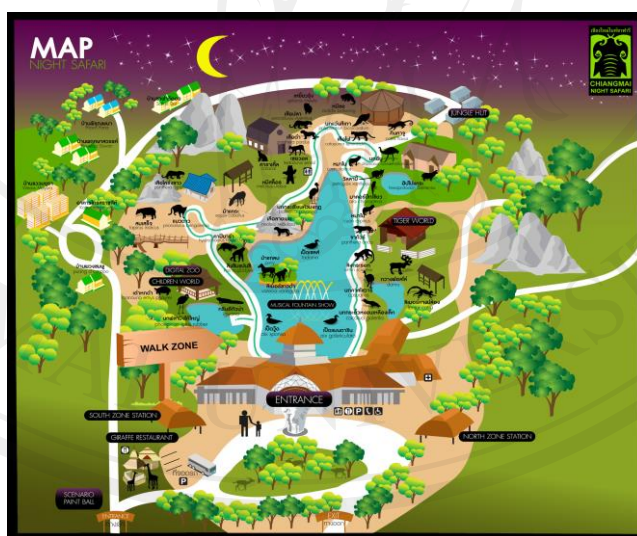
ในกรณีพื้นที่ชุมชนแม่เหียะใน พบว่าเข้าหลักเกณฑ์ทั้ง 3 ข้อ เนื่องจากเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในป่าซึ่งแวดล้อมไปด้วยป่าไม้และธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ เป็นพื้นที่ที่มีความเป็นมาอันยาวนาน เนื่องจากเป็นพื้นที่ในตำนานปู่สะย่าสะ สุเทพฤทัยและตำนานพระนางจามเทวี ทั้งยังสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ได้โดยง่ายเนื่องจากอยู่ใกล้เมืองเชียงใหม่ ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบที่สะดวกต่อการพัฒนาสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ทั้งยังสามารถเชื่อมต่อไปยังแหล่งท่องเที่ยวในบริเวณใกล้เคียงได้อีกหลายแห่ง จึงเป็นธรรมชาติที่รัฐบาลในยุคนั้นต้องการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวรวมอยู่ในโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ โดยมีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (กพท.) อันประกอบไปด้วยประธานกรรมการ 1 คน ซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งจากผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยว กรรมการโดยตำแหน่ง ประกอบด้วย ปลัดกระทรวงมหาดไทย อธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช อธิบดีกรมโยธาธิการและผังเมือง และผู้ว่าการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย รวม 4 คน¹³ ส่วนกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิอีก 5 คนนั้น คณะรัฐมนตรีแต่งตั้งจากผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ในด้านที่เกี่ยวข้องในด้านที่เกี่ยวข้อง แต่เกือบทั้งหมดคนล้วนประกอบไปด้วยข้าราชการจากส่วนกลาง แม้จะมีการระบุว่ากรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คนนี้จะต้องมีผู้มิใช่ข้าราชการหรือผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานของรัฐรวมอยู่ด้วย แต่พบว่าหนึ่งในนั้นเป็นตัวแทนจากภาคเอกชนซึ่งล้วนแต่มีความใกล้ชิดกับหน่วยงานภาครัฐทั้งสิ้น (ภาคีคนฮักเชียงใหม่, 2550ก)

หากพิจารณาการคัดเลือกและประกาศพื้นที่พิเศษแล้ว ผลลัพธ์ที่ได้จึงไม่แตกต่างจากการประกาศพื้นที่อนุรักษ์ของกรมอุทยานฯ แต่อย่างใด เนื่องจากเจ้าหน้าที่รัฐส่วนกลางเป็นผู้พิจารณาเองทั้งสิ้น อพท. จึงเปรียบเสมือนองค์กรที่เป็นแขนขาของรัฐส่วนกลางที่ขยายอำนาจเข้ามา

¹³ ต่อมาเมื่อมีประกาศพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งองค์การการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) ฉบับที่ 2 ลงในหนังสือราชกิจจานุเบกษา เล่ม 128 ตอนที่ 46 ก วันที่ 9 มิถุนายน 2554 ให้เปลี่ยนแปลงตำแหน่งกรรมการโดยตำแหน่ง 4 คน คือ ปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปลัดกระทรวงมหาดไทยและผู้อำนวยการสำนักงานประมง

ครอบครองและควบคุมพื้นที่แทนกรมอุทยานฯ ซึ่งมีได้มีความแตกต่างกันหากจะมองในแง่ที่เป็นหน่วยงานของรัฐเช่นเดียวกัน แต่หากพิจารณาโดยหน้าที่ขององค์กรแล้วจะเปลี่ยนแปลงจากการใช้พื้นที่เพื่อการอนุรักษ์เป็นหลักและใช้พื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวเป็นรอง กลายมาเป็นการบริหารพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวเต็มรูปแบบ ในฐานะที่เป็นองค์กรหรือผู้ปฏิบัติการใหม่ในพื้นที่นั้น ได้มีการสร้างสำนักงานบริหารโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีขึ้นในเขตติดต่อระหว่างอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย และสวนพฤกษศาสตร์วรรณคดีภาคเหนือ พื้นที่ในการบริหารจัดการของ อพท. ซึ่งมีสำนักงานตั้งอยู่ ณ โครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีนี้ จึงถูกปรับเปลี่ยนเพื่อรองรับการเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวแบบใหม่ในรูปแบบของสวนสัตว์กลางคืน โดยมีพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ 819 ไร่ ซึ่งมีการจำแนกพื้นที่ใช้สอยออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) พื้นที่บริการนักท่องเที่ยวหรือหมู่บ้านล้านนา เป็นส่วนบริการนักท่องเที่ยว ประกอบด้วยสถานีรับ-ส่งนักท่องเที่ยวไปยังส่วนแสดงสัตว์ ศูนย์อาหาร ศูนย์รวมสินค้า OTOP และของที่ระลึก ลานน้ำพุดนตรี (Fun Plaza) รวมถึงบ้านพักสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการพักแรมค้างคืนในเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี

ภาพ 4.6 แผนที่โซนเดินชมสัตว์
ที่มา: โครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี (2555)

2) พื้นที่สำหรับการท่องเที่ยวหรือส่วนแสดงสัตว์ ประกอบไปด้วย 3 ส่วน คือ

- โซนเดินชมสัตว์ (Jaguar Trail) เป็นเส้นทางเดินชมสัตว์รอบทะเลสาบ ระยะทางประมาณ 1.2 กิโลเมตร

- โชนเหนือ เป็นเส้นทางนั่งรถชมสัตว์ประเภทสัตว์นักล่า (Predator Prowl) ระยะทางประมาณ 2.13 กิโลเมตร

- 2.3) โชนใต้ (Savanna Safari) เป็นเส้นทางนั่งรถชมสัตว์ประเภทสัตว์กินพืชที่มีถิ่นอาศัยในแถบทุ่งหญ้าสะวันนา ระยะทางประมาณ 2.43 กิโลเมตร

สิ่งสำคัญประการหนึ่งของการผลิตสร้างพื้นที่ท่องเที่ยวในกรณีเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี นอกจากการประชาสัมพันธ์เพื่อให้ประชาชนทั่วไปรู้จักผ่านทางสื่อสารมวลชนประเภทต่างๆ นอกจากวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ วารสาร และสื่อออนไลน์แล้ว ป้ายบอกเส้นทางไปเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีก็อาจนับเป็นตัวแสดงตัวหนึ่งที่สามารถช่วยอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวด้วยการบอกทิศทางตำแหน่งที่ตั้งของสถานที่ที่ปรากฏในป้าย แต่ในขณะเดียวกันผู้วิจัยเห็นว่าป้ายเหล่านี้สะท้อนถึงขอบเขตอำนาจ/การผลิตสร้างพื้นที่ของตัวแสดงผ่านสัญลักษณ์ที่ปรากฏบนป้ายแผ่นนั้น ป้ายบอกทางไปเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีเหล่านี้พบเห็นได้ทั่วไปบนถนนสายสำคัญในเมืองเชียงใหม่ เช่น ถนนนิมมานเหมินท์ ถนนเลียบคันคลองชลประทาน ถนนวงแหวนรอบเมืองเชียงใหม่ ถนนชุปเปอร์ไฮเวย์ (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 11) เป็นต้น ผู้วิจัยเคยพบป้ายเหล่านี้ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ราว 30 กิโลเมตร บนเส้นทางสายเชียงใหม่-เวียงป่าเป้า-เชียงราย (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 118 โดยวัดจากสี่แยกศาลจังหวัดเชียงใหม่หรือแยกศาลเด็ก) หรืออยู่ห่างจากเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีประมาณ 50 กิโลเมตร แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าป้ายดังกล่าวกลับไม่ปรากฏอยู่บริเวณเขตบางนา กรุงเทพมหานคร บนถนนบางนา-ตราด ช่วงระหว่างกิโลเมตรที่ 55 และ 56 ก่อนขึ้นทางด่วนบูรพาวิถีฝั่งมุ่งหน้าเข้ากรุงเทพฯ ซึ่งอยู่ห่างจากเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีกว่า 600 กิโลเมตร และน่าจะมีการติดตั้งป้ายในบริเวณนี้มานานแล้ว ผู้คิดตั้งอาจจะเป็นหน่วยงานของรัฐหรือ อพท.เอง ผู้วิจัยเห็นว่าป้ายบอกทางอันเป็นสัญลักษณ์ของอาณาเขตการผลิตสร้างพื้นที่ท่องเที่ยวของเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีนั้น มีขอบเขตกว้างใหญ่เกินเนื้อที่ไปถึงเกือบครึ่งหนึ่งของประเทศไทย

ภาพ 4.7 ป้ายบอกเส้นทางเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี

ที่มา: Memoir (2555)

สำหรับการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณพื้นที่ก่อสร้างโครงการฯ จากเดิมที่เป็นพื้นที่ป่าเต็งรังและป่าเบญจพรรณซึ่งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย และสวนพฤกษศาสตร์วรรณคดีภาคเหนือ ให้กลายเป็นส่วนจัดแสดงสัตว์และพื้นที่สำหรับรองรับนักท่องเที่ยวนั้น มีการใช้งบประมาณทั้งสิ้นประมาณ 1,155.90 ล้านบาท โดยหน่วยงานที่รับผิดชอบการก่อสร้าง คือ กองพันทหารช่างจากราชบุรี ซึ่งต่อมาได้ดำเนินการก่อสร้างฝายและวางท่อผันน้ำจากห้วยแม่เหียะหลวง รวมถึงการสร้างถนนในพื้นที่ชุมชนแม่เหียะในตั้งแต่ช่วงกลางปี พ.ศ. 2546 เป็นต้นมา ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพื้นที่เป็นเป็นจุดกำเนิดของความขัดแย้งระหว่างเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีตั้งแต่นั้น เป็นต้นมา กองพันทหารช่างดังกล่าวนี้จึงนับว่าเป็นตัวแสดง/ผู้ปฏิบัติการที่สำคัญอีกผู้หนึ่งที่เข้ามามีปฏิสัมพันธ์ทางพื้นที่ในช่วงเวลาดังกล่าวซึ่งยังคงส่งผลสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน

4.3 บริบทความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงความหมายของพื้นที่เพื่อการพัฒนาและการท่องเที่ยว

ภายใต้บริบทของการพัฒนาพื้นที่โดยมีโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีเป็นจุดเริ่มต้นที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งกับชุมชนแม่เหียะใน รวมถึงชุมชนข้างเคียงมีหลายประการ แต่ในการศึกษาครั้งนี้จะขอนำเสนอเฉพาะประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อชุมชนแม่เหียะในดังต่อไปนี้

4.3.1 ฝายแม่เหียะหลวง: ท่อน้ำ และพื้นที่แห่งความขัดแย้ง

ในการดำเนิน โครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี สิ่งสำคัญที่สุดในการบริหารจัดการสวนสัตว์ก็คือ น้ำ ซึ่งในเอกสารชี้แจงคณะกรรมการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี ระบุว่าแหล่งน้ำที่ใช้ในโครงการนำมาจาก 1) การขุดเจาะบ่อน้ำบาดาล จำนวน 14 บ่อ 2) โครงการก่อสร้างสระเก็บน้ำ 4 แห่ง 3) โครงการฝายน้ำล้นห้วยแม่เหียะหลวง

ประเด็นปัญหาที่เกิดผลกระทบกับชุมชนภายนอก เริ่มมาจากปริมาณน้ำที่ใช้ในโครงการฯ ไม่เพียงพอ จึงต้องไปดึงน้ำจากคลองส่งน้ำโครงการชลประทานแม่แตง ซึ่งเป็นน้ำที่ใช้ในการเกษตรและผลิตน้ำประปาใช้ในเขตชุมชนเมืองเชียงใหม่ อันก่อให้เกิดความขัดแย้งกับชุมชนที่ทำการเกษตรเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งกลุ่ม แต่ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับชุมชนแม่เหียะในนั้นค่อนข้างรุนแรง ถึงขั้นที่ชาวบ้านต้องร้องเรียนผ่านช่องทางต่างๆ อย่างเช่นนำสื่อมวลชนท้องถิ่น เช่น หนังสือพิมพ์ “พลเมืองเหนือ” เข้าไปติดตามทำข่าวซึ่งมีการนำเสนอคำสัมภาษณ์ของชาวบ้านออกสู่พื้นที่สาธารณะดังต่อไปนี้

“ชาวบ้านแม่เหิยะในเจ็บบวด ท่อน้ำในท่ซาฟารี ดึงน้ำไปใช้ไม่พอยังวางแนวท่อสุดซู้ย ระเบิด 13 ครั้งต่อปี น้ำพุ่งสูงถึง 3 เมตร หวั่นเกิดอันตรายถึงชีวิต เพราะแนวท่อผ่านหน้าบ้าน ทวงถามความรับผิดชอบ “ไหนจะไม่ให้เกิดผลกระทบ””

“อย่างนี้ผมไม่ไหว แนวท่ออยู่ห่างจากบ้านผมแค่ 5 เมตร”

“ไหนดว่าจะไม่ให้มีผลกระทบกับหมู่บ้านเรา แต่อย่างนี้คงจะไม่ไหว ถ้าขีร์ถผ่านแล้วระเบิดขึ้นมา ลูกหลานตาจะว่อย่างไร” (พลเมืองเหนือ 2549, อ้างในประชาติ, 2554)

หลังเกิดกรณีท่อน้ำระเบิดขึ้น ชาวบ้านได้ร้องเรียนไปตามหนังสือต่างๆ จนกระทั่งเรื่องไปถึงคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ซึ่งได้ส่งคณะกรรมการด้านสิทธิในทรัพยากรที่ดินและป่า อันมีนายสันต์ พานิช เป็นประธานลงพื้นที่ด้วยตนเองเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2550 ในครั้งนั้นผู้วิจัยได้มีโอกาสร่วมเวทีรับฟังด้วยตนเองในฐานะผู้สังเกตการณ์ โดยมีการจัดเวทีที่ศาลาประชาคมหมู่บ้านบริเวณสวนสมเด็จย่า ต่อมาแม้ว่าทางโครงการเชิงใหม่ในท่ซาฟารีจะออกมาชี้แจงและทำการซ่อมปรับปรุงท่อน้ำแล้ว แต่ความขัดแย้งที่เกี่ยวกับการแบ่งสรรการใช้น้ำระหว่างชุมชนและโครงการเชิงใหม่ในท่ซาฟารีก็ยังคงมีอยู่เรื่อยมา

ภาพ 4.8 ฝายน้ำล้นห้วยแม่เหิยะหลวง (ซ้าย) และท่อน้ำโครงการเชิงใหม่ในท่ซาฟารี (ขวา)

อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่ผู้วิจัยได้เข้าไปเก็บข้อมูลภายหลังเกิดเหตุการณ์ท่อระเบิดราว 5 ปี (เมษายน-พฤษภาคม พ.ศ. 2554) พบว่าชาวบ้านบางส่วนซึ่งมิได้เดือดร้อนจากกรณีท่อน้ำระเบิดมีความเห็นที่ตรงกันข้าม กล่าวคือ เห็นว่าการสร้างท่อน้ำของโครงการเชิงใหม่ในท่ซาฟารีทำให้ชาวบ้านได้รับประโยชน์มากกว่าเสียประโยชน์ เพราะทำให้ชาวบ้านที่อยู่สุดแนวประปาภูเขาสามารถมีน้ำใช้เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะประโยชน์ของชาวบ้านที่อ้างว่า

“เป็นมาสร้างความจริงหือ ทำหือเฮามีน้ำกินน้ำใช้”¹⁴ ความเห็นที่ไม่ตรงกันของชาวบ้านต่อกรณีท่อน้ำเชียงใหม่ในทศวรรษ 1970 เป็นเรื่องที่ไม่ปกติสำหรับชุมชนเล็กๆ ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ด้วยกันมาเป็นระยะเวลานาน แต่เมื่อพิจารณาตำแหน่งที่ตั้งบ้านเรือนของชาวบ้านก็พอสรุปได้ว่าระยะทางหรือ “ความใกล้ไกล” อาจเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งต่อมุมมองด้านการพัฒนา กล่าวคือในส่วนของผู้ที่ไม่เห็นด้วยส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ลึกเข้าไปในบริเวณกลางหมู่บ้านที่มีประปาภูเขาส่งไปถึงและน้ำไหลแรงพอ จึงไม่เห็นความจำเป็นของการมีท่อน้ำขนาดใหญ่หรือสร้างระบบประปาเพิ่มขึ้น ในขณะที่ส่วนที่เห็นด้วยกับโครงการแม้จะมีจำนวนน้อยกว่า แต่เนื่องจากอยู่บริเวณปลายสุดหรือนอกเขตของระบบน้ำประปาภูเขาจึงไม่ได้รับน้ำอย่างเพียงพอ ต่อมาเมื่อมีท่อน้ำขนาดใหญ่สามารถส่งน้ำได้มากและแจกจ่ายให้ชาวบ้านบริเวณรอบนอกของหมู่บ้านได้ จึงเป็นธรรมดาที่จะเห็นดีเห็นงามกับโครงการพัฒนาที่เข้าไปในหมู่บ้าน

4.3.2) การเปลี่ยนแปลงความหมายของพื้นที่เพื่อการพัฒนาและท่องเที่ยว: เส้นทางท่องเที่ยวในลักษณะเชื่อมต่ออย่างเป็นระบบ (Looping System)

“...เป็นจะแบ่งกระเช้าลอยฟ้า ข้ามคอยไปมาป่าบ่หันตวย มันลอยอยู่สูง เหนือพระธาตุคอกคำ ข้ามคงปู่สะย่าสะ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของเขาทั้งนั้น แบ่งแล้วจะมีหมู่แม่ญี่นั้งข้ามวัดข้ามพระธาตุอะหยัง มันบ่เปิง หมู่เฮาเป็นชาวพุทธ บ่มีความเหมาะสมเลย...”¹⁵

ความพยายามในการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ซึ่งแต่เดิมอาจจะเป็นพื้นที่ธรรมชาติ พื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำกิน หรือแม้กระทั่งพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ให้กลายเป็นพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวโดยรัฐปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในโครงการเชียงใหม่เวอร์ลด์ คือ โครงการในเส้นทางท่องเที่ยวในลักษณะเชื่อมต่ออย่างเป็นระบบ (Looping System) ทางฝ่ายบริหารโครงการเชียงใหม่ในทศวรรษ 1970 ได้มีการลงนามเซ็นสัญญาว่าจ้างมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยแม่โจ้ให้ทำการศึกษาเส้นทางดังกล่าว ในเบื้องต้นได้กำหนดระบบเชื่อมต่อรวม 4 ระบบ โดยทุกเส้นทางนั้นมีเชียงใหม่ในทศวรรษ 1970 รวมอยู่ด้วย (สำนักข่าวประชาธรรม, 2554)

¹⁴ สัมภาษณ์ปากศรี วันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2554

¹⁵ สัมภาษณ์ปากดอน 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2554

ภาพ 4.9 สวนเสือ (ซ้าย) และเส้นทางโครงการรถไฟฟ้ารางเดี่ยว (monorail) เชียงดอยสุเทพ (ขวา)
ที่มา: ภาศิศนฮักเจียงใหม่ (2550ก)

เพื่อให้เห็นภาพได้ชัดเจนขึ้น ผู้วิจัยจึงได้นำการบรรยายประกอบการนำเสนอแผนงานของนายปลอดประสพ สุรัสวดี เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2548 โดยเป็นการเสนอแผนงานใหม่ของการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เชิงดอยสุเทพให้กลายเป็นพื้นที่เพื่อการการท่องเที่ยวขึ้นมาใหม่อีกครั้งจากที่เคยเป็นเพียงแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมรูปแบบเดิม คือ การเข้าไปบูชากราบไหว้อนุสาวรีย์ครูบาศรีวิชัย การไหว้สาพระธาตุดอยสุเทพ รวมถึงการเข้าไปเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติบริเวณดอยสุเทพ เช่น น้ำตกห้วยแก้ว เปลี่ยนไปเป็นการท่องเที่ยวแบบใหม่ที่อาศัยระบบขนส่งที่เรียกว่ารถไฟฟ้ารางเดี่ยว (monorail) รวมถึงกระเช้าลอยฟ้า (cable car) ตามแผนโครงการจะเป็นเส้นทางที่เชื่อมต่อเชื่อมต่อระหว่างเชิงใหม่ไนท์ซาฟารี อุทยานหลวงราชพฤกษ์ และศูนย์ประชุมแสดงสินค้านานาชาติ ดังนี้

“...สิ่งที่จะเกิดขึ้นใน “Chiangmai Nature Center” พื้นที่ 6,000 ไร่แห่งนี้ประกอบด้วย 1) เชียงใหม่ไนท์ซาฟารี ในพื้นที่ราว 900 ไร่ ซึ่งจะเปิดลอยกระทงนี้ 2) อุทยานช้าง ซึ่งอีก 12 เดือนจะแล้วเสร็จ...เราจะทำถนนเล็กๆ เชื่อมเราจะมีรั้วล้อมรอบ เป็นรั้วไฟฟ้าเราจะเอาสัตว์ต่างๆ ในประเทศไทยใส่ลงไปขณะนี้สถานี่เพาะเลี้ยงสัตว์ของกรมอุทยานและกรมป่าไม้เต็มไปด้วยสัตว์ที่เขาไม่เลี้ยง สัตว์ป่วย สัตว์ทั้งหลายพันตัว ต่อไปนี้จะไม่ มี จะมามีที่นี้แห่งเดียวปล่อยให้อยู่ตามธรรมชาติ คนจะมาเที่ยวในโหมคปกติ ก็นั่งรถไป เราจะจัดรถให้ จะมีสวนนก ที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในโลก ความยาว 500 เมตร จะมีนกนานาชนิด รถจะเป็นกรงเพื่อปกป้องคนที่นั่งอยู่บนรถ เมื่อเข้าไปในสวนนก รถจะเริ่มฉีดอาหารออกไปจากตัวรถ นกจะวิ่งเข้ามาหาอาหาร จากนั้นจะผ่านไปพื้นที่เสือ 1-200 ตัว รถก็จะให้อาหารเสือเช่นกัน

...จากนั้นเราจะไปเจอบ่อจระเข้ขนาดใหญ่มาก น้ำจะท่วมระดับรองเท้า เช่นเดียวกันจะมีการให้อาหารหรือกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดให้จระเข้มาอยู่ใกล้เรา เป็นวิธีที่จะทำให้คนกับสัตว์ใกล้กัน เพื่อให้เห็นพฤติกรรมของสัตว์ นอกจากนั้น จะมีสัตว์อื่นทั่วไปเช่น กระตัง ควายป่า หมี ...มันจะมีถ้ำเล็กๆ อยู่แถวนั้น เราจะไปปรับปรุงให้เป็นธรรมชาติ จะมีบ้านบนต้นไม้ที่เรียกว่า Tree top จะขึ้นไปนอนอยู่บนนั้นได้ กลางคืนส่องกล้องมาดูสัตว์ที่จะมากินน้ำ มากินดินโป่ง สำคัญที่สุด จะมีหมู่บ้านช้างลักษณะหมู่บ้านกะเหรี่ยง เพื่อให้คนเข้าใจวัฒนธรรม ว่าคนกับช้างอยู่ด้วยกันได้อย่างไร จะพยายามทำให้เหมือนจริงทุกประการ แห่งแรกในโลก กลางคืนอยู่ที่ไนท์ซาฟารี กลางวันอยู่ที่อุทยานช้าง และจะมีการก่อสร้างโรงละคร ขุดหลุมลงไป ใช้นหินมาเรียง มีการแสดงตั้งแต่ มดขยันช้าง เราจะชมให้ดูมด ดูด้วง จะเอาละครลิงมาให้ดู ไม่ต้องห่วงว่าจะย้ายยี้ศักดิ์ศรีลิง แต่ถ้าต้องการขายการท่องเที่ยว จะมีจุดขายอะไรที่โดดเด่น...

...เริ่มจากพื้นที่งานมหกรรมพืชสวน-ไนท์ซาฟารี-อุทยานช้าง-น้ำตกห้วยแก้ว-ลานครูบา-สวนสัตว์เชียงใหม่ และจะเชื่อมกับรถไฟรางเดี่ยวชมเมืองด้วยระยะทางของเคเบิล 15 กิโลเมตร กระเช้าบรรทุกห่างกันราว 500 เมตรเพื่อให้แต่ละกระเช้ามองไม่เห็นกัน ใน 1 กระเช้าอาจมีคน 20-25 คน มีเครื่องปรับอากาศ กำลังอยู่ระหว่างออกแบบ อาจใช้เทคโนโลยีร่วมจากออสเตรเลียและสวิสเซอร์แลนด์ อีก 3 เดือนจะแล้วเสร็จ และอีก 4-5 เดือนก็จะเริ่มสร้าง ที่นี่จะเป็นจุดชมวิวแห่งใหม่ของเมืองเชียงใหม่...” (ประชาไท, 2554)

ความพยายามของรัฐในการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติให้เป็นทุนสำหรับการท่องเที่ยวที่พบในกรณีเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีและอุทยานช้าง ซึ่งต้องการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ธรรมชาติและพื้นที่อยู่อาศัยของคนในท้องถิ่นให้กลายเป็นพื้นที่ท่องเที่ยว ที่พบในการนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวในลักษณะเชื่อมต่ออย่างเป็นระบบ (Looping System) โดยมีเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีเป็นศูนย์กลางของเส้นทางท่องเที่ยว แม้ภาพภายนอกที่ทางโครงการฯ พยายามนำเสนอจะดูสวยงาม น่าชื่นชม แต่ภายใต้วาทกรรมการพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวนั้น อันที่จริงแล้วก็คือ ขั้นตอนเริ่มต้นในกระบวนการสะสมทุนแบบไล่ยี้ด (accumulation by dispossession) ที่สร้างความรุนแรงต่อประชาชนผู้ไร้อำนาจต่อรองเป็นอย่างมาก พิจารณาได้จากการที่ทางเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีซึ่งเป็นหน่วยงานในกำกับของรัฐ (องค์การมหาชน) ได้อาศัยกลไกทางนโยบายและกฎหมายดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้นเป็นเครื่องมือในการเข้ามามีครอบครองและควบคุมพื้นที่ ซึ่งอาจจะนำไปตามกฎหมาย

หรือไม่ก็ตาม เช่น ในกรณีของหญิงชาวบ้านตองกายผู้หนึ่งที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีอันเป็นกรณีคล้ายกับชาวบ้านแม่เหิยะใน¹⁶ คือ อยู่อาศัยทำกินในที่ดินของตนเองมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เพียงแต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ครอบครองตามกฎหมาย เมื่อมีโครงการก่อสร้างเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี ทางเจ้าหน้าที่ป่าไม้จากสำนักอนุรักษ์ที่ 16 ได้แจ้งให้ชาวบ้านไปลงชื่อเพื่อขอรับเงินชดเชยค่าที่ดินที่ต้องถูกเวนคืนจากโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี ต่อมาเจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้มาขอที่ดินเพิ่มอีก 2 ไร่ แต่มิได้ให้เงินชดเชยแก่นางโดยอ้างว่าไม่สามารถทำเรื่องเวนคืนได้ทัน และทำการแผ้วถางพื้นที่ใหม่ที่ติดกับพื้นที่เดิม นางเห็นว่าเจ้าหน้าที่ทำได้นางจึงทำตามและปลูกพืชทำกินในพื้นที่ใหม่ในช่วงเวลาราว 1 ปีกว่า หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2546 นางถูกกล่าวหาว่าตัดไม้ทำลายป่าจนถูกจับเข้าห้องขังถึง 2 ครั้ง เมื่อถูกฟ้องดำเนินคดีและพ้นจากคุกแล้วปรากฏว่าที่ดินของนางถูกทางโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีสร้างเป็นที่พักคนงานไปหมดแล้ว ทั้งยังถูกเจ้าหน้าที่ป่าไม้คอยสอดส่องดูแลห้ามเข้าพื้นที่ บางครั้งถึงกับโดนฟ้องร้ายหมายเอาชีวิต แม้วางพยายามยื่นรณไปยื่นหนังสือร้องเรียนถึงนายกรัฐมนตรีแต่ก็ไม่ได้ผล จนกระทั่งทางคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติและทนายความสิ่งแวดล้อมของมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าฯ ได้เข้ามาช่วยเหลือในภายหลัง (ประชาไท, 2554) กรณีดังกล่าวยังคงยักรบกวนความไม่มั่นคงในการถือครองที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยของชุมชนในเขตอนุรักษ์เช่นบ้านแม่เหิยะใน

ในกรณีที่รัฐอ้างถึงการเขตป่าอนุรักษ์พิเศษ แต่กลับอนุญาตให้นำพื้นที่อุทยานฯ ไปสร้างไนท์ซาฟารี นับว่าเป็นปฏิบัติการของวาทกรรมที่มีความลึกลับในตัวเอง ขณะที่องค์กรชาวบ้านต่างเรียกร้องขอสิทธิในการจัดการที่ดินและป่ารูปแบบที่เรียกว่าป่าชุมชน จนถึงขั้นมีการเรียกร้องพระราชบัญญัติป่าชุมชนมายาวนานกว่าสองทศวรรษ โดยมีการเคลื่อนไหวผลักดันให้ภาคการเมืองยอมรับ แต่เมื่อตัวแทนประชาชนได้เข้าไปทำหน้าที่ในฝ่ายบริหารแล้ว กลับมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มพื้นที่ป่าอนุรักษ์พิเศษโดยกล่าวว่า ห้ามชาวบ้านบุกรุกทำลายป่า แต่ในขณะเดียวกันก็มีโครงการขนาดใหญ่ที่จะก่อสร้างในพื้นที่ป่า เช่น เชียงใหม่ไนท์ซาฟารี หรือการสร้างเขื่อน ถือว่ารัฐเป็นฝ่ายบุกรุกพื้นที่อนุรักษ์เสียเอง (ประชาไท, 2554) ซึ่งอาจมองได้ว่า รัฐมีความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงพื้นที่ให้สามารถตอบสนองความต้องการทางด้านเศรษฐกิจไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง ซึ่งเห็นได้ชัดเจนในกรณีไนท์ซาฟารีและอุทยานช้าง ขณะเดียวกัน การใช้พื้นที่ที่ไม่สามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ เช่น ป่าชุมชน ที่บริหารจัดการโดยองค์กรชาวบ้านมักจะถูก “แซ่แข็ง” เพื่อไม่ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่แต่อย่างใด เนื่องจากอาจเป็นการขัดขวางการครอบครองและควบคุมพื้นที่โดยรัฐ ซึ่งมักจะมีแนวโน้มในการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ให้ตอบสนองต่อการสะสมทุนเสมอ

¹⁶ ชาวบ้านตองกาย หมู่ที่ 12 ตำบลหนองควาย อำเภอสองแคว จังหวัดเชียงใหม่

เมื่อพิจารณาวิถีชีวิตของรัฐในกระบวนการสะสมทุนแบบไล่ยึดในกรณีนี้ พบว่า มีวิธีการหลอกล่อชาวบ้านผู้ซึ่งอ่อนด้อยในข้อกฎหมายให้กระทำการละเมิดกฎหมาย แล้วทำการจับกุมดำเนินคดี จากนั้นจึงอาศัยช่วงเวลาขณะที่พื้นที่ที่ไม่มีผู้ดูแลเข้าไปครอบครองและเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้พื้นที่ โดยที่ผู้ครอบครองเดิมไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ของตนได้อีก แม้ว่าชาวบ้านจะใช้วิธีการต่อสู้หลายรูปแบบ ตั้งแต่ร้องเรียนถึงผู้มีอำนาจ ยื่นหนังสือให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และมีภาคีสื่อมวลชนและภาคประชาสังคมคอยให้ความช่วยเหลือ แต่สุดท้ายแล้ว ผู้ที่ไร้อำนาจมักจะเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ให้ผู้มีอำนาจมากกว่า ดังนั้น การไล่ยึดพื้นที่เพื่อการพัฒนา จึงมิได้มีความเป็นธรรมต่อคนไร้อำนาจแต่อย่างใด กระบวนการนี้รัฐมักใช้วิธีการปิดกั้นมิให้คนเหล่านั้นได้มีปากมีเสียงเรียกร้องในสิทธิความชอบธรรมของตนเอง ซึ่งเป็นความรุนแรงของรัฐที่กระทำต่อคนกลุ่มน้อยที่ด้อยอำนาจซึ่งเราสามารถพบเห็นได้เป็นประจำ

4.3.3 ถนนเส้นใหม่บนเส้นทางสายเก่า: การเข้าถึง การเปลี่ยนแปลง และความกังวลต่อการถูกไล่ที่

“...ชาวบ้านพูดต่อๆ กันมาว่า ช่วงปี 45 ตู๊สน เจ้าอาวาสวัดสวนพริกได้พบและพูดคุยกับนายกทักษิณ ตอนนั้นเป็นมาติดตามโครงการสร้างไนท์ซาฟารี เป็นมาเดินดูสำรวจที่วัดคอยคำ แล้วถามว่าทางลูกรังไปที่ไหน ตู๊สก็ตอบว่าไปบ้านแม่เหียะโน เป็นก็ถามว่ามีคนอยู่ด้วยหรือ ตู๊สก็บอกว่ามี แต่ไม่มีไฟฟ้า ไม่มีถนน เพราะอยู่ในเขตอุทยาน ทักษิณเลยพูดว่า ที่ที่มีคนอยู่ มีหมู่บ้าน ต้องมีถนน มีไฟฟ้าใช้ พอเป็นกลับไป 2-3 เดือน ก็มีหน่วยทหารช่างเข้ามาสำรวจรังวัดเส้นทาง ต่อมาประมาณช่วงเดือนมิถุนายน-กรกฎาคม 46 แต่ก็ทำไม่ครบ ชาวบ้านก็เลยถามทหารว่าทำไมไม่ทำให้ครบ หัวหน้ากองช่างเลยบอกให้ชาวบ้านทำหนังสือไปบอกให้ขอทำถนนต่อให้เสร็จ ชาวบ้านเขาเลยทำหนังสือส่งไปที่ค่ายพระบรมไตรโลกนาถที่พิษณุโลก¹⁷ เขาเลยมาสร้างต่อ...”¹⁸

ด้วยสภาพภูมิศาสตร์อันเป็นข้อจำกัดในการพัฒนาพื้นที่ กอปรกับการเป็นพื้นที่ทับซ้อนของชุมชนกับเขตอนุรักษ์ คือ อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย ทำให้การพัฒนาด้านโครงสร้าง

¹⁷ น่าจะเป็นทหารในสังกัดกองพลพัฒนาที่ 3 อันมีหน่วยขึ้นตรงซึ่งประกอบด้วย กรมทหารช่างที่ 3, กองพันทหารช่างที่ 302 และ กองพันพัฒนาที่ 3

¹⁸ สัมภาษณ์ป้ารัตน์ วันที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2554

พื้นฐานของชุมชนแม่เหิยะไนให้ใกล้เคียงกับชุมชนรอบข้างเป็นไปได้น้อยมาก แม้ชาวบ้านจะเคลื่อนไหวก่อสร้างถนนเชื่อมต่อระหว่างชุมชนแม่เหิยะไนกับชุมชนใกล้เคียงเป็นระยะเวลามานานกว่า 20 ปี ก็ยังไม่สำเร็จ แต่มาบรรลุผลในยุครัฐบาลของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ในช่วงที่มีการติดตามความก้าวหน้าของโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีเมื่อปี พ.ศ. 2546

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่บางส่วนเข้าใจว่า ถนนลาดยางภายในหมู่บ้านเกิดขึ้นได้เพราะนายกรัฐมนตรีนายทักษิณเป็นผู้ดำเนินการจนเป็นผลสำเร็จ ขณะเดียวกัน ชาวบ้านอีกส่วนหนึ่งที่แม่จะเห็นด้วยกับการก่อสร้างถนน เนื่องจากมีการเคลื่อนไหวก่อสร้างในเรื่องนี้มานานนับสิบปี แต่กลับมีการตั้งคำถามว่าเพราะเหตุใดการสร้างถนนจึงเกิดช่วงเดียวกันกับโครงการพัฒนาคาดใหญ่ ซึ่งก็คือ โครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีที่เกิดขึ้นในบริเวณใกล้เคียงกัน

ภาพ 4.10 ถนนลาดยางภายในบ้านแม่เหิยะในปัจจุบัน

“...มันมีแผนอยู่แล้ว ไม่งั้นอยู่ๆ จะมาสร้างถนนลาดยางอย่างดีให้เราได้อย่างไร คนรุ่นพ่อแม่ปู่ย่าตายายเป็นทำเรื่องขอให้ราชการสร้างถนนเข้าหมู่บ้านมาเป็นสิบๆ ปีแล้ว ทำไมเพิ่งจะมาสร้างช่วงหลังจากที่เกิดไนท์ซาฟารี...”¹⁹

แม้ว่าการสร้างถนนเข้าไปในหมู่บ้านจะมีทั้งคำชมและสร้างกังขาต่อชาวบ้านแม่เหิยะไนในเวลาเดียวกัน แต่สำหรับบทสรุปสุดท้ายของโครงการพัฒนาคาดใหญ่ที่อยู่ในระหว่างดำเนินการในกรณีนี้ คือ โครงการอุทยานช้าง โครงการกระเช้าลอยฟ้า และโครงการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องนั้นต้องชะลอไปอย่างไม่มีกำหนด เนื่องจากเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในช่วงเดือนกันยายน พ.ศ. 2549 ทำให้รัฐบาลชุดใหม่ที่มีพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ อดีตผู้บัญชาการทหารบกและ

¹⁹ สัมภาษณ์พี่ตา 16 มีนาคม 2554

2549 ต่อมาในวันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2549 นายปลอดประสพ สุรัสวดี ซึ่งดำรงตำแหน่งประธาน อพท. และผู้อำนวยการสำนักบริหารโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีจะยังคงเดินหน้าโครงการ อุทยานช้างในพื้นที่กว่าสองพันไร่ที่เชื่อมต่อกับไนท์ซาฟารี โดยได้รับงบประมาณก่อสร้างจากรัฐบาลแล้ว 400 ล้านบาท แต่หลังจากนั้นทางเครือข่ายภาคประชาสังคม อันมีภาคีคนอีกเจียงใหม่ และเครือข่ายชุมชนยกเลิกองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) ได้เข้ายื่นหนังสือต่อนายไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวง พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) ให้ยกเลิกหรือชะลอโครงการเหล่านี้ออกไป สำหรับการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากโครงการเหล่านี้ให้เป็นไปได้ในทางปฏิบัติ จำเป็นต้องมีกลไกซึ่ง ประกอบด้วย ตัวแทนภาครัฐจากส่วนราชการจังหวัดเชียงใหม่ และภาคประชาชนในลักษณะ คณะกรรมการร่วม โดยเน้นองค์ประกอบของคณะกรรมการร่วมทุกภาคส่วน เช่น ชาวบ้าน นักวิชาการ สถาบันการศึกษา หน่วยงานราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น (สำนักข่าวประชาธรรม, 2554)

จนกระทั่งราวเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2550 ชาวบ้านตำบลหนองควาย อำเภอหางดง และชาวบ้านแม่เหียะใน ได้ร้องเรียนผ่านสื่อสารมวลชนท้องถิ่นว่า มีการตัดต้นไม้หลายสิบต้นเป็นแนว ยาวในเขตติดต่อระหว่างตำบลหนองควายและตำบลแม่เหียะบริเวณหลังเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี จึง วิพากษ์ว่าโครงการอุทยานช้างจะมีการนำช้าง 200 เชือกเข้ามาอยู่ในพื้นที่ป่าดอยสุเทพ ขณะที่ทาง ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลหนองควายผู้เป็นเจ้าของพื้นที่ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ไม่เคยได้รับ ทราบข่าวคราวความเคลื่อนไหวใดๆ ของไนท์ซาฟารี ถ้าจะเข้ามาทำอะไรก็ควรมีการประชุมชี้แจง ทำประชาพิจารณ์หาข้อดีข้อเสียต่างๆ ให้ชาวบ้านได้รับทราบบ้าง เพราะที่ผ่านมาชาวบ้านไม่เคย ได้รับผลประโยชน์จากโครงการใดๆ ทั้งโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีและโครงการพืชสวนโลก ชาวบ้านจึงอยากให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำประชาพิจารณ์ก่อนจะทำโครงการใดๆ เพื่อให้คนใน พื้นที่ยอมรับ หลังจากนั้น ทางโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีโดยผู้บริหารของโครงการได้ออกมา ให้ข่าวว่า โครงการอุทยานช้างเป็นเพียงแนวคิดในการศึกษาวิถีชีวิตช้างในรัฐบาลชุดที่ผ่านมา การ สร้างอุทยานช้างโดยการนำช้างมาอยู่มาหลายร้อยเชือกเป็นไปไม่ได้ ส่วนการตัดต้นไม้เป็น เพียงการถางทำแนวกันไฟ ดังนั้น เมื่อคนในท้องถิ่นไม่เห็นด้วยก็ไม่รู้จะทำไปเพื่ออะไร ที่สำคัญ โครงการนี้คงไม่เกิดขึ้นเพราะไม่มีงบประมาณ (เชียงใหม่นิวส์, 15 พฤษภาคม 2550) เหตุการณ์ที่ เกิดขึ้นสามารถคาดการณ์ได้ว่า สาเหตุที่โครงการพัฒนาเหล่านี้ต้องยุติหรือชะลอออกไปอย่างไม่มี กำหนด น่าจะมาจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองระดับประเทศซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงคณะรัฐบาล อย่างไรก็ดีตาม ข้อเท็จจริงในพื้นที่แสดงให้เห็นว่า กระบวนการเคลื่อนไหวของชุมชนในพื้นที่ที่เป็น พลังสำคัญอันหนึ่งในการต่อต้านโครงการพัฒนาต่างๆ ที่เกิดขึ้นโดยมิได้รับการยอมรับจากคนใน

ชุมชนท้องถิ่น และพลังในการต่อต้านจะเพิ่มขึ้นถ้าหากสามารถสร้างเครือข่ายแนวร่วมกับภาคประชาสังคมที่ขับเคลื่อนในประเด็นเดียวกัน ซึ่งในกรณีนี้ คือ ภาคคนฮักเจียงใหม่และเครือข่ายชุมชนยกเลิกองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

4.3.4 รายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมเบื้องต้นโครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยแม่เหิระน้อย (IEE): การครอบงำพื้นที่ธรรมชาติด้วยองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม

“...อย่างคนที่โดนเวนคืนที่ดิน โดยไม่รู้ตัวบางคนมันเป็นสิบๆ ไร่ก่อนมี อยู่ๆ มีเจ้าหน้าที่เดินเข้ามาบ้านบอกว่า ณ ตอนนี้จะโดนเวนคืนที่เท่านี้เท่านี้ แล้วก็ให้เซ็นชื่อในพริบตาเดียวให้เงินคุณมา เหมือนตอนทำอ่างก่อดอนแบบนี้ออกกลางอากาศ 3 ราย แม้กระทั่งเขาซื้อข้าวแล้วไปถามก้านัน ก้านันก็ตอบว่ามีอะหยัง บ่มีการสร้างอะหยังทั้งสิ้น แต่ทุกอย่างถูกวางแผนไว้หมดแล้ว อย่างอ่างล่าสุดมีประชุมทำข้อตกลงกันแต่ แต่เขาก็อู้เป็นบ่ได้ถึงแม้คนในพื้นที่บ่เอาจริง ทำประชาพิจารณ์คือคนในตำบลแต่คนที่ได้รับผลกระทบคือหมู่เขา...

...อย่างท่อน้ำในท่าฟารีบอกว่าจะทำน้ำหือชาวบ้านใช้ ขอสุมาเต๊อะ! วันดีคืนดีก็บ่มา วันดีคืนดีก็บ่เปิด ก่อว่ากันไปคิดว่าทำไปเฮคงบ่ได้ใช้ประโยชน์...”²⁰

โครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยแม่เหิระน้อยปรากฏขึ้นครั้งแรกในเอกสารชี้แจงคณะกรรมการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับโครงการเขื่อนใหม่ในท่าฟารีในชื่อว่า โครงการระบบส่งน้ำจากอ่างเก็บน้ำห้วยแม่เหิระน้อย ตำบลแม่เหิระ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ (ภาคคนฮักเจียงใหม่, 2550ก) โดยกรมทรัพยากรน้ำได้ทำการสำรวจและออกแบบแล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2547 แล้วทำการส่งมอบแบบแปลนให้กองพันทหารช่างเครื่องมือพิเศษ กองพลการทหารช่างที่ 11 ราชบุรี เพื่อทำการก่อสร้างในปี พ.ศ. 2548 แต่ไม่สามารถดำเนินการก่อสร้างให้แล้วเสร็จได้ เนื่องจากขาดงบประมาณสนับสนุนเพิ่มเติม ต่อมาในปี พ.ศ. 2553 กรมทรัพยากรน้ำได้จัดโครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยแม่เหิระน้อยเข้าภายใต้แผนปฏิบัติการไทยเข้มแข็ง 2552 ในวงเงิน 82 ล้านบาท เพื่อเป็นการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาอุทกภัยในพื้นที่ลุ่มน้ำ โดยใช้มาตรการด้านสิ่งก่อสร้างในพื้นที่ต้นน้ำ และพื้นที่ราบเชิงเขา เพื่อสร้างแหล่งเก็บกักน้ำ และชะลอการไหลของน้ำพื้นที่ตำบลสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพื้นที่อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ

²⁰ สัมภาษณ์ที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2554

คดยสุเทพ-ปุยที่จะต้องเพิกถอนจำนวน 89 ไร่ 57 ตารางวา²¹ วัตถุประสงค์ของการก่อสร้าง คือ เพื่อการแก้ไขปัญหาขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคในฤดูแล้งหรือฝนทิ้งช่วง การสร้างความชุ่มชื้นให้กับป่า และการลดปัญหาภัยแล้งและอุทกภัย มีการลงนามเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553 โดยนายสุพจน์ ไทวิจักษณ์ชัยกุล รองอธิบดีกรมทรัพยากรน้ำ รักษาการอธิบดีกรมทรัพยากรน้ำ ต่อมาเมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2553 บริษัท พัทธกิจ คอนสตรัคชั่น จำกัด เป็นผู้ชนะการประกวดไปด้วยราคาเสนอ 56,800,000 บาท โดยมีนายสกล วงศ์คม วิศวกรชำนาญการพิเศษประจำกรมทรัพยากรน้ำเป็นผู้รับผิดชอบโครงการนี้ (กรมทรัพยากรน้ำ, 2553)

ต่อมา รวตั้นเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2553 ทางมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดทำรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมเบื้องต้น (Initial Environmental Examination: IEE) เพื่อนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ผลกระทบจากการก่อสร้างโครงการและการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้น ทั้งทางบวกและทางลบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงผลกระทบที่มีต่อชุมชนรอบโครงการ มีการลงไปเก็บข้อมูลในพื้นที่เพื่อนำไปใช้ในการกำหนดมาตรการหรือวิธีการในการป้องกัน และลดผลกระทบให้ลดลงอยู่ในระดับต่ำที่สุดหรือในระดับที่สามารถยอมรับได้ หลังจากนั้นในวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2553 มีการจัดเวทีประชาวิจารณ์และนำเสนอรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมเบื้องต้น ณ วัดสวนพริกภายในบ้านแม่เหียะใน เวลา 09:30-12:30 น. โดยในช่วงแรก ใช้เวลาสองชั่วโมงในการนำเสนอรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมเบื้องต้น ช่วงที่สอง เป็นการเปิดโอกาสให้ซักถามและแสดงความคิดเห็นและลงมติสำหรับการทำประชาวิจารณ์ครั้งนี้มีประชาชนในท้องถิ่น เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลแม่เหียะ เจ้าหน้าที่เชียงใหม่ไนท์ซาฟารี คณะศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และผู้สังเกตการณ์เข้าร่วมทั้งสิ้นราว 250 คน โดยผลการทำประชาวิจารณ์สรุปได้ดังตารางที่ 4.2

ตาราง 4.2 ผลการทำประชาวิจารณ์โครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยแม่เหียะน้อย วันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2553

ความเห็น	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	ไม่มีความเห็น	บัตรเสีย	รวม
จำนวน(คน)	160	28	13	2	203
ร้อยละ	78.8	13.8	6.4	1.0	100

ที่มา: สรุปจากเวทีการทำประชาวิจารณ์ ณ บ้านแม่เหียะใน วันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2553

²¹ เป็นที่น่าสังเกตว่าสำเนาของ IEE ซึ่งจัดทำโดยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์สำหรับแจกจ่ายแก่ผู้เข้าร่วมทำประชาวิจารณ์ในครั้งนั้น ไม่ปรากฏแผนที่ที่ตั้งและรายละเอียดของโครงการแต่อย่างใด แต่กลับปรากฏอยู่ในเวทีการนำเสนอด้วย power point เท่านั้น

จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตการณ์ในการทำประชาพิจารณ์ครั้งนั้น พบว่าชาวบ้านแม่เหิยะในต่างยอมรับในผลการทำการทำประชาพิจารณ์ แต่หลังจากนั้นกลับมีเสียงสะท้อนจากชาวบ้านหลายคน²² ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นประเด็นต่างๆ ได้ดังต่อไปนี้

1) ข้อสงสัยเกี่ยวกับผู้เข้าร่วมลงคะแนนในการทำประชาพิจารณ์ ชาวบ้านแม่เหิยะในต่างทราบว่า ผู้ลงคะแนนแม่จะเป็นคนแม่เหิยะเหมือนกันแต่ไม่ใช่คนแม่เหิยะใน เนื่องจากคนในหมู่บ้านที่เข้าร่วมจริงๆ มีประมาณ 40 คนเท่านั้น โดยมีชาวบ้านบางคนกล่าวว่า “หมู่ดีเป็นบ่เอาบ่หันตวย เป็นก่บมาเข้าร่วมทำประชาพิจารณ์นะกะ” ในช่วงการลงคะแนนเสียง ชาวบ้านแม่เหิยะในอ้างว่า ได้ตกลงกับเจ้าของโครงการไว้แล้วว่าคนที่ลงคะแนนได้ต้องเป็นชาวบ้านแม่เหิยะใน หมู่ที่ 3 ตำบลแม่เหิยะเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงผู้ลงคะแนนส่วนใหญ่กลับไม่ใช่คนแม่เหิยะใน สังเกตได้จากช่วงก่อนเปิดเวทีประชาพิจารณ์ มีกลุ่มบุคคลหลายสิบคนแต่งกายในชุด อป.พร. สีกกรมทำ ยืนถ่ายภาพรวมหมู่หน้าบันไดพระอุโบสถวัดสวนพริกพร้อมกับเจ้าหน้าที่ตำรวจจาก สภ. เมืองเชียงใหม่ ซึ่งในภายหลังชาวบ้านแม่เหิยะในอ้างว่า คนกลุ่มนี้ทางกำนัน-ผู้ใหญ่บ้านเป็นคนเกณฑ์เข้าร่วมในเวทีประชาพิจารณ์ และลงคะแนนในขั้นตอนการทำประชาพิจารณ์ด้วย

2) ในการเข้าไปสังเกตการณ์ของผู้วิจัย ก่อนจะเริ่มดำเนินการ ทางคณะผู้จัดเวทีฯ จะให้ชาวบ้านและผู้เข้าร่วมเวทีประชาพิจารณ์ทำการลงทะเบียน หลังจากนั้นจึงเริ่มดำเนินการอธิบายรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมเบื้องต้น จากนั้นจึงมีการนับคะแนนทันทีโดยไม่มีเวลาให้ชาวบ้านได้ลงคะแนนแต่อย่างใด ซึ่งผู้วิจัยทราบในภายหลังว่า การลงคะแนนได้กระทำไปพร้อมกันกับการลงทะเบียนก่อนเริ่มงาน ซึ่งเป็นการละเมิดหลักการทำประชาพิจารณ์อย่างร้ายแรง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแม้แต่เจ้าหน้าที่เทศบาลซึ่งรับผิดชอบการทำประชาพิจารณ์เองก็ไม่เห็นด้วย โดยมีผู้อ้างตัวว่าเป็นเจ้าหน้าที่เทศบาลคนหนึ่งบอกกับชาวบ้านว่า “ลงคะแนนไม่โปร่งใส น่าจะฟังความเห็นของฝ่ายคัดค้านบ้างก่อนจะลงคะแนน ไม่ใช่ลงคะแนนก่อนแล้วค่อยรับฟังความคิดเห็นอย่างนี้” ขณะที่ผู้อ้างตัวว่าเป็นลูกจ้างเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีก็กล่าวว่า “ถ้าไม่ลงคะแนนเห็นชอบก็จะถูกบีบบังคับด้านอื่น เป็นแค่ชาวบ้านที่ทำงานในไนท์ซาฟารี ผู้ใหญ่เขาสั่งลงมาก็ต้องทำตาม”

3) การจัดวางเวทีประชาพิจารณ์และตำแหน่งที่นั่งของผู้เกี่ยวข้อง มีการตั้งเวทีบริเวณข้างพระอุโบสถวัดสวนพริก ซึ่งมีป้ายไวนิลของกลุ่มชมรมกำนัน-ผู้ใหญ่บ้านของตำบลแม่เหิยะติดไว้ โดยมีข้อความว่า

²² เป็นการสรุปข้อคิดเห็นของชาวบ้านที่มีต่อโครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยแม่เหิยะน้อยหลังจากการทำประชาพิจารณ์เสร็จสิ้น บางส่วนได้มาจากเอกสารของชาวบ้านที่จัดทำขึ้นด้วยความสงสัยที่มีต่อโครงการ ผู้วิจัยจึงขอสงวนสิทธิ์ในการเปิดเผยรายชื่อของชาวบ้านกลุ่มนี้

“ตำบลแม่เหิยะ...หน้าฝนน้ำป่าก็ไหลท่วมรุนแรง หน้าแล้งก็แล้งหนักหนา
ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน พี่น้องประชาชนตำบลแม่เหิยะ ขอสนับสนุนการสร้าง
อ่างเก็บน้ำลำห้วยแม่เหิยะน้อย เพื่อแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน โดยกรม
ทรัพยากรน้ำ ใช้งบประมาณตามโครงการไทยเข้มแข็ง 82 ล้านบาท”

ภาพ 4.11 เวทีประชาพิจารณ์โครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยแม่เหิยะน้อย
วันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2553

หากจับจ้องจากบริเวณที่นั่งของชาวบ้าน ป้ายดังกล่าวเห็นเป็นฉากหลังของเวทีประชา
พิจารณ์พอดี สำหรับการจัดที่นั่ง บริเวณหน้าเวทีจะเป็นที่นั่งของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่ผู้บริหาร
โครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีและพิชสวนโลก ผู้บริหารเทศบาลตำบลแม่เหิยะ (ในขณะนั้น)
ผู้กำกับการสถานีตำรวจภูธรเมืองเชียงใหม่ หัวหน้าคณะผู้จัดทำ IEE จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
และผู้รับผิดชอบโครงการจากกรมทรัพยากรน้ำ โดยบริเวณใกล้ๆ กันนั้นจะเป็นที่นั่งของกลุ่มผู้นำ
ชุมชนอันได้แก่กำนันและผู้ใหญ่บ้านในตำบลแม่เหิยะ ส่วนชาวบ้านแม่เหิยะในและชุมชนเกษตร
แม่เหิยะ ส่วนใหญ่จะนั่งรวมกลุ่มกันอยู่บริเวณซ้ายมือของเวทีหรือทางทิศตะวันตก ส่วนชาวบ้าน
จากบ้านป่าจี้จะอยู่บริเวณขวามือของเวทีหรือทางทิศตะวันออก ในขณะที่ผู้ร่วมสังเกตการณ์
นักพัฒนาองค์กรพัฒนาเอกชน นักข่าวและตัวผู้วิจัยเอง จะนั่งอยู่บริเวณกึ่งกลางระหว่างชาวบ้าน
แม่เหิยะในกับชาวบ้านป่าจี้ ลักษณะการจัดวางตำแหน่งที่นั่งดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นการวางผัง
ไว้เป็นอย่างดี เนื่องจากการจัดแบ่งผู้คนออกเป็นกลุ่มอย่างชัดเจน โดยเฉพาะตำแหน่งที่นั่งของ
บุคคลผู้มีส่วนในการผลักดันโครงการสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยแม่เหิยะน้อย ซึ่งนั่งรวมอยู่บริเวณ
เดียวกับผู้บริหาร อปท. คณะผู้จัดทำ IEE และวิศวกรโครงการจากกรมทรัพยากรน้ำ โดยมีกลุ่มผู้นำ
ชุมชนนั่งอยู่รอบนอกใกล้กับคนกลุ่มนี้ ลักษณะการจัดวางเช่นนี้ผู้วิจัยเห็นว่ากลุ่มผู้นำชุมชนทำ
หน้าที่ไม่ต่างจากยามเฝ้าประตูหรือพนักงานรักษาความปลอดภัยให้แก่กลุ่มผู้สนับสนุนและผลักดัน
โครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยแม่เหิยะน้อย

4) ในช่วงซักถาม ทางผู้ดำเนินรายการมักให้โอกาสในการเสนอความคิดเห็นแก่ฝ่ายที่สนับสนุนโครงการฯ มากกว่าฝ่ายที่คัดค้าน²³ ซึ่งหลังจากการทำประชาพิจารณ์เสร็จสิ้นลง ผู้วิจัยได้สอบถามชาวบ้านพบว่า ฝ่ายสนับสนุนโครงการส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากในทชาฟารี หรือบางคนเป็นลูกจ้างในทชาฟารี ขณะที่ช่วงที่ฝ่ายคัดค้านกำลังนำเสนอความคิดเห็น มักจะถูกฝ่ายสนับสนุนซึ่งเป็นกลุ่มผู้นำในท้องถิ่นตอบโต้ทันที บ่อยครั้งที่มีการโต้ตอบด้วยการอ้างว่า “เป็นคนในท้องถิ่น” หรือ “เดินเข้าออกแม่เหียะในตั้งแต่ยังเด็ก” แต่ชาวบ้านแม่เหียะในต่างก็อ้างว่า คนเหล่านั้นมิได้เกิดในหมู่บ้านหรือเป็นคนแม่เหียะในแต่อย่างใด การให้น้ำหนักการนำเสนอไม่เท่าเทียมกันเช่นนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า กลุ่มผู้ผลักดันโครงการเป็นผู้จัดวางแผนไว้ก่อนล่วงหน้าเพื่อให้การลงมติประชาพิจารณ์ผ่านไปได้อย่างดี

5) ชาวบ้านแม่เหียะในมีข้อกังวลเกี่ยวกับการใช้น้ำที่เคยเกิดปัญหากับในทชาฟารีมาก่อนหน้านั้นแล้ว เมื่อเกิดโครงการรูปแบบเดียวกันก็ย่อมวิตกกังวลด้วยเกรงว่าในทชาฟารีจะมาแย่งน้ำชาวบ้านอีกครั้ง แม้ทางโครงการจะชี้แจงว่า เป็นการสำรองเป็นแหล่งน้ำต้นทุนในการอุปโภคบริโภคแก่ราษฎร แต่กลับปรากฏในเอกสารโครงการของรัฐจากหน้าเว็บไซต์ของสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี (<http://www.publicconsultation.opm.go.th/>) ในผลลัพธ์ข้อ (5) ที่กล่าวว่า “สำรองปริมาณน้ำเพื่อสนับสนุนพืชสวนโลกและสวนสัตว์ในทชาฟารีในอนาคต” ดังนั้น เมื่อถูกชาวบ้านตั้งคำถามบ่อยครั้ง ผู้รับผิดชอบโครงการจึงต้องออกมาขอรับในตอนท้ายว่า “โครงการนี้จะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าไม่ได้รับการผลักดันจากในทชาฟารี”

หากย้อนกลับไปดูการนำเสนอรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมเบื้องต้นจากคณะผู้วิจัยแล้ว ในการสรุปผลกระทบสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในส่วนของทรัพยากรป่าไม้ หน้าที่ 7 ที่เขียนไว้ว่า

“...ในพื้นที่ขอใช้ประโยชน์ 89 ไร่ 57 ตารางวา ซึ่งต้นไม้มิที่มีขนาดเล็กเนื่องจากได้เคยมีการตัดไม้ออกจากพื้นที่เพื่อจะก่อสร้างโครงการอ่างเก็บน้ำห้วยแม่เหียะน้อยครั้งหนึ่งแล้วเมื่อปี พ.ศ. 2548 จึงประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมต่อทรัพยากรป่าไม้ได้ว่า ผลกระทบด้านลบในระดับน้อย...” (กรมทรัพยากรน้ำ, 2553)

²³ สมาชิกสภาท้องถิ่นอีกเจ็ดคนหนึ่งที่เป็นผู้ขึ้นลิขหนางของการทำประชาพิจารณ์ครั้งนี้อ้างกับผู้วิจัยว่า ผู้ดำเนินรายการ (หญิง) คนดังกล่าวเป็นเลขานุการของทีมประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (IEE) จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากข้อความนี้แสดงให้เห็นถึงเทคนิคของการอธิบายในเอกสารรายงาน IEE ซึ่งเป็นการลดทอนคุณค่าและความหมายของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น คำว่า “ไม้ขนาดเล็ก” หรือ “เนื่องจากเคยมีการตัดไม้ออกจากพื้นที่” โดยการใช้องค์ความรู้แบบวิทยาศาสตร์ของสถาบันวิชาการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติให้อยู่ในรูปของ “วัตถุ” สำหรับการศึกษา แล้วจึงใช้อาศัยเทคนิคการใช้ภาษาในการอธิบายธรรมชาติให้ผู้คนยอมรับและเชื่อถือ โดยอธิบายผลการประเมินออกมาเป็นตัวเลขและสัญลักษณ์ทางคณิตศาสตร์ ซึ่งอาจนับได้ว่า เป็นขั้นตอนหนึ่งของการกีดกันชาวบ้านออกจากการใช้พื้นที่และทรัพยากรธรรมชาติ โดยมิได้มองถึงความสัมพันธ์ของระบบนิเวศกับการใช้ประโยชน์โดยชุมชน เนื่องจากผู้ประเมินมีฐานการมองคุณค่าการใช้ประโยชน์เฉพาะเนื้อไม้เป็นหลัก ไม้ขนาดเล็กหรือชนิดพันธุ์ที่ใช้ประโยชน์ในรูปแบบนี้ไม่ได้จึงถูกประเมินว่า “ไม่มีค่า” หรือไม่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ พื้นที่ป่าที่ถูกใช้เป็นพื้นที่ก่อสร้างจึงลดสถานะเป็นเพียง “ป่าเสื่อมโทรม” เนื่องจากผ่านการบุกรุกทำลายไปแล้ว เพื่อให้โครงการพัฒนาเข้าไปสร้าง “มูลค่า” เพิ่มขึ้นมาใหม่ในรูปของเขื่อนอ่างเก็บน้ำ ฯลฯ ที่อำนวยความสะดวกทางเศรษฐกิจได้ แต่ขณะเดียวกัน พื้นที่ป่าแห่งนี้ชุมชนกลับมีการใช้ประโยชน์หลายรูปแบบ ทั้งเป็นแหล่งอาหาร ไม้ฟืน ซึ่งคุณค่าทางเศรษฐกิจมีไม่มาก แต่กลับทรงคุณค่า มีความหมายและมีความสำคัญต่อชาวแม่เหิยะในยิ่ง

“...บอกว่าสร้างแล้วจะแบ่งน้ำหื้อชาวบ้านใช้ แต่น้ำห้วยก็มีพอใช้อยู่ตลอดแล้วจะมาสร้างเขิยะหยัง บอกว่าสร้างแล้วจะเป็นแหล่งประมง แหล่งท่องเที่ยว แล้วหมู่ดีเก็บผัก เสาะเห็ด ขุดหน่อ จะไปเสาะหาทางใด เขาอยู่ของเฮมาจะอี เสาะว่าหากินจะอีมาเมิน ตลอดชีวิตของป่า ป่าอยู่มายังอี ขอหื้อป่าได้อยู่ยังอีจนเฒ่าตาย สงสารกำหมู่หละอ่อนรุ่นหลัง บ่ฮู้ว่าเป็นจะเอาอะหยังเข้ามาสร้างในหมู่บ้านของเขาฮ้อง...”²⁴

ความขัดแย้งเกี่ยวกับมุมมองทางพื้นที่สะท้อนให้เห็นถึงความไม่ลงรอยกันของการอธิบายและการให้ความหมายธรรมชาติสิ่งแวดล้อมของนักวิชาการ อันเป็นปฏิบัติการของวาทกรรมการพัฒนา กับคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติในมุมมองของชาวบ้าน ปฏิบัติการของวาทกรรมการพัฒนาโดยใช้เทคนิคการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมหรือ EIA เช่นนี้ ดร.ปริญญาตุลาชัย ผู้อำนวยการด้านสิ่งแวดล้อม ได้กล่าวในตอนหนึ่งไว้ว่า

²⁴ สัมภาษณ์ปากี 11 มิถุนายน พ.ศ. 2554

“...ไม่มีกระบวนการประเมินคุณภาพภูมิทัศน์ของภูมิทัศน์ของพื้นที่แต่ละพื้นที่ที่มีความโดดเด่นด้านใด และใช้ประโยชน์สูงสุดได้อย่างไร...” (กองบรรณาธิการโลกสีเขียว, 2545: 30)

เนื่องจากโครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยแม่เหิระน้อยที่กำลังจะเกิดขึ้นนี้แทบไม่ปรากฏเป็นข่าวในพื้นที่สื่อใดๆ เลย มีเพียงสำนักข่าวประชาธรรมที่พยายามติดตามข่าวคราวของโครงการนี้บ้าง ขณะที่หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นมีแนวโน้มสนับสนุนโครงการและเสนอข่าวด้านลบของชุมชนแม่เหิระในอยู่บ่อยครั้ง บางครั้งถึงกับเขียนข่าวโจมตีแกนนำชาวบ้านที่ไม่เห็นด้วยกับโครงการนี้เป็นรายบุคคล แต่ก็มิได้ส่งผลกระทบอะไรมากนักเนื่องจากเนื้อความข่าวในหลายประเด็นก็เป็นเรื่องเดิมที่เกิดขึ้นมาแล้ว บางข่าวก็เป็นเรื่องที่ยากจะพิสูจน์ว่าถูกผิดเพราะเป็นเพียงข้อกล่าวหาเท่านั้น

4.3.5 การตอบโต้ของชาวบ้านแม่เหิระในและสื่อมวลชนท้องถิ่น

แม้ว่าชาวบ้านแม่เหิระในที่เข้าร่วมเวทีประชาพิจารณ์จะมีจำนวนน้อย เนื่องจากคนที่ไม่ต้องการอ่างเก็บน้ำจะไม่สนใจเข้าร่วมเวทีฯ อีกทั้งชาวบ้านส่วนหนึ่งก็เห็นด้วยกับการสร้างอ่างเก็บน้ำ เนื่องจากเชื่อว่า จะทำให้มีน้ำใช้ได้อย่างทั่วถึงและมีปริมาณสม่ำเสมอทั้งปี การตอบโต้ที่ปรากฏสามารถสังเกตผ่านการตีพิมพ์ในนิลแสดงข้อความไม่เห็นด้วยกับโครงการ ดังต่อไปนี้

“เอลนีโญ ภัยธรรมชาติ ท่านอย่ามองข้ามความปลอดภัย”

“ป่าไม้ของราชินี ท่านกล้าทำลายหรือ”

“ชาวแม่เหิระใน หมู่ที่ 3 ไม่สนับสนุนการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ”

“ไม่ต้องการถังน้ำผุมาวงบนหัว”

“วิถีชีวิตเราต้องเปลี่ยน...หมด”

“ระบบนิเวศน์พัง ในท่ชาฟารีเจิญ!”

“ป่าต้นน้ำถูกทำลายหมด เราสู้ตาย”

“แผ่นดินไหว อ่างแตก เราตาย ท่านอยู่ไหน”

“ภูเขา ลำห้วย ชันน้ำป่าให้คนแม่เหิระ”

“เราปลูกต้นไม้ ท่านมาทำลาย”

ป้ายเหล่านี้ถูกผูกติดบนต้นไม้หรือปักไว้ข้างถนนระหว่างสามแยกศาลาหมู่บ้านไปยังสถานที่ทำประชาพิจารณ์คือวัดสวนพริก ซึ่งชาวบ้านเป็นผู้จัดการติดไว้เองทั้งหมด อย่างไรก็ตาม มีการตอบโต้กลับจากกลุ่มผู้สนับสนุนผ่านทางสื่อท้องถิ่นฉบับหนึ่ง โดยมีข้อความในข่าวว่า

“...เป็นที่น่าสังเกตว่า ณ วันดังกล่าวนั้นในพื้นที่ที่มีการขึ้นป้ายผ้าจึงตามเส้นทางถนนในหมู่บ้าน คัดค้านการก่อสร้าง ทั้งที่ก่อนหน้านี้ซึ่งมีการเตรียมสถานที่ ยังไม่มีการขึ้นป้ายแต่อย่างใด ข่าวแว่วว่า!!! มีคนขับเบนซ์นำป้ายผ้ามาชี้ให้ชาวบ้านบางคนช่วยติด ถึงตรงนี้ควรหรือไม่ที่จะต้องมีการพูดความจริงให้มากกว่านี้ โดยเฉพาะคนในพื้นที่ หากเป็นที่ทราบกันชัดเจนแล้วว่าอ่างแม่เหิยะน้อยเป็นเช่นใดในเกือบทุกมิติ...”

นอกจากนี้ ในเนื้อหาข่าวยังมีการอ้างคำพูดของผู้นำท้องถิ่นคนหนึ่งว่า ห้วยแม่เหิยะหน้าแล้งก็แล้งหนัก น้ำน้อยก็มากไหลหลากอย่างรุนแรง (ซึ่งเป็นข้อความแบบเดียวกับที่พบบนป้ายไวณิลของกลุ่มชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้านตำบลแม่เหิยะ) แม้มิได้สร้างขวาลำห้วยใหญ่แต่ก็ลดผลกระทบได้กว่า 35 เปอร์เซ็นต์ ทั้งยังอ้างว่า ผู้ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมมิใช่แค่คนแม่เหิยะในแต่รวมถึงชุมชนในตำบลแม่เหิยะ ตำบลป่าแดด รวมถึงตำบลสันผักหวาน อำเภอหางดง ที่จะได้รับผลกระทบและประโยชน์จากการสร้างอ่างเก็บน้ำ การเรียกร้องหรือคัดค้านจึงมิใช่เพียงเพื่อผู้ใดผู้หนึ่ง หรือเพื่อปกป้องประโยชน์ของนายทุนคนใดคนหนึ่ง และมีการกล่าวกระทบไปยังกลุ่มสภาท้องถิ่นว่า ไม่ให้ความสำคัญกับโครงการที่คนแม่เหิยะส่วนใหญ่ต้องการให้สร้าง โดยมองว่าสภาเป็นตัวถ่วงมิให้โครงการสามารถดำเนินการได้ (เชิงขมิ้นนิวส์, 19 สิงหาคม 2553) ลักษณะการนำเสนอของสื่อดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า สื่อประพาดิตัวไม่ต่างจากปฏิบัติการของวาทกรรมที่เกิดจากรัฐ ทั้งที่เกี่ยวกับการประกาศพื้นที่อนุรักษ์ และการดำเนินโครงการพัฒนาโดยรัฐ หากรัฐต้องการขยายอำนาจควบคุมพื้นที่ป่าไม้ รัฐมักจะอ้างการอนุรักษ์เพื่อรักษาความสมดุลของระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพ หรือรักษาป่าเพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร เป็นต้น หากต้องการพัฒนา รัฐมักจะอ้างการยกระดับมาตรฐานชีวิต การเพิ่มรายได้ การพัฒนาทางเศรษฐกิจเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวมและประเทศชาติ ทั้งยังมีกระบวนการทำลายความน่าเชื่อถือของกลุ่มผู้มีแนวคิดต่อต้านโครงการพัฒนาของรัฐว่าเกิดจากกลุ่มนายทุนผู้เสียผลประโยชน์ เป็นผู้ชักชวนความเจริญ หรือเป็นผู้เห็นแก่ตัวไม่นึกถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม เป็นต้น วาทกรรมเหล่านี้ล้วนถูกผลิตสร้างโดยรัฐ และตัวแสดงที่เป็นกลไกของรัฐ รวมถึงสื่อมวลชนในกรณีนี้ จึงเป็นกระบวนการสร้างความชอบธรรมเพื่อขยายอำนาจในการครอบครองและควบคุมพื้นที่เหนือชุมชนท้องถิ่นโดยรัฐส่วนกลาง

ในส่วนของการเลือกอย่างสำนักข่าวประชาธรรมซึ่งเป็นสื่อออนไลน์ในท้องถิ่น ซึ่งมักจะนำเสนอประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและการอนุรักษ์ ได้มีการนำเสนอทั้งในฝ่ายที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย โดยในส่วนฝ่ายที่เห็นด้วยกับโครงการสร้างอ่างเก็บน้ำนั้นได้ให้เหตุผลว่าอยากได้อ่างเพื่อช่วยแก้ปัญหาหน้าแล้งในหน้าแล้ง เพราะน้ำไม่เพียงพอต่อการเกษตรและช่วยเป็นที่กักเก็บน้ำป่าในหน้าน้ำหลาก สำหรับกลุ่มที่คัดค้านแม้จะเป็นเสียงส่วนน้อยในครั้งนี้ ต่างมีความกังวลต่อชุมชนของตนที่อยู่ใกล้พื้นที่อ่าง เนื่องจากสงสัยว่าการสร้างอ่างจะเป็นการแก้ไขปัญหาน้ำแล้งน้ำท่วมได้จริงหรือไม่ ทั้งยังมีความเป็นห่วงในพื้นที่ป่าที่เหลืออยู่น้อยแม้เป็นป่ารุ่นที่สอง แต่ยังมีการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าตรงนี้เป็นแหล่งทำมาหากินของชาวบ้าน นอกจากนี้ ชาวบ้านยังวิตกกังวลเรื่องการใช้น้ำจากน้ำในอ่างเก็บน้ำที่อาจไม่เกิดประโยชน์กับชาวบ้านอย่างแท้จริง เนื่องจากโครงการเชิงใหม่ไนท์ซาฟารีและโครงการพืชสวนโลกมีความต้องการดึงน้ำจากบริเวณนี้ไปใช้ในพื้นที่โครงการของตัวเอง (สำนักข่าวประชาธรรม, 2554)

แม้ชาวบ้านแทบไม่มีพื้นที่ใดๆ ในการนำเสนอความเห็นอีกแง่มุมหนึ่งของโครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยแม่เหียะน้อย แต่ยังคงมีความพยายามช่วยเหลือจากสื่อโทรทัศน์สาธารณะในการทำข่าวนี้ แม้จะเป็นเพียงคลิปวิดีโอข่าวสั้นๆ ราวสามนาทีกครั้ง ปรากฏในช่วง “นักข่าวพลเมือง” ที่ออกอากาศโดยสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส วันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2553 และมีการอัปโหลดผ่านเว็บไซต์ YouTube (<http://www.youtube.com/watch?v=8O4JiAbyCw>) เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2553 มีการเข้าเยี่ยมชมนับจนถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2555 ประมาณ 170 ครั้ง โดยความร่วมมือจากสำนักข่าวประชาธรรมในการจัดทำสื่อ นับว่าเป็นการนำเสนอข่าวของชาวบ้านที่ปรากฏต่อสื่อโทรทัศน์เป็นครั้งแรกนับตั้งแต่ชุมชนแห่งนี้เปิดตัวสู่โลกภายนอก หากมองอีกมุมหนึ่งจะเห็นว่าแนวร่วมด้านบวกของโครงการพัฒนาที่เกิดขึ้นนั้นส่งผลให้สังคมภายนอกรู้จักและทราบความเป็นไปของชุมชนแม่เหียะในดีขึ้น

4.4 ผู้ปฏิบัติการในพื้นที่: ความซับซ้อนและปฏิบัติการทางพื้นที่ของวาทกรรมการพัฒนา

ในช่วงของการเปลี่ยนผ่านการพัฒนาในช่วงหลังมีความซับซ้อนมากขึ้น เกิดกลุ่มตัวแสดงหรือผู้ปฏิบัติการ (actors) ที่หลากหลายขึ้น ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มผู้นำชุมชน เทศบาลตำบลแม่เหียะ โครงการเชิงใหม่ไนท์ซาฟารีและอพท. กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) และเครือข่ายภาคประชาสังคม ที่เข้ามามีส่วนทั้งในการส่งเสริม-สนับสนุน และการยับยั้ง-ต่อต้านต่อโครงการเชิงใหม่ไนท์ซาฟารีและโครงการที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์ผู้ปฏิบัติการกลุ่มต่างๆ ผ่านปฏิบัติการทางพื้นที่ (spatial practice) โดยสามารถจำแนกได้ดังต่อไปนี้

4.4.1 โครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีและองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.)

โครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีและองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) เป็นองค์กรในกำกับของรัฐทั้งสององค์กร ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งในพื้นที่โดยเฉพาะปัญหาการแย่งชิงน้ำ ปัญหาท่อน้ำระเบิด ฯลฯ แต่ก็มีกลยุทธ์ในการสร้างแนวร่วมหลายประการ เช่น กลยุทธ์ดึงมวลชนจากการศึกษาดูงานนอกพื้นที่ จากเอกสารชี้แจง คณะกรรมการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีเกี่ยวกับการศึกษาดูงานการจัดการมลภาวะมูลช้างที่สถาบันคชบาลแห่งชาติ เมื่อวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2546 โดยนำผู้นำชุมชนรอบพื้นที่โครงการฯ ไปศึกษาดูงานครั้งนี้รวม 46 คน ซึ่งมีบทสรุปว่า ได้สร้างความพึงพอใจและเข้าใจการจัดการมลภาวะมูลช้างและมลภาวะอื่นๆ จากการจัดการของสถาบันคชบาลแห่งชาติ จังหวัดลำปาง และการศึกษาดูงานของกลุ่มผู้นำชุมชนรอบพื้นที่โครงการฯ รวม 161 คน ณ สวนสัตว์เปิดเขาเขียว โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ และพิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำทางทะเลอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี โดยมีผลสรุปว่า ได้สร้างความพึงพอใจให้แก่ชุมชนในพื้นที่รอบโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีเป็นอย่างมาก และสามารถนำความรู้ที่ได้มาปรับปรุงใช้ในชุมชนต่อไป (ภาคีคนฮักเชียงใหม่, 2550) นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบว่ามีการใช้กลยุทธ์สร้างแนวร่วมด้านมวลชนที่ให้การสนับสนุนการดำเนินการขององค์กร ซึ่งก็คือกลุ่มผู้นำชุมชนและกลุ่มวิสาหกิจชุมชนซึ่งเป็นกลุ่มที่มีผลประโยชน์ร่วมกันกับกับทางโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาบทบาทของ อพท. ทั้งในฐานะที่เป็นองค์กรในกำกับของรัฐบาลและในฐานะที่เป็นพื้นที่ประเภทหนึ่ง ซึ่งต้องการทุนในการบริหารจัดการจากหลายภาคส่วน ทั้งบุดหนุนจากรัฐบาล องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคธุรกิจเอกชน องค์กรอื่นๆ หรือแม้กระทั่งเงินจากการบริจาค และสามารถหารายได้เข้าองค์กรเองได้ จึงไม่เหมือนหน่วยงานของรัฐทั่วไปที่มีนโยบายและแผนดำเนินการประจำปีที่ส่งมาจากหน่วยงานต้นสังกัด แต่อาจจะขึ้นอยู่กับหน่วยงานผู้ให้ทุนในการบริหารจัดการมากกว่า ในกรณีเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี ผู้วิจัยพบว่า มีโครงการที่เข้าไปสู่ชุมชนแม่เหิยะใน โครงการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งดำเนินการร่วมกับเทศบาลเมืองแม่เหิยะ และองค์กรพัฒนาเอกชนในท้องถิ่นกลุ่มหนึ่งที่เคยมีแนวคิดและวิธีการปฏิบัติที่แตกต่างกันมาก่อน ทำให้รูปแบบการดำเนินงานเป็นไปในแนวทางสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นมากขึ้น แต่อาจไม่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของคนส่วนใหญ่ในชุมชนแม่เหิยะในก็เป็นได้

4.4.2 อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย และสำนักอนุรักษ์ทรัพยากรพื้นที่อนุรักษ์ 16 (เชียงใหม่) หรือสำนัก 16

ทั้งสองหน่วยงานขึ้นตรงต่อส่วนอุทยานแห่งชาติ สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม²⁵ เป็นผู้รับผิดชอบพื้นที่ก่อนที่จะเกิดโครงการก่อสร้างเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี ด้วยโครงสร้างที่อยู่ภายใต้การบริหารของรัฐ จึงมิได้มีบทบาทอะไรมากนัก หากพิจารณาตามบทบาทและหน้าที่แล้ว หน่วยงานทั้งสองมีหน้าที่ในด้านการบริหารจัดการด้านอนุรักษ์เป็นหลัก แต่ในขณะเดียวกันก็สนับสนุนกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อีกด้วย ในกรณีการศึกษาดูงานนี้ ทางสำนัก 16 ได้เข้าไปมีบทบาทในการนำผู้นำชุมชนไปศึกษาดูงาน ณ สถาบันคชบาลแห่งชาติ จังหวัดลำปาง ในวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2546 ซึ่งไนท์ซาฟารีเป็นผู้จัด บทบาทต่างๆ จึงสอดคล้องกับปฏิบัติการของเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี เช่น กรณีการสร้างอ่างเก็บน้ำในเขตอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย ทางสำนัก 16 ได้ชี้แจงว่าเนื่องจากทั้งโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีได้ทำการขออนุญาตจากสำนัก 16 ในการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ ส่วนอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย ก็สังกัดสำนัก 16 เช่นเดียวกัน ดังนั้น จึงสามารถดำเนินการได้ทันที เพราะมีเจตจำนงอยู่แล้วจะ “ล่าช้า” (สำนักข่าวประชาธรรม, 2554) โดยเฉพาะที่พบในกรณีของชาวบ้านตองกาศที่โดนแจ้งจับฐานบุกรุกที่อุทยานฯ แต่หลังจากนั้นทางอุทยานฯ กลับยึดพื้นที่และทางไนท์ซาฟารีได้เข้าไปใช้พื้นที่ของชาวบ้าน โดยการสร้างอาคารและสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่เดิมของชาวบ้าน ชาวบ้านจึงไม่สามารถใช้พื้นที่เดิมของตนเองได้อีกต่อไป (ประชาไท, 2554) บทบาทของอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย และสำนัก 16 จึงไม่ต่างจาก อพท. และโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี เนื่องจากอยู่ภายใต้โครงสร้างการบริหารของรัฐเช่นเดียวกัน ทั้งยังพบว่า ในหลายกรณีผู้บริหารโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีและ อพท. ต่างก็เป็นคนในกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและมีส่วนเกี่ยวข้องกับหน่วยงานนี้ทั้งสิ้น

4.4.3 กลุ่มทุนการเมืองเชียงใหม่

ในยุคที่ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสมัยแรก ระหว่างปี พ.ศ. 2544-2548 นั้น ภายใต้การบริหารพรรคไทยรักไทยนั้นได้เกิดกลุ่มการเมืองย่อยหรือ “มุ้ง” ขึ้นภายในพรรคมากมายหลายกลุ่ม สำหรับพรรคไทยรักไทยนี้สื่อมวลชนมักนิยมเรียกว่า “วัง” เช่น วังน้ำเย็น วังน้ำยม วังพญานาค เป็นต้น โดยกลุ่มที่มีบทบาทสูงที่สุดกลุ่มหนึ่ง คือ กลุ่มวังบัวบาน ซึ่ง

²⁵ อย่างไรก็ตาม อำนาจในการสั่งการของแต่ละอุทยานแห่งชาติและเขตอนุรักษ์ต่างๆ ขึ้นตรงกับอธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช แต่หลังจากมีการเปลี่ยนตัวอธิบดีกรมอุทยานฯ เมื่อปลายปี พ.ศ. 2555 อธิบดีคนใหม่มีแนวคิดที่จะให้อำนาจในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติไปขึ้นกับสำนักอนุรักษ์ฯ ทั้ง 16 สำนักในแต่ละพื้นที่

เป็นที่รับรู้กันทั่วไปว่า นางเยาวภา วงศ์สวัสดิ์ น้องสาวของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร อดีตนายกรัฐมนตรี เป็นหัวหน้ากลุ่ม โดยมี ส.ส. ในสังกัดส่วนใหญ่เป็น ส.ส. ในภาคเหนือตอนบน โดยเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่และเชียงราย รวมแล้วเกือบ 40 คน (มติชน, 10 สิงหาคม 2551) กลุ่มวังบัวบานนี้ มีความสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มทุนการเมืองจากตระกูลบุญปกรณ์ ซึ่งมีนายปกรณ์ บุญปกรณ์ อดีตนายก อบจ. เชียงใหม่ เขต 1 พรรคไทยรักไทย เป็นผู้มืบทบาทในการผลักดันให้กรมโยธาธิการก่อสร้างถนนเลียบคลองชลประทานฝั่งตะวันตก 2 ช่องทางจราจร ตั้งแต่สี่แยกกาดตันพยอม ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง ไปถึงสี่แยกหางดง ตำบลหนองควาย อำเภอหางดง เพื่อรองรับโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี ทั้งยังเป็นเส้นทางเชื่อมแหล่งท่องเที่ยวของอำเภอหางดงไปยังอำเภอสะเมิงเข้าด้วยกัน (ภาคีคนฮักเชียงใหม่, 2550ก)

กลุ่มทุนตระกูลบุญปกรณ์นี้ ดำเนินธุรกิจด้านอสังหาริมทรัพย์ ทั้งบ้านจัดสรร โรงแรม ร้านอาหาร เป็นต้น ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว หากนับสินทรัพย์ในการลงทุนของกลุ่มทุนตระกูลนี้มีมูลค่าการลงทุนไม่ต่ำกว่าหนึ่งพันล้านบาท (ไทยเอสเอ็มอีแฟรนไชส์, 2555) จึงมิใช่เรื่องแปลกที่กลุ่มทุนการเมืองกลุ่มนี้จะให้ความสำคัญและมีส่วนผลักดันให้เกิดโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ขึ้นในเชียงใหม่ โดยเฉพาะโครงการที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว นอกจากนี้ กลุ่มทุนนี้ยังมีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นจังหวัดเชียงใหม่ เช่น ในกรณีโครงการระบบขนส่งด้วยรถไฟฟ้าซึ่งเป็นเส้นทางเชื่อมโยงระหว่างเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี-โครงการพืชสวนโลก-ศูนย์ประชุมและแสดงสินค้านานาชาติ-ศูนย์ราชการจังหวัดเชียงใหม่ ระยะทางรวม 28 กิโลเมตร ซึ่งอยู่ในช่วงที่นายบุญเลิศ บุญปกรณ์ เป็นนายกเทศมนตรีเทศบาลนครเชียงใหม่ ทางเทศบาลฯ ร่วมกับสำนักงานนโยบายและแผนการขนส่ง (สนข.) ได้นำเสนอแผนดังกล่าวต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีสัญจรในวันที่ 6-7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 โดยว่าจ้างนักวิชาการจากคณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ให้ทำการศึกษาในระยะเวลา 8 เดือน เริ่มตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ. 2548 เป็นต้นไป โดยได้รับงบประมาณในการว่าจ้างจากรัฐบาลเป็นจำนวน 48 ล้านบาท โดยคาดว่าจะระบบนี้จะเกิดภายใน 3 ปีและใช้งบประมาณไม่ต่ำกว่า 6-7 พันล้านบาท (ภาคีคนฮักเชียงใหม่, 2550ก) โดยคาดหวังว่าหากไนท์ซาฟารีแล้วเสร็จจะเกิดการจ้างแรงงานในท้องถิ่นกว่า 1,000 คน เพราะจะมีการลงทุนสร้างรีสอร์ท ภัตตาคาร และร้านอาหารภายในแหล่งท่องเที่ยวใหม่ด้วย (มติชน, 10 กันยายน 2545) ดังนั้น โครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่สอดคล้องกับผลประโยชน์หรือความต้องการของกลุ่มทุนการเมืองท้องถิ่น จึงได้รับการสนับสนุนและผลักดันจากกลุ่มทุนให้ดำเนินไปได้อย่างราบรื่น ซึ่งจะส่งผลดีกลับคืนมายังกลุ่มทุนการเมืองเชียงใหม่ในท้ายที่สุด

4.4.4 กลุ่มผู้นำชุมชนท้องถิ่นและสหกรณ์เดินรถลานนา

เนื่องด้วยบ้านแม่เหิยะในมีสถานะเป็นเพียงห่อมบ้านที่ขึ้นอยู่กับบ้านป่าจี ปัญหาที่เกิดขึ้นจึงเกิดคำถามตามมาว่า “ผู้นำชุมชนเห็นชุมชนใดสำคัญกว่ากัน” หรือ “ผู้ใหญ่บ้านเป็นตัวแทนของชาวบ้านกลุ่มไหน” ในกรณีคำถามดังกล่าวผู้วิจัยจึงต้องหามาความรวมถึงผู้นำในท้องถิ่นที่อาจมิได้เป็นคนที่เกิดหรืออาศัยเฉพาะบ้านแม่เหิยะใน แต่รวมถึงผู้นำท้องถิ่นที่เข้ามามีบทบาทในกรณีนี้ ทั้งผู้นำชุมชนแม่เหิยะใน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งล้วนแต่เป็นกลไกหนึ่งของรัฐ แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นกลุ่มผลประโยชน์อีกกลุ่มหนึ่งที่เข้ามามีบทบาทต่อโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ในเชียงใหม่ เนื่องจากผู้นำชุมชนในกลุ่มนี้รายหนึ่งเป็นประธานสหกรณ์ลานนาเดินรถ จำกัด ในขณะที่อีกรายหนึ่งเป็นประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตอาหารสัตว์ 3 ตำบล หากพิจารณาในแง่ความสัมพันธ์ทางการเมืองแล้วอาจถือได้ว่า กลุ่มผู้นำชุมชนท้องถิ่นนี้เปรียบเสมือนฐานเสียงของกลุ่มทุนการเมืองเชียงใหม่ผ่านระบบอุปถัมภ์ ซึ่งพบในกรณีโครงการสร้างถนนเลียบคันคลองชลประทาน โดยกรมโยธาธิการระหว่างปี พ.ศ. 2545-2547 เพื่อรองรับการเปิดเส้นทางไปยังไนท์ซาฟารี โดยนายปรกรณ์ บุรณุปกรณ์ ส.ส. เขต 1 เชียงใหม่ พรรคไทยรักไทย เป็นผู้ประสานงานให้ “เจ้แดง” หรือนางสาวภา วงศ์สวัสดิ์ ซึ่งเป็น ส.ส. พรรคไทยรักไทยเช่นเดียวกัน ให้ผลักดันงบประมาณพัฒนาระบบขนส่ง ระบบขนส่งมวลชนเพื่อรองรับเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี เนื่องจากสำนักงานขนส่งจังหวัดเชียงใหม่ได้ให้สัมปทานแก่สหกรณ์ลานนาเดินรถ จำกัด หรือ “รถแดง” วิ่งรับส่งผู้โดยสารตั้งแต่สถานีขนส่งช้างเผือก-ตลาดต้นพยอม-ถนนเลียบคันคลองชลประทาน จนถึงบ้านน้ำไทรงาม หมู่ที่ 3 ตำบลสบแม่ข่า อำเภอหางดง วันละ 108 เที่ยว รองรับผู้โดยสารได้วันละ 5,000 คน (มติชน, 10 กันยายน 2545)

ในกรณีที่ภาคประชาสังคมมีการชุมนุมหรือมีการประชุมสัมมนาซึ่งมักจะออกแถลงการณ์ต่อต้านโครงการพัฒนาขนาดใหญ่โดยเฉพาะเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี กลุ่มดังกล่าวนี้ก็มักจะมีการชุมนุมต่อต้านกลุ่มองค์กรภาคประชาสังคมและ NGOs ซึ่งเป็นไปในทำนองสนับสนุนโครงการพัฒนาของรัฐอยู่บ่อยครั้ง เช่นที่พบเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2548 ที่บริเวณไนท์ซาฟารี มีกลุ่มคนที่อ้างว่าเป็นชาวอำเภอหางดงกว่า 4,000 คน ไปชุมนุมกันโดยมีการอภิปรายเชิงสนับสนุนโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีว่าไม่ได้ก่อให้เกิดปัญหาให้กับประชาชนในพื้นที่แต่อย่างใด ตรงข้ามกลับทำให้ประชาชนมีงานทำ และเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัด แล้วจึงยื่นหนังสือถึงนายปลอดประสพ สุรัสวดี ผู้อำนวยการโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีในขณะนั้นผ่านผู้อำนวยการฝ่ายบริหารเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี จากนั้นจึงไปยื่นหนังสือหนังสือคัดค้านการยื่นคำฟ้องระงับการเปิดเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี ที่กลุ่มภาคีคนรักเชียงใหม่ยื่นหนังสือคัดค้านการสร้างเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีต่อศาลปกครองมาก่อนหน้านั้น (เดลินิวส์, 16 ธันวาคม 2548) เช่นเดียวกับการที่ภาคีคนรัก

เชียงใหม่ฟ้องศาลปกครองให้ยุบในทัชชาฟารีเนื่องจากทำผิดกฎหมายอุทยานแห่งชาติ (มติชน, 8 มิถุนายน 2549) ทางกลุ่มผู้นำชุมชนท้องถิ่นก็ได้ลารายชื่อชาวบ้านถึง 4,013 คนยื่นคำร้องขอคัดค้านการฟ้องยกเลิกเชียงใหม่ในทัชชาฟารีของกลุ่มภาคีอีกเชียงใหม่ต่อศาลปกครอง โดยอ้างว่าโครงการเกิดประโยชน์ต่อชุมชน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้ผลิตอาหารสัตว์ป้อนโครงการ กลุ่มรถสี่ล้อแดงของทั้งสามตำบลได้รับสิทธิให้รับและส่งผู้โดยสาร ทั้งยังตั้งร้านค้ายขายผลิตภัณฑ์โอท็อปในเชียงใหม่ในทัชชาฟารีโดยไม่มีค่าใช้จ่ายใดๆ ซึ่งล้วนแต่ก่อให้เกิดผลดีทั้งสิ้น (ไทยนิวส์, 22 มิถุนายน 2549)

แม้ว่ากลุ่มผู้นำท้องถิ่นมีแนวทางสนับสนุนการดำเนินงานของโครงการฯ มาโดยตลอด แต่ก็มิได้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนัก โดยเฉพาะเมื่อผลประโยชน์ขัดกันเอง ดังในกรณีที่ชาวบ้านชุมชนรอบเชียงใหม่ในทัชชาฟารีชุมนุมให้ถอดถอนคณะผู้บริหารเชียงใหม่ในทัชชาฟารีชุดที่ 2 ออก โดยอ้างว่าคณะผู้บริหารชุดนี้บริหารจัดการสวนสัตว์ที่ไม่มีประสิทธิภาพ สัตว์ไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างถูกต้องเหมาะสม ขาดการมีส่วนร่วมกับชุมชนรอบโครงการ อย่างไรก็ตามปัญหาดังกล่าวน่าจะมาจากการที่ทางโครงการได้ยกเลิกการจ้างแรงงานที่เป็นชาวบ้านในชุมชนรอบโครงการ และการที่ทางโครงการค้างชำระค่าอาหารสัตว์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นจำนวนกว่า 1 ล้านบาท ทั้งยังมีปัญหาเรื่องสัญญาการจัดส่งพืชอาหารระหว่างกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและโครงการ อีกหลายประการ (สำนักข่าวประชาธรรม, 2554) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนนี้ จึงอาจจะเป็นได้ทั้งกลุ่มที่คอยติดตามตรวจสอบ หรือสนับสนุนการดำเนินโครงการเชียงใหม่ในทัชชาฟารีได้ในอนาคต ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการติดตามตรวจสอบที่ตั้งอยู่บนฐานของกลุ่มที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน หากผลประโยชน์ลงตัวกระบวนการตรวจสอบอาจจะไม่เกิดขึ้น แม้ว่าจะเป็นโครงการที่ก่อให้เกิดผลเสียต่อส่วนรวมทั้งในระยะสั้นและระยะยาว จึงไม่น่าจัดเป็นขบวนการเคลื่อนไหวขององค์กรภาคประชาสังคมในการตรวจสอบการบริหารงานของภาครัฐให้เกิดความโปร่งใสแต่อย่างใด

4.4.5 กลุ่มผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาลเมืองแม่เหิยะ)

ก่อนเดือนเมษายน พ.ศ. 2554 มีสถานะเป็นเพียงเทศบาลตำบล แม้จะมีการยกฐานะเป็นเทศบาลเมืองแม่เหิยะในเวลาต่อมา แต่บทบาทในการบริหารจัดการพื้นที่ชุมชนแม่เหิยะในยังมีไม่มากนัก อย่างไรก็ตาม การที่ผู้แทนในสภาเทศบาลมาจากการเลือกตั้งของชุมชนจึงเป็นช่องทางหนึ่งในการเรียกร้องสิทธิของชาวบ้านแม่เหิยะในได้ ดังกรณีปัญหาที่เกิดขึ้นจากโครงการเชียงใหม่ในทัชชาฟารี ทำที่ขององค์กรบริหารส่วนตำบลแม่เหิยะ (ในขณะนั้น) ก่อนข้างลี้กลั่นพอสสมควร บางครั้งสนับสนุนเชียงใหม่ในทัชชาฟารี แต่บางครั้งก็เป็นปากเป็นเสียงให้แก่ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจาก

โครงการฯ เช่น ในช่วงแรกเริ่มปรากฏว่าการคัดค้านในทรีชาฟารีด้วยเกรงว่าจะกระทบหมู่บ้านที่อยู่ในเขตป่าอนุรักษ์และสถานที่ประกอบพิธีกรรมไหว้ปู่และย่าแสะ (มติชน, 16 กรกฎาคม 2545) แต่ภายหลังปรากฏว่าในเชิงสนับสนุนว่าในทรีชาฟารีไม่กระทบต่อพื้นที่อาศัยของชาวบ้าน ทั้งยังสร้างงานสร้างรายได้ให้กับท้องถิ่น (มติชน, 19 กรกฎาคม 2545) ต่อมาเกิดกรณีการนำเสนอแผนแม่บทการพัฒนาท่องเที่ยวของเชียงใหม่เชิงธรรมชาติและวัฒนธรรมของนายปลอดประสพ สุรัสวดี โดยเริ่มจากการพัฒนาผืนป่าอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวขนาดใหญ่ของเชียงใหม่ ทางผู้บริหารจากองค์การบริหารส่วนตำบลได้ให้ความเห็นว่า ชาวบ้านมิได้รับรู้ข้อมูลในรายละเอียดจากการดำเนินการของโครงการเชียงใหม่ในทรีชาฟารีที่ผ่านมาจึงเกิดความสับสน นอกจากนี้ทาง อบต. แม่เหิยะเห็นว่า ควรให้ความสำคัญกับปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะปัญหาขยะที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่เนื่องจากเป็นปัญหาใหญ่ของเชียงใหม่ในปัจจุบัน (ประชาไท, 2554) กรณีท่อน้ำในทรีชาฟารีแตก ทางอบต.แม่เหิยะก็เป็นผู้แจ้งให้ที่หน่วยงานรับผิดชอบให้เข้ามาตรวจตราดูแลความแข็งแรงของท่อน้ำ (พลเมืองเหนือ 2549, อ้างในประชาไท, 2554)

กรณีปัญหาโครงการสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยแม่เหิยะหลวงโดยกรมทรัพยากรน้ำที่มีภูมิความโปร่งใส ขาดการมีส่วนร่วมและการทำประชาพิจารณ์ที่ยังมีข้อกังขานั้น สภามหาวิทยาลัยแม่เหิยะก็เป็นช่องทางหนึ่งในการแสดงความคิดเห็นต่อโครงการ โดยหลังจากการประชุมเทศบาลตำบลแม่เหิยะมีมติให้ระงับและทบทวนโครงการหลังได้รับการร้องเรียนถึงความไม่โปร่งใสของการประชุมบุคคลผู้มีส่วนได้เสียเมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2552 ที่จัดโดยกรมทรัพยากรน้ำ โดยให้เหตุผลว่า “ไม่เคยได้รับทราบเรื่องเกี่ยวกับสถานที่ตั้งโครงการมาก่อน ดังนั้น ทางสภาเทศบาลจึงขอให้ระงับและทบทวนการดำเนินโครงการ” ที่เป็นเช่นนี้ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นเพราะการเป็นตัวแทนประชาชนหลายกลุ่มซึ่งต่างก็มีความคิดเห็นอันแตกต่างหลากหลาย ตัวแทนประชาชนเหล่านี้อาจจะแสดงออกทั้งในเชิงสนับสนุนโครงการของรัฐ หรือไม่เห็นด้วยจนถึงกับต่อต้านในบางกรณี

4.4.6 หอการค้าจังหวัดเชียงใหม่ และภาคธุรกิจการท่องเที่ยว

ภาคธุรกิจการค้าและการท่องเที่ยวเป็นกลุ่มที่มีแนวทางในการสนับสนุนโครงการพัฒนาของรัฐเกือบทุกโครงการ ด้วยสาเหตุที่ว่าโครงการพัฒนาต่างๆ ล้วนเป็นไปในแนวทางที่ต้องการสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจ ซึ่งตอบสนองผลประโยชน์ของภาคการค้าธุรกิจท่องเที่ยวอยู่แล้ว บทบาทส่วนใหญ่ คือ เป็นสื่อกลางในการนำเสนอรายละเอียดโครงการพัฒนาของรัฐในรูปแบบต่างๆ เช่น เอกสารนำเสนอโครงการ Mega Project 150,000 ล้านของจังหวัดเชียงใหม่ (หอการค้าจังหวัดเชียงใหม่, 2547) โดยมองว่า โครงการพัฒนาขนาดใหญ่เหล่านี้มีเมืองใหญ่อย่างเชียงใหม่ที่เป็นศูนย์กลางความเจริญแทบทุกด้านยากจะหลีกเลี่ยง จึงควรที่จะแก้ไขปัญหการ

บริการจัดการแทนที่จะปฏิเสธโครงการพัฒนาทั้งหมด (ผู้จัดการรายวัน, 3 มกราคม 2549) ในส่วนของนายกสมาคมธุรกิจท่องเที่ยวเชียงใหม่เห็นว่า โครงการนี้จะส่งผลดีต่อการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงใหม่เหมือนไนท์ซาฟารีที่เป็นจุดขายสำคัญของสิงคโปร์ หากเกิดขึ้นที่เชียงใหม่ย่อมเพิ่มจุดขายในการท่องเที่ยวและสร้างรายได้ให้กับคนในพื้นที่จำนวนมาก (กรุงเทพธุรกิจ, 8 กรกฎาคม 2545) ดังในกรณีโครงการพัฒนาระบบขนส่งด้วยรถไฟฟ้า ซึ่งเป็นเส้นทางเชื่อมโยงระหว่างเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี-โครงการพืชสวนโลก-ศูนย์ประชุมและแสดงสินค้านานาชาติ-ศูนย์ราชการจังหวัดเชียงใหม่ ระยะทางรวมประมาณ 28 กิโลเมตร ซึ่งผลักดันโดยกลุ่มทุนการเมืองเชียงใหม่ ฝ่ายหอการค้าจังหวัดเชียงใหม่ โดยประธานฝ่ายคมนาคมขนส่งได้กล่าวว่า ในอนาคตโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีและโครงการพืชสวนโลกจะกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ด้านพืชเขตร้อนที่สำคัญที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางเข้ามาเยี่ยมชม (ภาคีคนฮักเชียงใหม่, 2550ก)

อย่างไรก็ตาม ในบางกรณีที่โครงการพัฒนาอาจมีส่วนในการทำลายธุรกิจท่องเที่ยวด้วยสาเหตุที่ว่าไม่สอดคล้องกับธรรมชาติ วัฒนธรรม ไม่นำเสนอเอกลักษณ์ของเชียงใหม่ ก็มีแนวโน้มที่จะไม่เห็นด้วยกับโครงการพัฒนาเหล่านี้ (สำนักข่าวประชาธรรม, 2554) หรือถ้าขาดความชัดเจนในการดำเนินโครงการ ขาดการมีส่วนร่วมจากภาคธุรกิจเอกชนในท้องถิ่น ก็อาจจะเป็นภาระของคนท้องถิ่น ทั้งนี้แม้ว่าจะมีหรือไม่มีโครงการเหล่านี้ เมืองเชียงใหม่ก็ยังคงดึงดูดไปด้วยนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะในเทศกาลสงกรานต์ เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นจุดขายหลักของธุรกิจการท่องเที่ยวเมืองเชียงใหม่อยู่แล้ว (ไทยนิวส์, 15 เมษายน 2550)

4.4.7 หน่วยทหารช่างในสังกัดของกองพลทหารช่างและกองพลพัฒนาที่ 3

การเปลี่ยนแปลงพื้นที่อันเนื่องมาจากการพัฒนาในพื้นที่ชุมชนแม่เหิระในและพื้นที่ใกล้เคียง ล้วนเกิดจากการดำเนินการของหน่วยทหารช่างซึ่งสังกัดกองพลทหารช่างสองหน่วย หน่วยแรก คือ กองพันทหารช่างเครื่องมือพิเศษ สังกัดกองพลทหารช่าง ค่ายบุนนัตร จังหวัดราชบุรี และหน่วยที่สอง คือ กองพลพัฒนาที่ 3 ค่ายสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งประกอบด้วย กรมทหารช่างที่ 3, กองพันทหารช่างที่ 302 และกองพันพัฒนาที่ 3 หน่วยใดหน่วยหนึ่งที่เข้ามาพัฒนาพื้นที่ เริ่มจากการที่กองพันทหารช่างเครื่องมือพิเศษ ได้เข้ามาพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี ตั้งแต่ช่วงกลางปี พ.ศ. 2546 โดยทำการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณพื้นที่ก่อสร้างโครงการฯ จากเดิมที่เป็นพื้นที่ป่าเต็งรังและป่าเบญจพรรณซึ่งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย และสวนพฤกษศาสตร์วรรณคดีภาคเหนือ ให้เปลี่ยนแปลงเป็นส่วนจัดแสดงสัตว์และพื้นที่สำหรับรองรับนักท่องเที่ยว ต่อมาได้ทำการก่อสร้างฝายและวางท่อผันน้ำจากห้วยแม่เหิระหลวง รวมถึงการสร้างถนนในพื้นที่ชุมชนแม่เหิระในช่วงแรก คือ จากบริเวณปากทางเข้า

หมู่บ้านติดกับมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ฝั่งแม่เหิยะ จนถึงบริเวณทางโค้งก่อนถึงวัดสวนพริก การก่อสร้างถนนนี้ชาวบ้านเชื่อกันว่าเกิดขึ้นได้เพราะอดีตนายกรัชมณตรี พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร เป็นผู้ออกคำสั่งตั้งที่กล่าวไปแล้ว โดยก่อนการสร้างช่วงแรก ทหารช่างหน่วยนี้ได้ทำการปรับเปลี่ยนพื้นที่สำหรับก่อสร้างฝายแม่เหิยะหลวงและทำการวางท่อน้ำของไนท์ซาฟารี อันเป็นจุดกำเนิดของความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างชาวบ้านแม่เหิยะในกับเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีดังที่ได้กล่าวไปแล้ว

สำหรับหน่วยทหารช่างอีกหน่วยที่เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาพื้นที่ ได้แก่ กองพลพัฒนาที่ 3 อันประกอบไปด้วยหน่วยขึ้นตรง 3 หน่วยดังที่กล่าวไปแล้วนั้น หน่วยที่มีบทบาทต่อการพัฒนาพื้นที่น่าจะเป็นกองพันทหารช่างที่ 302 เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการก่อสร้างโดยตรง ขณะที่กองพันพัฒนาที่ 3 มีที่ตั้งหน่วยที่ตำบลคอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ส่วนกรมทหารช่างที่ 3 เป็นหน่วยสนับสนุน หน่วยทหารช่างในสังกัดกองพลพัฒนาที่ 3 นี้ เป็นผู้รับผิดชอบการสร้างเส้นทางในบ้านแม่เหิยะในช่วงที่ 2 ตั้งแต่โค้งก่อนถึงหน้าวัดสวนพริกอ้อมไปยังชุมชนฝั่งทิศใต้ และอีกเส้น คือ จากสามแยกศาลาชุมชนทางซ้ายมือเลียบไปจนถึงบริเวณยอดดอยกอม ซึ่งเป็นช่วงหนึ่งของเส้นทางแม่เหิยะใน-บ้านปง ทำให้เส้นทางหลักที่ใช้สัญจรไปมาในบ้านแม่เหิยะในกลายเป็นถนนลาดยางทั้งหมด การเดินทางเข้าสู่ชุมชนและภายในชุมชนจึงสะดวกรวดเร็วขึ้น

หน่วยทหารช่างทั้งสองหน่วยนี้ จึงนับว่าเป็นตัวแสดง/ผู้ปฏิบัติการที่สำคัญอีกผู้หนึ่งที่เข้ามามีปฏิสัมพันธ์ทางพื้นที่ในช่วงเวลาดังกล่าว เนื่องจากได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพื้นที่ในชุมชนแม่เหิยะในเป็นอย่างมาก จากการเป็นเพียงชุมชนในป่า เดินทางไปมาอย่างลำบาก กลายเป็นชุมชนที่สามารถเข้าถึงได้โดยสะดวกรวดเร็ว แต่ก่อให้เกิดผลกระทบตามมาหลายประการ คือ การเปลี่ยนสิทธิการครอบครองที่ดินบ่อยครั้งขึ้น เช่นเดียวกับราคาที่ดินที่เริ่มถีบตัวสูงขึ้น การเดินทางที่สะดวกขึ้นนี้อาจช่วยให้ชาวบ้านมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น แต่ก็เปิดโอกาสให้คนภายนอกที่มีทุนมากกว่าสามารถเข้าถึงและครอบครองพื้นที่ได้เช่นกัน ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงทางพื้นที่อันเกิดจากหน่วยทหารช่างทั้งสองหน่วย จึงอาจนับเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการไล่ยึดพื้นที่จากกลุ่มทุนจากภายนอกได้

4.4.8 การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอหางดง

การขับเคลื่อนของชุมชนในด้านการพัฒนาระบบไฟฟ้ามีความเป็นที่ยาวนานกว่ายี่สิบปี ถึงขั้นที่ว่าผู้ร่วมเรียกร้องสิทธิในการใช้ไฟฟ้ารุ่นแรกเสียชีวิตไปแล้วหลายคน เนื่องจากในยุคแรกการขอใช้ไฟฟ้าจากระบบส่งไฟฟ้าในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ซึ่งห่างออกไปเพียง 1 กิโลเมตรนั้น หากมีการวางระบบสายส่งไฟฟ้าเข้ามาอาจไม่คุ้มเนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวมีจำนวนบ้านเรือน

ค่อนข้างน้อย จนกระทั่งช่วงปลายปี พ.ศ. 2552 ชาวบ้านก็ได้รับข่าวดีเนื่องจากทางการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคทางดงแจ้งไปยังชุมชนว่าจะมีการวางเสาและติดตั้งระบบส่งไฟฟ้าเข้าไปในหมู่บ้าน โดยในวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2552 ได้มีการประชุมชี้แจงเรื่องดังกล่าวนี้ ณ วัดสวนพริก ซึ่งจัดขึ้นโดยเทศบาลตำบลแม่เหิยะ โดยมีชาวบ้านเข้าร่วมประชุมราว 130 คน หลังจากนั้นจึงมีการวางเสาและติดตั้งสายส่งไฟฟ้าเข้าไปในชุมชนจนเสร็จเรียบร้อย

อย่างไรก็ตาม การเข้ามาของไฟฟ้า แม้อาจจะตรงตามความต้องการของชาวบ้านที่ได้ต่อสู้เรียกร้องมาหลายสิบปี แต่กลับเกิดผลที่ไม่คาดฝันตามมา คือ ทางกรมทรัพยากรน้ำได้ใช้เวทีดังกล่าวในการชี้แจงว่าจะมีโครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยแม่เหิยะน้อย แต่สื่อท้องถิ่นฉบับเดิมและกรมทรัพยากรน้ำต่างอ้างว่าเป็นการทำประชาพิจารณ์ (เชียงใหม่โพสต์, 19 สิงหาคม 2553) โดยกรมทรัพยากรน้ำอ้างว่าได้มีการลงมติเห็นชอบจากชาวบ้านแล้วจึงสามารถดำเนินการต่อไปได้ (กรมทรัพยากรน้ำ, 2553) ทั้งที่ในความจริงเป็นเพียงเวทีชี้แจงเรื่องการวางสายไฟฟ้าเข้าไปในชุมชนแม่เหิยะใน ส่วนผู้ที่ลงชื่อทั้ง 130 คนก็รับรู้กันว่าเป็นการลงนามรับทราบความก้าวหน้าในการวางสายส่งไฟฟ้าเท่านั้น กระบวนการที่เกิดขึ้นนี้จึงเป็นผลกระทบจากความไม่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ของชาวบ้านทำให้หน่วยงานของรัฐสามารถอ้างความชอบธรรมในการเข้ามาดำเนินโครงการพัฒนาพื้นที่ แต่ชาวบ้านส่วนหนึ่งรวมถึงนักพัฒนาจากองค์กรพัฒนาเอกชนที่เคยทำงานในพื้นที่ตั้งข้อสังเกตไว้ว่าหากมีไฟฟ้าเข้าถึงหมู่บ้านก็อาจเป็นไปได้ว่าจะมีโครงการพัฒนาอะไรบางอย่างเกิดขึ้นตามมา ซึ่งภายหลังก็คือ โครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยแม่เหิยะน้อยนั่นเอง

4.4.9 กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) และเครือข่ายภาคประชาสังคม

หลังจากเกิดโครงการพัฒนาพื้นที่โครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2545 ได้มีกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนเข้าไปศึกษาปัญหาในพื้นที่เนื่องจากการต่อสู้ของชาวบ้าน โดยเฉพาะการแย่งชิงทรัพยากรน้ำ เริ่มจากการที่คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน (กป.อพช.) ภาคเหนือเข้าไปทำฐานข้อมูลประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของบ้านแม่เหิยะใน ตั้งแต่การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนกลุ่มแรก วิถีชีวิตและการทำมาหากิน โดยปกติแล้วการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนจะเป็นไปในแนวทางที่ต่อต้านโครงการพัฒนาของรัฐเป็นส่วนใหญ่ แต่การทำงานยุคปัจจุบันมักจะเน้นไปเรื่องการศึกษาแลกเปลี่ยนความรู้กับชุมชนในพื้นที่ซึ่งไม่จำเป็นต้องต่อต้านโครงการต่างๆ เสมอไป โดยเฉพาะหากพื้นที่นั้นเกิดโครงการขึ้นแล้วกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนก็มักจะมีแนวทางในการช่วยแก้ไขปัญหา ดังเช่นกรณีไนท์ซาฟารีที่เมื่อเกิดโครงการขึ้นแล้วทางองค์กรเหล่านี้ที่มีภาคีหลักเชียงใหม่เป็นแกนนำที่มีบทบาทสูงสุด ก็เป็นผู้เสนอหาทางออกให้ทางโครงการฯ สามารถดำเนินการต่อไปได้โดยมีการตรวจสอบควบคุมทั้งจากภาครัฐและประชาชน

ภาคีคนฮักเจียงใหม่นี้ประกอบด้วยกลุ่มย่อยที่เป็นพันธมิตรกันรวมกว่า 40 องค์กร กลุ่มคนที่เข้ามาร่วมมือกันเคลื่อนไหวมีหลากหลาย ตั้งแต่นักวิชาการ นักธุรกิจ ข้าราชการ และประชาชนทั่วไป บทบาทที่สำคัญนอกจากการนำเสียงของประชาชนที่ได้รับผลกระทบเสนอต่อสังคมแล้วคือการติดตามตรวจสอบโครงการฯ เช่น การยื่นหนังสือยับยั้งโครงการฯ ต่อฝ่ายบริหารในยุคนั้นจนบังเกิดผล (ไทยโพสต์, 2 มิถุนายน 2550)

ยุทธวิธีที่กลุ่มนี้ใช้ในการต่อต้านโครงการพัฒนา ได้แก่ การสร้างสำนึกร่วมของความเป็นเมืองเชียงใหม่ อันประกอบไปด้วยวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมที่สอดคล้องกับธรรมชาติและระบบนิเวศ การอธิบายความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อันควรค่าแก่เคารพ เช่น คอยสุเทพ-คอยคำ-คอยหลวงเชียงดาว ว่าเป็นสถานที่สิงสถิตของวิญญาณสุเทพฤาษี ปู่สะเย่าสะและเจ้าหลวงคำแดง เป็นการสร้างความเคารพในวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่สิงสถิตในภูเขา การสงวนรักษาธรรมชาติและระบบนิเวศจึงมิใช่เพียงแค่สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ แต่ต้องมองถึงระบบนิเวศที่เชื่อมโยงเข้ากับเศรษฐกิจสังคมอย่างเป็นองค์รวมเข้าด้วยกัน (Powell, 2006) เป็นกระบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นการท้าทายอำนาจรัฐและระบบทุนนิยมของกลุ่มชนชั้นกลางและภาคประชาสังคม อันเนื่องมาจากการถูกลดทอนพื้นที่ในการตรวจสอบนโยบายการพัฒนาของรัฐบาลในยุคนั้น (มัทนา โกสุมภ์, 2549) นอกจากนี้ ยังมีการสร้างภาพให้เห็นว่า ชุมชนผู้ซึ่งได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาเหล่านี้ล้วนแล้วแต่พึ่งพาฐานทรัพยากรในท้องถิ่นอันเปรียบเสมือนแหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย และพื้นที่ทำกิน ที่เปรียบเสมือนต้นทุนชีวิตของชาวบ้าน ที่ไม่ต้องการให้ใครมาทำลาย ซึ่งพบงานเขียนของ ปวีณา พรหมเมตจิต (2550) โดยได้รับการชี้แนะในการจัดทำหนังสือจากกลุ่มภาคีคนฮักเจียงใหม่ร่วมกับสำนักพิมพ์ดิชน ซึ่งแม้จะเป็นการนำเสนอภาพเพียงด้านเดียวทำให้อาจมองว่าเป็นความพยายามในการ “แซ่แข็ง” ชุมชน ที่ในความจริงต่างมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ข้างเคียง มีการเคลื่อนย้ายผู้คนและเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตอยู่ตลอดเวลา แต่ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นยุทธวิธีที่จำเป็นต้องใช้โดยการสร้างภาพคู่ตรงข้ามที่ขัดแย้งกันระหว่างวิถีชีวิตธรรมชาติและ การอนุรักษ์ กับโครงการพัฒนาที่เข้าไปเปลี่ยนแปลงและทำลายธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ซึ่งสามารถสร้างแนวร่วมกับคนชั้นกลางในเมืองได้ และกลุ่มชนชั้นกลางในเมืองนี้ก็จะเป็นผู้ติดตามตรวจสอบโครงการเหล่านี้แทนชาวบ้านเนื่องจากชาวบ้านยังไม่มีประสบการณ์ในการรับมือโครงการพัฒนามาตรฐานขนาดใหญ่เหล่านี้

อย่างไรก็ตาม จากการลงพื้นที่ติดต่อกันเป็นระยะเวลายาวนานของผู้วิจัย พบว่า ชาวบ้านบางคนอ้างว่ามี NGOs บางกลุ่มหรือบางคนที่มีแนวทางในการสนับสนุนการต่อสู้ของชาวบ้านมาโดยตลอด ตั้งแต่เรื่องท่อน้ำ โครงการอุทยานช้าง กระเช้าไฟฟ้า ฯลฯ แม้กระทั่งในยุคการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยแม่เหิระน้อย แต่การเป็นแนวร่วมกับชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนแปลงไปเมื่อทาง อพท. มี

การสนับสนุนโครงการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนร่วมกับทางเทศบาลเมืองแม่เหิยะ NGOs กลุ่มดังกล่าวก็สนับสนุนการดำเนินตามโครงการนี้ทันที ทำให้ชาวบ้านไม่เชื่อถือในการกระทำของ NGOs กลุ่มนี้อีกต่อไป

4.4.10 กลุ่มนักวิชาการและสถาบันการศึกษา

ก่อนโครงการพัฒนายุคใหม่จะเกิดขึ้น กลุ่มที่มีบทบาทในการพัฒนาพื้นที่แรกเริ่มนั้น ได้แก่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ บริเวณที่อยู่ในพื้นที่ตำบลแม่เหิยะที่เรียกกันว่า มข. ผังคอยคำ ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพื้นที่หลายประการ โดยช่วงแรกที่มีการขอใช้พื้นที่จากกรมป่าไม้ ต่อมาปี พ.ศ. 2520 ได้มีการยึดพื้นที่ทำกินของชาวบ้านที่อยู่บริเวณริมเส้นทางแม่เหิยะใน-สันลมจอย เนื่องมาจากการประกาศพื้นที่ของมหาวิทยาลัย พร้อมกับการควบคุมการใช้เส้นทางเส้นนี้ เนื่องจากทางมหาวิทยาลัยมีโครงการปรับปรุงถนนให้เป็นผิวคอนกรีต แต่ชาวบ้านแม่เหิยะในเกรงว่าหากสร้างเสร็จแล้วทางมหาวิทยาลัยจะทำการล้อมรั้วทำประตูปิดกั้นมิให้ชาวบ้านใช้เส้นทางนอกเวลาราชการ²⁶ ดังนั้น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่จึงต้องสร้างถนนคอนกรีตเลี้ยวเข้าไปในพื้นที่ใหม่ซึ่งเป็นเส้นทางที่ใช้กันอยู่จนปัจจุบัน ส่วนเส้นทางเดิมยังคงเป็นดินลูกรังมาจนปัจจุบัน นอกจากนี้ ยังมีการสร้างประตูรั้วปิดกั้นทางเข้าออกเส้นทางระหว่างบ้านแม่เหิยะใน-อุโบสถ โดยจะทำการปิดประตูช่วงหลังเวลาราชการประมาณ 20.00 น. ทำให้ชาวบ้านต้องเปลี่ยนไปใช้เส้นทางอื่นแทน

ต่อมา ในยุคการพัฒนาโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี ผู้วิจัยได้จัดกลุ่มนักวิชาการออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีบทบาทในการสนับสนุนโครงการพัฒนา และกลุ่มที่มีบทบาทในการต่อต้านโครงการพัฒนา โดยแต่ละกลุ่มจะมีบทบาทดังต่อไปนี้

กลุ่มแรก นักวิชาการในสถาบันการศึกษาที่มีบทบาทในการสนับสนุนโครงการพัฒนา แรกเริ่มสถาบันที่เข้ามามีบทบาทในเมกะโปรเจกต์ คือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยสาขาวิชาการออกแบบสื่อ บัณฑิตศึกษาสถาน ได้รับการว่าจ้างจากคณะกรรมการ สสค. ด้านประชาสัมพันธ์ให้ออกแบบรายละเอียดสำหรับการประชาสัมพันธ์โครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี ในวงเงินประมาณ 500,000 บาท โดยกำหนดระยะเวลาให้เสร็จภายใน 1 เดือน (เชียงใหม่นิวส์, 29 มกราคม 2547) ต่อมาเมื่อทางรัฐบาลมีแผนพัฒนาโครงการเชียงใหม่เวิร์ลด์ โดยหนึ่งในนั้น คือ การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบที่เรียกว่า “Looping System” ผู้รับผิดชอบโครงการจึงได้ทำการว่าจ้างมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และมหาวิทยาลัยแม่โจ้ในการศึกษาเส้นทาง

²⁶ ทั้งนี้เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวมีการสร้างประตูรั้วทางเข้ามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในบริเวณที่เรียกว่า “ไผ่ล้อม” ซึ่งเคยเป็นเส้นทางสัญจรไปมาของชาวบ้านในการเดินทางเก็บหาของป่าในพื้นที่นี้มานานก่อนจะมีการสร้างมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ตั้งขึ้นใน พ.ศ. 2507 ได้มีการสร้างรั้วล้อมรอบเขตมหาวิทยาลัยและทำประตูปิดกั้นบริเวณดังกล่าวในภายหลัง ชาวบ้านจึงไม่สามารถใช้เส้นทางนี้ในการสัญจรไปมาได้ตามปกติ เนื่องจากการเปิดปิดประตูทางมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เป็นผู้กำหนด

ท่องเที่ยวที่เหมาะสม โดยคณะผู้วิจัยจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ศาสตราจารย์ ดร. มิ่งสรรพ ขาวสะอาด เป็นหัวหน้า ศึกษาแผนแม่บทโครงการท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และ หัตถกรรมพื้นบ้าน จำนวน 3 เส้นทาง ส่วนคณะผู้วิจัยจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ประกอบไปด้วย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุรเชษฐ์ เชษฐมาส และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ครรชนิ เอ็มพันธุ์ ศึกษาแผนแม่บทโครงการท่องเที่ยวด้านป่าเขาและน้ำ จำนวน 170 แห่ง ในส่วนของคณะผู้วิจัยจากมหาวิทยาลัยแม่โจ้ อันมี รองช่วยศาสตราจารย์ ดร. เฉลิมชัย ปัญญาดี เป็นหัวหน้า ศึกษาแผนแม่บทโครงการท่องเที่ยวด้านชนเผ่าและเกษตร 4 โครงการ ซึ่งทั้งหมดนี้แม้จะเป็นที่ยอมรับในแวดวงวิชาการ แต่ก็ยังมีเสียงสะท้อนกลับไปว่าความแตกต่างทางวัฒนธรรมทางภาคเหนือจะเป็นจุดดึงดูดและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวอย่างแท้จริง ในขณะที่มีข้อสังเกตจากชาวบ้านและผู้เข้าร่วมประชุมบางส่วนว่าเป็นการศึกษาที่มองจากคนภายนอก ไม่ได้สอบถามความเห็นของชาวบ้านว่าแต่ละพื้นที่ชาวบ้านต้องการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างไร ขาดการพิจารณาถึงความพร้อมของชุมชน และศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ การพัฒนาในรูปแบบโครงการขนาดใหญ่ไม่ใช่วัฒนธรรมของชาวเชียงใหม่ จึงไม่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้อย่างแท้จริง (ประชาธรรม, 2554)

ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2548 ถึงต้นปี พ.ศ. 2549 คณะนักวิชาการจากสถานบริการวิศวกรรม คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้รับการว่าจ้างจากเทศบาลนครเชียงใหม่ และสำนักงานนโยบายและแผนการขนส่ง (สนข.) ให้ศึกษาโครงการพัฒนาระบบขนส่งด้วยรถไฟฟ้าในเส้นทางเชื่อมโยงระหว่างเชียงใหม่ในท้าวฟารี-โครงการพืชสวนโลก-ศูนย์ประชุมและแสดงสินค้านานาชาติ-ศูนย์ราชการจังหวัดเชียงใหม่ ระยะทางประมาณ 28 กิโลเมตร ดังที่กล่าวไปแล้ว นายรังสรรค์ อุดมศรี ผู้จัดการโครงการนี้ได้ชี้แจงว่า ได้ออกแบบรถบัสประจำทางที่วิ่งในเขตเฉพาะหรือบีอาร์ทีไว้ 4 เส้นทาง โดยคาดว่าจะเชื่อมระบบขนส่งมวลชนเชียงใหม่ให้เป็นหนึ่งเดียว ซึ่งจะช่วยให้การจราจรไม่ติดขัดและลดการใช้พลังงานลง แต่กลับมีเสียงสะท้อนจากกลุ่มสี่ล้อแดงว่า หากวิ่งในเมืองจะกระทบการใช้ทางเดินเท้า หาบเร่แผงลอย และโบราณสถานในเมือง จึงควรจัดเส้นทางเดินรถบัสบริเวณชานเมืองหรือวงแหวนรอบนอก โดยให้รถแดงหรือรถบัสขนาดเล็กของเทศบาลวิ่งในตัวเมืองแทน (ภาศิณ อักเจียงใหม่, 2550ก) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ในกลุ่มที่อยู่ฝ่ายสนับสนุนโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐก็ยังพบว่าการคำนึงถึงตนเอง เนื่องจากการพัฒนาล้วนส่งผลกระทบอย่างกว้างขวางโดยไม่เลือกฝ่าย ดังนั้น ผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาจึงอาจเกิดกับฝ่ายที่เป็นผู้สนับสนุน โครงการเหล่านี้ได้เช่นกัน

สำหรับโครงการพัฒนาอุทกหลังเชียงใหม่ในท้าวฟารีอันได้แก่ โครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยแม่เหียะน้อย ซึ่งอยู่ในการรับผิดชอบของกรมทรัพยากรน้ำ ผู้เข้ามามีบทบาทก็คือ คณะนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งเป็นผู้จัดทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมเบื้องต้น

(IEE) โครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยแม่เหียะน้อย ซึ่งมี รศ. ดร. สิทธิชัย ดันชนะสฤณดี แห่งภาควิชาอนุรักษ์วิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นหัวหน้าคณะผู้วิจัย บทบาทในโครงการพัฒนานี้จึงเป็นที่ปรึกษาด้านสิ่งแวดล้อมและนโยบายสิ่งแวดล้อมของรัฐ ซึ่งการจัดทำ IEE หรือ EIA โดยทั่วไปมักจะมีเป้าหมายเพื่อตอบสนองผู้ว่าจ้างหรือแหล่งเงินทุนมากกว่าการประเมินผลกระทบอย่างแท้จริง (ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ, 2543: 106-109) โดยหลักการทำ EIA หรือ IEE ก็มีปัญหาในตัวเองเนื่องจากคิดประเมินค่าออกมาในรูปมูลค่าทางเศรษฐกิจมากกว่ามูลค่าการใช้ที่แท้จริง (โดยเฉพาะที่เรียกว่า “คุณภาพภูมิทัศน์” ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว) คุณภาพภูมิทัศน์นี้นอกจากมูลค่าการใช้สอยแล้ว ยังหมายถึง คุณค่าทางจิตใจ ซึ่งต่างออกไปในแต่ละบุคคล ชุมชน และพื้นที่ ดังนั้น การประเมินมูลค่าออกมาในรูปแบบทางเศรษฐศาสตร์จึงไม่อาจแก้ไขปัญหาการไม่ยอมรับผลการศึกษาหรือการต่อต้านโครงการพัฒนาของผู้คนได้ เนื่องมาจากฐานคิดเรื่องพื้นที่ภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อม ย่อมแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล กลุ่มคน ชุมชนและสังคมในพื้นที่นั้น

กลุ่มที่สอง นักวิชาการในสถาบันการศึกษาที่มีบทบาทในการต่อต้านโครงการพัฒนาซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในนาม “กลุ่มนักวิชาการมอขอ” เป็นกลุ่มนักวิชาการท้องถิ่นเมืองเชียงใหม่ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการสายมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่²⁷ อันมีศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ และ รองศาสตราจารย์ ดร. อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ เป็นแกนนำ²⁸ รวมถึงนักวิชาการที่ทำงานกับองค์กรพัฒนาเอกชนมาอย่างยาวนาน เช่น อาจารย์ฉลาดชาวย รมิตานนท์ แห่งศูนย์สตรีศึกษา มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ รองศาสตราจารย์ ดร. ธเนศวร์ เจริญเมือง (ตำแหน่งในขณะนั้น) แห่งคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และอาจารย์ ดร. ดวงจันทร์ อาภาวัชรุดน์ เจริญเมือง จากมูลนิธิสถาบันพัฒนาเมือง เป็นต้น ทุกท่านล้วนแต่มีบทบาทสำคัญในการวิพากษ์วิจารณ์และติดตามตรวจสอบโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐมาหลายสิบปี และยักรวมถึงศาสตราจารย์เฉลิมพล แซมเพชร อดีตอาจารย์ด้านเกษตรศาสตร์ ซึ่งเป็นผู้ประสานงานภาคีคนอีกเชียงใหม่ และทันตแพทย์หญิงอุทัยวรรณ กาญจนกมล สมาชิกภาคีคนอีกเชียงใหม่ อันเป็นองค์กรหลักในการติดตามโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่เกิดขึ้นในเชียงใหม่ บทบาทของกลุ่มนักวิชาการเหล่านี้จึงมีความเกี่ยวข้องกับเครือข่ายภาคประชาสังคมอย่างแยกกันไม่

²⁷ อันที่จริงชาวบ้านแม่เหียะในบางส่วนอ้างว่าการที่ล้อมวลชน กลุ่ม NGOs และเครือข่ายภาคประชาสังคมจากภายนอกทราบประเด็นปัญหาผลกระทบของโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนแม่เหียะในนั้น นอกจากจะทราบได้จากผู้ซึ่งประกอบอาชีพในเมืองเชียงใหม่ซึ่งมีทั้งข้าราชการ พนักงานบริษัทเอกชน และนักธุรกิจแล้ว กลุ่มองค์กรจากภายนอกอาจทราบข่าวได้จากการที่อาจารย์จากมหาวิทยาลัยชื่อดังมีที่ดินอยู่ในพื้นที่เป็นผู้แจ้งข่าวคราวไปยังองค์กรภาคประชาสังคมเหล่านั้น มิฉะนั้นสังคมภายนอกอาจจะไม่รับรู้ประเด็นปัญหาของชุมชนแม่เหียะในก็ได้

²⁸ อาจารย์ทั้งสองท่านยังมีบทบาทในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนอันเป็นพื้นที่ทางวิชาการออนไลน์ร่วมกับอาจารย์สมเกียรติ ตั้งนโม ซึ่งได้เสียชีวิตลงเมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม พ.ศ. 2553 ผู้วิจัยจึงขอน้อมรำลึกและไว้อาลัยแด่ดวงวิญญาณของท่านไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ออก และเนื่องจากการที่เป็นนักวิชาการจากหลายสาขา จึงมีมุมมองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่หลากหลายตามไปด้วย ซึ่งอาจเป็นข้อดีอย่างประการหนึ่ง แต่ข้อดี คือ ทำให้มีความหลากหลายในแนวคิด จึงสามารถระดมสมองเพื่อหาแนวทางในการรับมือกับโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ได้หลากหลายตามไปด้วย อย่างไรก็ตาม ยุคหลังสำหรับโครงการพัฒนายุคหลังเชิงใหม่ในทศวรรษ 1970 ได้แก่ โครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยแม่เหียะน้อย ผู้วิจัยแทบไม่พบบทบาทหรือข่าวที่กล่าวถึงกลุ่มนักวิชาการมอชเลยแม้แต่คนเดียว ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากการเป็นโครงการพัฒนาขนาดกลางที่เกิดผลกระทบในวงแคบ จึงไม่เป็นประเด็นในสื่อกระแสหลัก พบในสื่อทางเลือก เช่น สำนักข่าวประชาธรรมและสื่อท้องถิ่นอย่างเชิงใหม่นิวส์เท่านั้น

4.4.11 กลุ่มสื่อสารมวลชน

กลุ่มสื่อสารมวลชนจัดว่าเป็นตัวแสดงที่มีบทบาทสำคัญ เนื่องจากเป็นผู้นำเสนอประเด็นที่เกิดขึ้นไปสู่ภาคส่วนหรือพื้นที่อื่นๆ ในสังคม ในการวิเคราะห์ครั้งนี้จะเน้นเพียงสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์ ทั้งหนังสือพิมพ์ทั่วไปและสื่อออนไลน์ โดยไม่มีการนำสื่อโทรทัศน์เข้ามาวิเคราะห์ อย่างไรก็ตาม การสืบค้นข้อมูลอาจทำได้ไม่ละเอียดพอเนื่องจากเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมานานแล้ว หัวข้อข่าวหลายชิ้นอาจสืบค้นไม่พบหรือไม่ได้มีการอัปเดตขึ้นไว้ในระบบออนไลน์ โดยผู้วิจัยได้ทำการสืบค้นข่าวจากหนังสือพิมพ์และสื่อออนไลน์ รวม 8 แห่ง ได้แก่ สำนักข่าวประชาธรรม ประชาไท เชิงใหม่นิวส์ ไทยนิวส์ มติชน ข่าวสด ผู้จัดการ และกรุงเทพธุรกิจ สามารถแบ่งกลุ่มการวิเคราะห์ออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มแรก สื่อมวลชนท้องถิ่น ภายใต้กระแสการพัฒนาเมืองเชิงใหม่ให้เป็นเมืองแห่งความมั่งคั่ง สื่อมวลชนในท้องถิ่นต่างก็น้อมรับเอานโยบายการพัฒนาเหล่านี้ไปขยายต่อด้วย โดยมีเชิงใหม่นิวส์ เป็นตัวแทนของสื่อในแนวนี้อย่างชัดเจน ซึ่งมีแนวโน้มสนับสนุนการพัฒนาเมืองตามแนวนโยบายของรัฐ เน้นการนำเสนอข่าวด้านการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ธุรกิจการค้า และผลประโยชน์ที่ชาวเมืองเชิงใหม่จะได้จากการเกิดโครงการต่างๆ โดยในช่วงปี พ.ศ. 2546-2550 พบว่า มีการนำเสนอข่าวในเชิงสนับสนุนโครงการฯ รวมทั้งสิ้นถึง 17 ครั้ง โดยมีการนำเสนอข่าวที่มีแนวโน้มไม่เห็นด้วยหรือรายงานข่าวด้านลบของโครงการเพียง 3 ครั้ง โดย 2 ครั้งเป็นข่าวที่นำเสนอใน พ.ศ. 2550 หลังจากทีโครงการอุทยานช้างอันเป็นส่วนขยายของไนท์ซาฟารีถูกยับยั้งไปแล้ว ส่วนหนังสือพิมพ์ไทยนิวส์จัดเป็นสื่อมวลชนท้องถิ่นอีกฉบับหนึ่งที่นำเสนอข่าวเกี่ยวกับไนท์ซาฟารี แต่มีการนำเสนอข่าวที่เป็นการให้น้ำหนักต่อโครงการฯ เท่าๆ กัน ทั้งด้านบวกและด้านลบ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ข่าวในเชิงลบนั้นมีการนำเสนอ 1 ครั้งในปี พ.ศ. 2550 ส่วนข่าวที่แสดงการโต้ตอบระหว่างรัฐและภาคประชาชนมีถึง 4 ครั้ง ในปี พ.ศ. 2549 และอีก 2 ครั้งในปี พ.ศ. 2550

ตาราง 4.3 ประเด็นการนำเสนอข่าวโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีของสื่อสำนักต่างๆ ระหว่างปี พ.ศ.
2545-2550

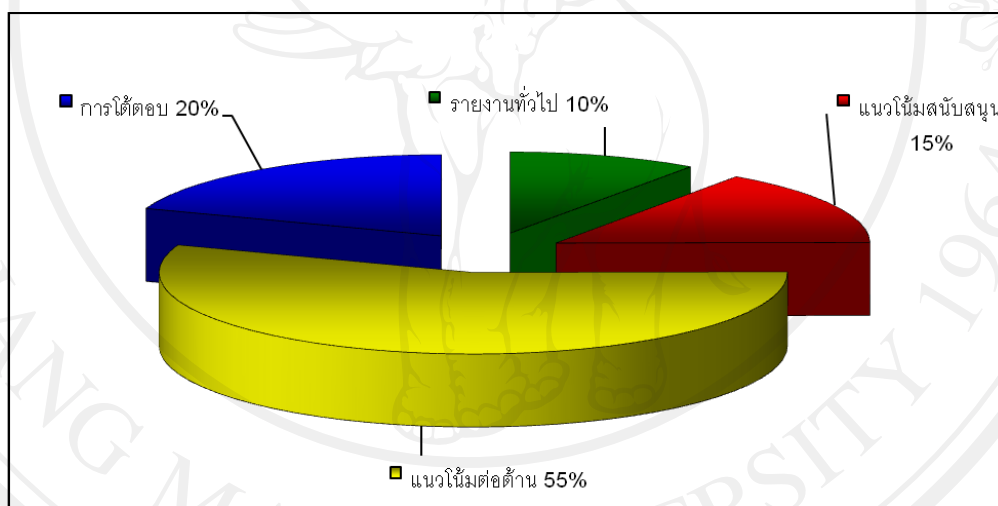
หนังสือพิมพ์	ปี	ประเด็นการนำเสนอ				รวม
		รายงาน ทั่วไป	แนวโน้ม สนับสนุน	แนวโน้ม ต่อต้าน	การ โต้ตอบ	
ประชาธรรม	2545	1	-	11	3	15
	2546	1	-	2	-	3
	2547	1	-	2	-	3
	2548	-	-	3	2	5
	2549	-	1	13	4	18
	2550	-	-	12	2	14
ประชาไท	2545	-	-	-	-	-
	2546	-	-	-	-	-
	2547	-	-	-	-	-
	2548	-	-	5	-	5
	2549	-	-	9	-	9
	2550	-	-	-	-	-
มติชน	2545	1	4	1	2	8
	2546	1	-	1	-	2
	2547	-	1	-	-	3
	2548	-	-	1	-	3
	2549	1	-	6	7	14
	2550	-	-	2	2	4
ข่าวสด	2545	1	-	1	-	2
	2546	-	-	-	-	-
	2547	-	-	-	-	-
	2548	-	-	1	-	1
	2549	-	-	10	4	14
	2550	-	-	1	-	1

ตาราง 4.3 จำนวนข่าวที่นำเสนอโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีของสื่อสำนักต่างๆ ระหว่างปี พ.ศ. 2545-2550 (ต่อ)

หนังสือพิมพ์	ปี	ประเด็นการนำเสนอ				รวม
		รายงาน ทั่วไป	แนวโน้ม สนับสนุน	แนวโน้ม ต่อต้าน	การ โต้ตอบ	
ไทยนิวส์	2549	-	2	-	4	6
	2550	1	-	1	2	4
เชียงใหม่นิวส์	2545	-	-	-	-	-
	2546	-	1	-	-	1
	2547	-	11	1	1	13
	2548	-	4	-	-	4
	2549	1	-	-	-	1
	2550	-	1	2	-	3
ผู้จัดการ	2545	2	-	-	-	2
	2546	2	2	-	-	4
	2547	1	2	1	-	4
	2548	1	-	2	-	3
	2549	2	-	10	1	13
	2550	-	-	8	1	9
กรุงเทพธุรกิจ	2545	1	-	1	1	3
	2546	-	1	-	-	1
	2547	-	1	-	-	1
	2548	1	-	2	-	3
	2549	1	-	5	4	10
	2550	-	-	-	-	-
		20	31	114	40	209

กลุ่มที่สอง สื่อมวลชนกระแสหลักหรือหนังสือพิมพ์จากส่วนกลาง ประกอบด้วย มติชน ข่าวสด ผู้จัดการรายวัน และกรุงเทพธุรกิจ เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ทำข่าวติดตามโครงการเหล่านี้อย่างต่อเนื่อง มีการนำเสนอทั้งในด้านบวกและด้านลบ แต่มีแนวโน้มในการนำเสนอผลกระทบด้านลบ

ของโครงการมากกว่า โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวันนับได้ว่าเป็นสื่อส่วนกลางที่ทำข่าวติดตามตรวจสอบเข้มข้นที่สุด ซึ่งเมื่อพิจารณาแนวทางการทำข่าวที่มักจะเสนอหัวข้อข่าวทางเลือกอยู่แล้ว ประเด็นที่น่าสนใจ คือ ผู้บริหารสื่อสำนักนี้ในช่วงเวลานั้นเกิดความขัดแย้งกับฝ่ายบริหาร ซึ่งก็คือ รัฐบาลของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร สื่อสำนักนี้จึงเปรียบเสมือนฝ่ายตรงข้ามรัฐบาลที่มักจะนำเสนอข่าวด้านลบของโครงการที่ดำเนินการโดยฝ่ายบริหารอยู่เสมอ โดยมีการนำเสนอข่าวด้านลบของโครงการระหว่างปี พ.ศ. 2545-2550 เป็นจำนวนทั้งสิ้น 21 ครั้ง ส่วนด้านบวกมีเพียง 4 ครั้ง รายงานทั่วไป 8 ครั้ง แต่การเขียนหัวข้อหรือเนื้อหาข่าวมีความรุนแรงกว่าสื่ออีกสามฉบับเป็นอย่างมาก ในขณะที่สื่อในเครือมติชน-ข่าวสด หรือกรุงเทพธุรกิจ การเขียนหัวข้อข่าวไม่รุนแรงเท่าหนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน แม้จะมีการนำเสนอข่าวในด้านลบเป็นส่วนมากเช่นเดียวกับหนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวันก็ตาม

ภาพ 4.12 แนวโน้มข่าวที่เกี่ยวกับโครงการเชียงใหม่ในท่าฟ้ารี
และโครงการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง ระหว่างปี พ.ศ. 2545-2550

กลุ่มที่สาม สื่อออนไลน์ เนื่องจากโครงการเชียงใหม่ในท่าฟ้ารีอันเป็นหนึ่งในเชียงใหม่เวิร์ลด์ ซึ่งเป็นเมกะโปรเจกต์ที่กำลังเกิดขึ้นในยุครัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ในขณะนั้นเป็นช่วงเวลาที่เกิดการปิดกั้นข้อมูลข่าวสารเป็นอันมาก สื่อออนไลน์โดยเฉพาะสำนักข่าวประชาธรรม²⁹จึงได้เข้ามามีบทบาทในการขยายพื้นที่การเรียนรู้ผ่านเครือข่ายออนไลน์มากขึ้น ผู้วิจัย

²⁹ นอกจากนี้ ยังมีประชาไทที่เป็นสื่อออนไลน์ที่ทำข่าวในระดับที่กว้างกว่าสำนักข่าวประชาธรรม แต่การนำเสนอข่าวแทบจะเป็นแนวเดียวกัน เนื่องจากมีคณะทำงานร่วมกัน ผู้ศึกษาจึงขอนำเสนอเพียงในส่วนของสำนักข่าวประชาธรรมเท่านั้น

พบว่า สำนักข่าวแห่งนี้มีการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับไนท์ซาฟารีและประเด็นที่เกี่ยวข้องผ่านสื่อออนไลน์นี้รวมแล้ว 59 หัวข้อข่าวในช่วงระหว่างกรกฎาคม 2545 - ธันวาคม 2550 โดยหากแยกแนวโน้มการนำเสนอ จะมีการนำเสนอข่าวของโครงการฯ ในด้านลบถึง 53 ครั้ง โดยมีการเสนอข่าวในด้านบวกเพียง 1 ครั้ง รายงานทั่วไป 3 ครั้ง การตอบโต้ของรัฐและภาคประชาสังคม 11 ครั้ง และมีการนำเสนอข่าวในช่วงปี 2551-2553 รวมอีก 5 ครั้ง (เป็นข่าวแนวต่อต้าน 4 ครั้งและได้ตอบ 1 ครั้ง) การที่เป็นสื่อซึ่งนำเสนอข่าวในประเด็นเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีนี้แบบเกาะติดมาตลอดถึงเกือบหนึ่งทศวรรษ จึงนับว่าเป็นช่องทางในการนำเสนอข่าวที่เกี่ยวกับประเด็นความขัดแย้งระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับโครงการขนาดใหญ่ช่องทางหนึ่ง ซึ่งจากการสังเกตของผู้วิจัยในช่วงที่เก็บข้อมูลภาคสนามจะพบนักข่าวของสำนักข่าวแห่งนี้ลงพื้นที่ทำข่าวอยู่บ่อยครั้ง จนชาวบ้านที่เป็นแกนนำมักจะขอให้ประชาชมลงไปช่วยทำข่าวเมื่อมีเหตุการณ์หรือมีการประชุมกับภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในประเด็นความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐอยู่เสมอ

4.4.12 กลุ่มชาวบ้านในชุมชนแม่เหิยะใน แม้ว่าในความเป็นจริงชาวบ้านในชุมชนแม่เหิยะในอาจจะมิได้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หากแต่เมื่อพิจารณาเฉพาะในกลุ่มชาวบ้านที่ต่อต้านหรือมีแนวโน้มในทางที่ไม่เห็นด้วยกับโครงการพัฒนาของรัฐในกรณีเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีและอ่างเก็บน้ำห้วยแม่เหิระน้อยนี้ยังพอเป็นกลุ่มก้อนและมีแนวคิดคล้ายกัน ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มชาวบ้านที่เคยมีโอกาสเข้าร่วมประชุมในเวทีขององค์กรภาคประชาสังคมมาก่อน ในส่วนที่เป็นแกนนำนี้ มักจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานกับคนภายนอก เช่น นักวิชาการ องค์กรภาคประชาสังคมต่างๆ อยู่เสมอ แต่ในยุคการพัฒนาหลังจากโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีซึ่งก็คือ โครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยแม่เหิระน้อยนั้น ความเป็นเอกภาพของชุมชนก็ไม่มีอยู่อีกต่อไป เนื่องจากผู้รับผิดชอบโครงการนี้ได้เข้ามาทำการชี้แจงกับชาวบ้านบ่อยครั้ง โดยเฉพาะการกล่าวอ้างดังที่พบในเอกสารการทำประชาพิจารณ์รายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมเบื้องต้น (IEE) โครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยแม่เหิระน้อยว่า “เพื่อการแก้ไขปัญหาขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคในฤดูแล้งหรือฝนทิ้งช่วง การสร้างความชุ่มชื้นให้กับป่า และการลดปัญหาภัยแล้งและอุทกภัย” ซึ่งปัญหาการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้งนับเป็นปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งของชุมชนแม่เหิระใน เนื่องจากระบบประปาภูเขาไม่สามารถตอบสนองการใช้น้ำของทุกครัวเรือนในชุมชนได้ ดังนั้น เมื่อมีโครงการพัฒนาที่อ้างว่าจะช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้งเข้ามาในพื้นที่ ชาวบ้านส่วนหนึ่งโดยเฉพาะคนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ตอนท้ายน้ำจึงสนับสนุนโครงการนี้ ในอีกกลุ่มหนึ่งที่สนับสนุนมักจะเป็นกลุ่มที่ไม่ได้มีอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการใช้ฐานทรัพยากรในท้องถิ่นและเป็นคนที่เข้ามาอยู่ใหม่ แต่พบว่าชาวบ้านในส่วนที่ตั้งบ้านเรือนใกล้กับพื้นที่โครงการส่วนใหญ่กลับไม่เห็นด้วย และมีชาวบ้านอีกส่วนหนึ่งที่

คิดว่าเรื่องสร้างไม่สร้างอาจไม่ใช่ปัญหา ปัญหาคือสร้างแล้วจะมีน้ำหรือไม่ หรือโครงสร้างของดินบริเวณโครงการแข็งแรงพอต้านตัวอ่างเก็บน้ำหรือไม่ ฯลฯ เป็นต้น

ดังนั้น เมื่อมีโครงการพัฒนาเข้ามาพื้นที่ในยุคหลังๆ ความคิดเห็นของชาวบ้านที่มีต่อโครงการเหล่านั้นจึงมิได้มีเพียงแค่สนับสนุนหรือคัดค้านเพียงสองด้านเท่านั้น ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า การที่ความคิดเห็นที่แตกต่างกันนอกจากจะมีสาเหตุมาจากการรับรู้หรือความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลต่างๆ ที่แตกต่างกันแล้ว เรื่องผลประโยชน์ที่จะได้รับก็นับเป็นเหตุผลสำคัญในการประกาศว่าจะจัดตนเองอยู่ในกลุ่มใด อาจจะเป็นกลุ่มที่ “สนับสนุน” หรือ “คัดค้าน” หรือ “ไม่เห็นด้วยแต่ไม่คัดค้าน” หรือ “เห็นด้วยแต่ไม่คิดว่าทำแล้วเกิดประโยชน์” จนกระทั่งจัดตนเองไว้ในกลุ่มที่ไม่มีความคิดเห็นใดๆ เลยก็มี การจัดกลุ่มชาวบ้านตามความคิดเห็นต่อโครงการจึงค่อนข้างซับซ้อน เพราะบางในบางกลุ่มที่เคยคัดค้าน โครงการพัฒนาอาจหันมามสนับสนุนโครงการพัฒนาก็ได้หากเห็นว่าเป็นผลดีต่อตนเองและชุมชน จึงสามารถแบ่งกลุ่มชาวบ้านออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มที่มีแนวโน้มสนับสนุน กลุ่มที่มีแนวโน้มคัดค้าน และกลุ่มที่มีแนวโน้มเป็นกลาง ซึ่งจะอธิบายลักษณะกลุ่มแนวคิดของชุมชนเกี่ยวกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาอีกครั้งในบทที่ 6

4.5 สรุป

กระบวนการพัฒนาพื้นที่ชุมชนแม่เหิยะในและชุมชนรอบข้างนั้นเกิดมาจากนโยบายการพัฒนาของรัฐที่ต้องการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย กระบวนการดังเกิดขึ้นในช่วงเปิดประเทศอันเนื่องมาจากสนธิสัญญาเบาว์ริงในปี พ.ศ. 2398 และการสัมปทานป่าไม้ในปี พ.ศ. 2439 ซึ่งเป็นการเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงทุนทางธรรมชาติไปเป็นทุนทางการเงินเพื่อใช้ในการพัฒนาประเทศ ดังที่กล่าวไปแล้วในบทที่ 3 ต่อมาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ. 2484 มีการสร้างสนามบินเชียงใหม่ ชาวบ้านในพื้นที่ก่อสร้างจึงต้องย้ายไปตั้งถิ่นฐานในบริเวณพื้นที่ป่าเชิงดอยสุเทพไปจนถึงดอยคำ ในยุคแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่หนึ่ง (พ.ศ. 2505-2509) เป็นต้นมา มีการก่อสร้างโครงการชลประทานแม่แตงเพื่อการเกษตรซึ่งมีการวางแผนไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2469 แต่มีการเริ่มก่อสร้างจริงในปี พ.ศ. 2498 และเสร็จสิ้นในปี พ.ศ. 2516 ในขณะที่การขยายสนามบินเชียงใหม่ระหว่างปี พ.ศ. 2515-2520 อันเป็นผลมาจากอิทธิพลของสงครามเย็นซึ่งล้วนแต่ส่งผลต่อการอพยพของชาวบ้านไปตั้งถิ่นฐานในป่าเชิงดอยสุเทพทั้งสิ้น

การสัมปทานเหมืองหินในอำเภอหางดงช่วงหลังปีพ.ศ. 2510 เป็นต้นมา ทำให้เส้นทางและการเคลื่อนย้ายระหว่างชุมชนแม่เหิยะในกับชุมชนใกล้เคียงเป็นไปได้ง่ายขึ้น จึงมีคนภายนอกเข้าไปตั้งถิ่นฐานและจับจองเป็นเจ้าของที่ดินในชุมชนแม่เหิยะในเพิ่มขึ้น แต่การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพก็ยังมีไม่มาก จนกระทั่งเกิดโครงการพัฒนาขนาดใหญ่หรือเมกะ โปรเจกต์ซึ่งมีชื่อว่า

“เชียงใหม่เวิร์ลด์” ในช่วงปี พ.ศ. 2545 โดยโครงการที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนมากที่สุดคือการสร้างฝายและวางท่อสำหรับผันน้ำไปใช้ในโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีซึ่งมีปัญหาท่อระเบิดมากถึง 13 ครั้ง ในขณะที่โครงการสร้างเส้นทางท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ (Looping System) ซึ่งเป็นโครงการที่เกี่ยวข้องกับโครงการอุทยานช้างและโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี เป็นความพยายามในการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ธรรมชาติ พื้นที่อยู่อาศัย และพื้นที่ทำกิน หรือแม้แต่พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ให้กลายเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวขึ้นก่อให้เกิดผลกระทบไม่เพียงแต่ชุมชนแม่เหิระในเท่านั้น แต่ยังขยายไปยังชุมชนใกล้เคียงบริเวณเชิงดอยสุเทพและดอยคำ โดยเฉพาะการเวนคืนที่ดินเพื่อนำไปใช้ในโครงการเหล่านี้ โดยเฉพาะกรณีของหญิงชาวบ้านบ้านตองกาย ตำบลหนองควาย อำเภอหางดง ซึ่งโดนดำเนินคดีตามกฎหมายจนถึงกับต้องคำพิพากษาจำคุก ก่อให้เกิดความไม่มั่นคงต่อการถือครองที่ดินของชาวบ้านแม่เหิระในและชุมชนใกล้เคียง เช่นเดียวกับโครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยแม่เหิระน้อยที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 ซึ่งมีการเวนคืนที่ดินของชาวบ้านเพื่อใช้ในโครงการพัฒนาเช่นเดียวกัน

กระบวนการที่เกิดขึ้นดังกล่าวจึงไม่ต่างจากการกำหนดพื้นที่อนุรักษซึ่งส่งผลให้มีการผลักดันกลุ่มคนส่วนน้อยออกจากพื้นที่ ซึ่งเป็นกระบวนการที่เรียกว่า Deterritorialization หมายถึง การเคลื่อนย้ายคนออกจากพื้นที่ (Evrard and Goudineau, 2004) ขณะเดียวกันเมื่อรัฐต้องการพื้นที่สำหรับการพัฒนานั้น จำเป็นต้องมีการจัดระเบียบพื้นที่ขึ้นมาใหม่โดย อาจเรียกกระบวนการนี้ว่า Reterritorialization หมายถึง การกำหนดกิจกรรมใหม่ในพื้นที่เดิม ซึ่งมีได้มีเพียงรัฐเท่านั้นที่มีบทบาทในการกำหนดกิจกรรมในพื้นที่ แต่ตัวแสดงต่างๆ ตั้งแต่องค์กรระหว่างประเทศ กลุ่มทุน และผู้คนทั้งจากต่างถิ่นหรือภายในชุมชน ก็สามารถต่อรองสร้างความหมายในการใช้พื้นที่ได้ (Buch-Hansen, 2003) กรณีที่เกิดขึ้นกับชุมชนแม่เหิระในและชุมชนใกล้เคียง นอกจากจะมีการเคลื่อนย้ายคนออกจากพื้นที่สำหรับก่อสร้างโครงการพัฒนาแล้ว ยังมีลักษณะพิเศษคือ ในส่วนของพื้นที่อนุรักษซึ่งหมายถึง เขตป่าสงวนและอุทยานแห่งชาติ ต่างก็ถูกเพิกถอนเพื่อรองรับการพัฒนาที่เกิดขึ้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า ควรมีการขยายนิยามของ Deterritorialization ให้มีความรวมถึง การสร้างนิยามใหม่ของพื้นที่เพื่อสร้างความชอบธรรมในการรองรับกิจกรรมใหม่ในพื้นที่เดิม โดยกิจกรรมใหม่ที่จะเกิดขึ้นก็คือ การท่องเที่ยวในโครงการเชียงใหม่ไนท์ซาฟารีและโครงการที่เกี่ยวข้อง เช่น โครงการพืชสวนโลก เป็นต้น

ดังนั้น ในกรณีโครงการพัฒนาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนแม่เหิระในและชุมชนใกล้เคียง กระบวนการ Deterritorialization และ Reterritorialization จึงเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกัน โดยผู้ที่มียบทบาทในกระบวนการทั้งสองนี้ มีตัวแสดงหลักอยู่ที่รัฐซึ่งเกิดจากแรงผลักดันของกลุ่มการเมืองต่างๆ ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นที่อยู่เบื้องหลังนโยบายการพัฒนาเหล่านี้ โดยมี

เป้าหมายในการพัฒนาพื้นที่เพื่อตอบสนองผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งไม่แตกต่างจากรัฐทุนนิยมสมัยใหม่ของประเทศตะวันตกที่ Scott เรียกว่า รัฐอรรถประโยชน์นิยม (utilitarian state) โครงการพัฒนาของรัฐจึงมักจะอ้างความชอบธรรมในการจัดการผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจว่ากระทำไปเพื่อส่วนรวม อันเป็นอุดมการณ์ในการจัดระเบียบพื้นที่สมัยใหม่ที่เรียกว่า “High Modernism” ซึ่งจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าไม่มีการบังคับใช้อำนาจรัฐเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จในการบังคับเคลื่อนย้ายประชาชนให้เข้าไปอยู่ในพื้นที่ที่รัฐจัดไว้ให้เพื่อสะดวกต่อการจัดการ โดย Scott เรียกอำนาจรัฐแบบเบ็ดเสร็จในการดำเนินโครงการพัฒนาว่า “Authoritarian High Modernism” (Scott, 1998: 87-102)

อย่างไรก็ตาม กระบวนจัดระเบียบพื้นที่อันเนื่องมาโครงการพัฒนาขนาดใหญ่เหล่านี้ มิได้ประสบความสำเร็จโดยง่าย เนื่องจากตัวแสดงหลากหลายกลุ่มเข้ามามีบทบาทในการสร้างนิยามความหมายใหม่ให้แก่พื้นที่ ซึ่งเมื่อพิจารณาบทบาทของตัวแสดงที่อยู่ปากของการต่อต้านโครงการพัฒนาที่อาจเรียกรวมกันว่า เครือข่ายภาคประชาสังคม อันประกอบไปด้วยกลุ่มประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาของรัฐ กลุ่มนักวิชาการ สื่อสารมวลชน ภาครัฐท้องถิ่น หรือแม้แต่หน่วยงานของรัฐเองก็ล้วนแล้วแต่ทำให้โครงการพัฒนาดำเนินไปได้ไม่ย่นัก แม้ว่ารัฐจะมีความพยายามในการดึงกลุ่มมวลชนในท้องถิ่นเข้ามาสนับสนุน โครงการพัฒนา ซึ่งพบได้ในกรณีโครงการเขื่อนใหม่ในท่าซาฟรีและโครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยแม่เหิระน้อย แต่ก็ยังไม่สามารถดำเนินการได้โดยสะดวก รัฐจึงต้องอาศัยเครื่องมืออื่นมารองรับความชอบธรรมในการพัฒนาเหล่านั้น เครื่องมือที่รัฐใช้ คือ รายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม ในกรณีของโครงการพัฒนาขนาดใหญ่รัฐจะใช้ EIA ส่วนโครงการขนาดย่อมรัฐใช้ IEE นั้น ทั้งสองรูปแบบล้วนเป็นเทคนิคในการประเมินคุณค่าทางสิ่งแวดล้อมเพื่อช่วยในการตัดสินใจว่าพื้นที่เหล่านี้ควรพัฒนาหรือไม่ เกิดผลกระทบด้านใด มากน้อยเพียงใด มีแนวทางในการลดผลกระทบอย่างไร เป็นต้น แต่เนื่องจากมุมมองที่มีต่อพื้นที่ที่แตกต่างกันระหว่างตัวแสดงกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะรัฐกับชุมชนผู้ได้รับผลกระทบจากการพัฒนา ทำให้ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนเกิดขึ้นเสมอ ทั้งนี้ ความขัดแย้งอันเนื่องมาจากโครงการพัฒนาเหล่านี้ยังขยายไปในชุมชนตั้งแต่ระหว่างบุคคลและกลุ่มภายในชุมชนอีกด้วย